

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ
ของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

Development of Krachai herbal products to enhance immunity as
health products of community enterprises, Sisaket Province

โดย

พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง

ผศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766094

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ
ของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

Development of Krachai herbal products to enhance immunity as
health products of community enterprises, Sisaket Province

โดย

พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง

ผศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ.๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766094

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Development of Krachai herbal products to enhance immunity as health products of community enterprises, Sisaket Province

By

Phramaha Tawan Pimtong

Ast. Prof. Dr. Suthat Pratoomkaew

Phra Pornsawan Jaitrong, Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Sisaket Buddhist College

B.E.2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766094

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ
ผู้วิจัย:	พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง, ผศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
ปีงบประมาณ:	2566
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 1 พื้นที่ คือ บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ จำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 คน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลบางประเภทจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจัดอยู่ในส่วนของการสังเกตการณ์ประกอบกันไปด้วย

จากการศึกษาพบว่า

แนวทางการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ มีแนวทางการส่งเสริมดังนี้คือ 1) แนวทางด้านลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย จะประกอบด้วยคุณลักษณะ (1) เป็นการพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นที่ยอมรับ (2) สนับสนุนให้เกิดการผลิตสมุนไพรที่ได้มาตรฐาน (3) เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด 2) แนวทางด้านกระบวนการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย (1) ชั้นเตรียมพันธ์ (2) ชั้นเตรียมดิน (3) ชั้นปลูก (4) ชั้นรดน้ำ (5) ชั้นเก็บเกี่ยว และ (6) ชั้นแปรรูป 3) แนวทางด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพ ประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ (2) ปัจจัยด้านราคา (3) ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (4) ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด (5) ปัจจัยด้านบุคคล (6) ปัจจัยด้านกระบวนการ และ (7) ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ และ 4) แนวทางด้านยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย (1) การพัฒนาวัตถุดิบสมุนไพรกระชาย (2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย (3) การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในวิถีชุมชน และ (4) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย กลายเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนฐานสำคัญ คือ 1) เป็นวิสาหกิจชุมชนระดับครอบครัว 2) วิสาหกิจชุมชนระดับชุมชน 3) วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย ซึ่งตัวผลิตภัณฑ์ที่ได้เป็นบรรจุภัณฑ์ที่มีการออกแบบเป็นสัญลักษณ์ตราวังสมุนไพrokerชายตะวัน โดยมีการบูรณาการเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชน คือ 1) ธาตุ 4 คือ ทุกอย่างต้องสมดุลกัน 2) อิทธิบาท 4 คือ มีความพอใจคิดที่จะทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ 3) พรหมวิหาร 4 คือ มีความปรารถนาดีต่อกัน และ 4) สังคหวัตถุ 4 คือ มีการอนุเคราะห์ สงเคราะห์กัน ซึ่งหลักธรรมที่กล่าวมานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ส่งเสริมด้านความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างรายได้ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชนให้กลายเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ ซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายนี้มีรูปแบบการบรรจุภัณฑ์ในชื่อ “วังสมุนไพกระชายตะวัน” และการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายนี้จะผ่านการจดทะเบียนรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาในอนาคตต่อไปได้

Research Title: Development of Kaempferia herbal products to enhance immunity to health products of community enterprises, Sisaket Province

Researchers: Phramaha Tawan Pimtong, Asst. Prof. Dr. Suthat Pratoomkaew, Phra Pornsawan Jaitrong, Dr.

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Sisaket Buddhist College.

Fiscal year: 2566

Research Scholarship Sponsor: Science Research and Innovation Fund

ABSTRACT

The objective of this research is twofold: 1) to explore strategies for promoting the cultivation of the herb "Krachai" by community enterprises in Sisaket Province and 2) to develop Krachai herbal products to create value for commercial Buddhist health products in Sisaket province. The qualitative data was gathered through interviews and focus group discussions with key informants from Ban Piamat, Nong Khae Sub-district, Rasi Salai District, Sisaket Province, with a total of 25 participants. Additional data was collected from informal interviews with other informants not specifically designated, supplemented by observational methods.

Findings revealed that the promotion strategies for cultivating Krachai by community enterprises in Sisaket Province encompass: 1) product development characteristics which include the acceptance of Thai herbs, encouraging standardized herbal production, and enhancing market competitiveness, 2) cultivation processes, which span from seed preparation to post-harvest processing, 3) product value enhancement strategies covering product, price, distribution channels, marketing promotion, personnel, processes, and physical appearances, and 4) strategic approaches that focus on raw material development, product development, promoting herbal integration into community lifestyles, and community strengthening.

The development of Krachai herbal products is vital for fostering a self-reliant and sustainable community economy. It evolves as a community enterprise based on family, community, and network levels. The products are packaged with the "Sun Herb Wang" symbol, integrating Buddhist principles for community economic development, emphasizing a balance in nature, satisfaction in endeavors, mutual goodwill, and mutual care. These principles aim to fortify the community economy, rooted in sufficiency economy philosophy, emphasizing local wisdom in revenue generation, and evolving community enterprises into robust economic systems, potentially expanding into large-scale entrepreneurs. The Krachai herbal products, packaged as "Wang Tawan Herbs", anticipate future certification from the Food and Drug Administration.

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาจาก พระวชิรสิทธิธาดา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ที่เอื้อเฟื้อสถานที่ในการทำวิจัย ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และคณะกรรมการทุกท่านที่เมตตาให้คำแนะนำและเป็นผู้ทำการวิพากษ์งานวิจัยของผู้วิจัยให้สมบูรณ์น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ขอคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/คน ที่คอยแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ในช่วงระยะเวลาในการทำวิจัย ขอคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณาจารย์บัณฑิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ที่ให้ความสะดวกเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นด้านเอกสาร และคำปรึกษาเพื่อการวิจัยในการสืบค้นเอกสารข้อมูลต่าง ๆ

ขออนุโมทนาแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัยในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นครูบาอาจารย์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัย ให้ความสะดวกเรื่องที่พัก ที่อาศัยในขณะเดินทางไปเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์ คุณงามความดีและประโยชน์เหล่านี้ที่เกิดจากการทำวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องบรรณาการน้อมสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณมารดาบิดา บุชาคุณครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ขอแผ่คุณความดีเหล่านี้ที่เกิดขึ้นแก่ผู้มีอุปการะคุณ และเพื่อนร่วมงานทุก ๆ ท่าน

พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง, ผศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.

6 กันยายน 2566

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย.....	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	5
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	6
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	8
2.1.1 ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	8
2.1.2 หลักการสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	10
2.1.3 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	13
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร.....	14
2.2.1 ความหมายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์.....	15
2.2.2 องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์.....	16
2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร.....	17
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน.....	21
2.3.1 งานสาธารณสุขมูลฐาน.....	23
2.3.2 การใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน.....	26
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับยาสมุนไพรและวิธีการรักษาโรคในปัจจุบัน.....	28

2.4.1	วิธีการใช้ยาสมุนไพรบำบัดรักษาโรค.....	30
2.4.2	ประเภทและสรรพคุณของสมุนไพร.....	32
2.5	แนวคิดการใช้สมุนไพรในพระพุทธศาสนา.....	35
2.5.1	พุทธวิธีดูแลรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัย.....	35
2.5.2	พุทธวิธีบำบัดรักษาโรค.....	40
2.6	แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน.....	51
2.6.1	ที่มาของแนวคิดวิสาหกิจชุมชน.....	52
2.6.2	ความหมายของวิสาหกิจชุมชน.....	54
2.6.3	ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน.....	57
2.6.4	ประเภทของวิสาหกิจชุมชน.....	58
2.7	แนวคิดเกี่ยวกับสมุนไพรกระชาย.....	60
2.8	สรุปท้ายบท.....	64
2.9	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	65
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	75
3.1	รูปแบบการวิจัย.....	75
3.2	กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	77
3.3	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	78
3.4	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	80
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	81
บทที่ 4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	82
4.1	ประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนของบ้านเพี้ยมาตร.....	82
4.2	ผลการวิเคราะห์กระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ.....	86
4.2.1	กระบวนการด้านลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย.....	87
4.2.2	กระบวนการด้านการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน.....	89
4.2.3	กระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่า ผลิตภัณฑ์สุขภาพ.....	94
4.3	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนตามแนวทางพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ.....	99
4.3.1	ภูมิปัญญาสมุนไพรกระชายในบริบทวิสาหกิจชุมชนบ้านเพี้ยมาตร.....	105

4.3.2 ประโยชน์จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย.....	116
4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	121
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	126
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	126
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	129
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	133
5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้.....	133
5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	133
บรรณานุกรม.....	134
ภาคผนวก.....	141
ภาคผนวก ก หนังสือแนะนำ.....	142
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย.....	143
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมวิจัย.....	148
ภาคผนวก จ รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	153
ประวัติผู้วิจัย.....	155

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงชื่อสมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรค.....	29
ตารางที่ 4.1 แสดงการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพรตะวัน.....	108
ตารางที่ 4.2 แสดงทิศทางในการทำการตลาดสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์.....	109
ตารางที่ 4.3 แสดงกลยุทธ์ทางการตลาดด้านความหลากหลายของผลิตภัณฑ์.....	110
ตารางที่ 4.4 แสดงกลยุทธ์ทางการตลาดด้านการมุ่งเน้นที่ตัวลูกค้าและตลาดเฉพาะกลุ่ม.....	111
ตารางที่ 4.5 แสดงกลยุทธ์ทางการตลาดด้านคุณค่าเฉพาะตัว.....	113
ตารางที่ 4.6 แสดงกลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริม วิสาหกิจชุมชน.....	113

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
ภาพที่ 4.1 แสดงภาพแม่น้ำมูล อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ.....	83
ภาพที่ 4.2 แสดงศาลปู่ตา (ผีพ่อเฒ่าบ้านแห่งดอนปู่ตา).....	84
ภาพที่ 4.3 แสดงป่าดงภูดิน (ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภู).....	85
ภาพที่ 4.4 แสดงวิถีชุมชน คน น้ำ ป่า พึ่งพาอย่างยั่งยืน.....	86
ภาพที่ 4.5 แสดงกระชายพันธุ์พื้นบ้าน และกระชายพันธุ์รากกล้วย.....	88
ภาพที่ 4.6 แสดงการปลูกสมุนไพรรกระชาย.....	90
ภาพที่ 4.7 แสดงรูปแบบของผลิตภัณฑ์สมุนไพรรกระชายตราวังสมุนไพرتะวัน.....	95
ภาพที่ 4.8 แสดงกระบวนการอบแห้งสมุนไพรรกระชาย.....	96
ภาพที่ 4.9 แสดงกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรรกระชายวังสมุนไพرتะวัน.....	97
ภาพที่ 4.10 แสดงราคาสินค้าของผลิตภัณฑ์สมุนไพรรกระชายวังสมุนไพرتะวัน.....	98
ภาพที่ 4.11 แสดงสรรพคุณหรือประโยชน์ของสมุนไพรรกระชายวังสมุนไพرتะวัน.....	106
ภาพที่ 4.12 แสดงยาสมุนไพรมานการบดเพื่อนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรรกระชาย.....	107
ภาพที่ 4.13 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	121

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คัมภีร์พระไตรปิฎก

ในงานวิจัยเล่มนี้ อ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย และพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนั้น ใช้หมายถึงการระบุชื่อคัมภีร์และระบุเล่ม/ข้อ/หน้า ของพระไตรปิฎกเล่มนั้น ๆ เช่น วิ.มหา. (ไทย) 2/136/310. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์, วิ.ม. (ไทย) 5/280/80-82. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค, ที.ม. (ไทย) 10/148/92. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค, ที.ปา. (ไทย) 11/300/249. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย) เล่มที่ 2 ข้อที่ 136 หน้าที่ 310, เล่มที่ 5 ข้อที่ 280 หน้าที่ 80-82. เป็นต้น อักษรย่อที่ใช้ในที่นี้ มีดังนี้

พระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.ม. (ไทย)	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (บาลี)	วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ปา. (ไทย)	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.มฺ. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย มุลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ชฺ.ธ. (ไทย)	ชุตตนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)

ส.ช. (ไทย)	สังยุตตนิกาย	ชั้นวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภิ.วิ. (ไทย)	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมุนไพรในสังคมไทยปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และมีความสำคัญต่อทุกสังคมจนถึงปัจจุบัน สมุนไพรไทยเป็นพืชที่นำมาใช้เป็นยาไว้รักษาโรคควบคู่กับการดูแลสุขภาพของคนที่มืออาการเจ็บป่วยทางร่างกาย โดยมีผู้เชี่ยวชาญนำมาทดลองผลิตเป็นยา เนื่องจากสมุนไพรเป็นพืชทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดและพัฒนาให้สืบเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน สร้างมูลค่าให้เกิดขึ้นกับชุมชนและพืชสมุนไพรไทยได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีผู้บริโภคมีความตื่นตัวในการรักษาสุขภาพตนเองมากขึ้น จึงได้มีการทำผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพอย่างแพร่หลายทั้งเพื่ออุปโภคและบริโภค โดยเฉพาะพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่ถูกนำมาใช้ในการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในระดับชุมชนที่มีการนำพืชสมุนไพรพื้นบ้านมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ประจำท้องถิ่นนั้น ๆ หรือที่เรียกว่า “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลผลักดันเพื่อต้องการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับชุมชน และเพื่อสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ตลอดจนสามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับการดำรงชีวิตในยุคสมัยปัจจุบันได้¹ การพัฒนาสังคมและประเทศชาติจะให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขได้นั้น จะต้องมุ่งเน้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป ด้านเศรษฐกิจ มุ่งการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ลดหนี้สิน ซึ่งจะสามารถเพิ่มทรัพย์สินได้ ด้านสังคม มุ่งการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้ปราศจากความขัดแย้ง มีความสามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข

“โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นโครงการตัวอย่างโครงการหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาความยากจนโดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนอันเป็นเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ ด้วยการนำทุนชุมชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางชีวภาพ ทุนทาง

¹ภาวี รัตนธรรม, “การพัฒนาศูนย์เสริมสร้างทักษะอาชีพด้านการแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สู่ชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2562) หน้า 1.

สังคม มาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็งผ่านกลุ่มวิสาหกิจของชุมชนในแต่ละชุมชน² ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เอื้อกับชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านมีความมั่นคง มีความเข้มแข็ง ซึ่งมีลักษณะที่มีความโดดเด่นและสำคัญ 7 ประการ คือ

- 1) ชุมชนเป็นผู้ดูแลและดำเนินการเอง
- 2) ผลผลิตที่ได้เกิดจากคนในชุมชนให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน
- 3) มุ่งสู่ความเป็นนวัตกรรมชุมชนที่ได้รับการยอมรับ
- 4) ภูมิปัญญาเกิดจากการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาชาวบ้านกับภูมิปัญญาสมัยใหม่
- 5) มีการบูรณาการเชื่อมโยงศาสตร์สมัยใหม่ที่ชุมชนเข้าใจและพัฒนาตามยุคสมัยใหม่ที่มี

ความเจริญรุ่งเรืองอย่างเป็นระบบ

- 6) มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้าใจง่ายสำหรับชุมชน
- 7) มีการช่วยเหลือพึ่งพากันเองของครอบครัวและกลุ่มชุมชนเป้าหมาย³

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมิใช่จะทำได้ง่าย แต่เกิดจากความตั้งใจของคนในชุมชนในความร่วมมือและเป็นชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมที่จะพัฒนาอยู่เสมอ⁴ ซึ่งระบบเศรษฐกิจชุมชนถือว่าเป็นระบบเศรษฐกิจฐานรากที่มีความสำคัญ ควรได้รับการเสริมสร้างให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ดำเนินชีวิตแบบวิถีชาวบ้านยุคใหม่ที่มีวิวัฒนาการตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง⁵

กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน⁶ แนวทางการยกระดับภูมิปัญญา

²วิภาวี กฤษณะภูติ, การจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน : การเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่น, วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์, ฉบับที่ 30 ปีที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2556): 166-168.

³เสรี พงศ์พิศ, ฐานคิด จากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548), หน้า 40.

⁴ขวัญฤดี ตันตระกูล, “แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชน”, วารสารการพัฒนาท้องถิ่น, (มิถุนายน-กันยายน 2551): 55.

⁵สัญญา เคนาภูมิ, แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม, วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2558): 72-73.

⁶อุทัย ปริญาสุทธี, “วิสาหกิจชุมชน” ปฏิทรรศน์ในการแข่งขันทางธุรกิจ, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย, ปีที่ 37 ฉบับที่ 2 (สิงหาคม 2560): 134.

ท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชน ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการเรียนรู้จากธุรกิจที่มีการเติบโตและมีความสำเร็จในด้านธุรกิจ เกิดจากการศึกษาเรียนรู้จากที่ต่าง ๆ โดยการดูงานจากแหล่งที่ประสบผลสำเร็จ และได้รับการยอมรับของสังคมหรือของประเทศ⁷ แม้แต่พืชสมุนไพรบางชนิดปัจจุบันได้รับการนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์รักษาโรค เครื่องสำอางบำรุงผิว เช่น สมุนไพรกระชาย เป็นต้น

“กระชาย” เป็นพืชที่น่าสนใจในมุมมองการนำไปทำเป็นอาหารและสมุนไพรไว้ใช้ในครัวเรือน อาจเป็นพืชที่คนยังไม่รู้จักเท่าที่ควร เป็นพืชที่นักวิชาการในสถาบันการวิจัยในมหาวิทยาลัยทั้งหลายไม่ค่อยกล่าวถึง แต่โดยส่วนมากจะกล่าวถึงสมุนไพรกระชายดำ เพราะนิยมเอามาทำสมุนไพรกระชายมีหลายสายพันธุ์ เช่น กระชายขาว กระชายเหลือง กระชายดำ กระชายแดง ซึ่งกระชายขาวเป็นพันธุ์ที่เราบริโภคกันทุกวัน ด้วยการนำมาใส่แกง ทำน้ำยาขมขมิ้น ทำพริกแกง ไม่ค่อยมีคนปลูกขาย การศึกษา การวิจัยยังมีน้อย ในปัจจุบันนอกจากจะส่งเสริมให้ชาวบ้านหรือชุมชนหันมาปลูกกระชายเพื่อสร้างรายได้แล้ว หน่วยงานต่าง ๆ ยังมีแนวคิดที่จะพัฒนาการแปรรูปกระชาย เช่น การสกัดเอาฤทธิ์ในกระชายขาวที่สามารถทำลายกรดยูริกที่เป็นต้นเหตุของโรคเกาต์ รวมถึงการหนุนเสริมชาวบ้านให้มาปลูกกระชายขาวเพิ่ม เพราะเป็นพืชที่ใช้ประโยชน์ได้หลายช่องทาง และการดูแลรักษาจะเหมือนกับการดูแลสมุนไพรกระชายสายพันธุ์อื่น แต่ปัญหาคือ หาพันธุ์ยาก คนค่อนข้างหวงกระชายจึงเป็นพืชคู่ครัวเรือนและสมุนไพรไทย ที่คนมองข้ามในเชิงการปลูกเพื่อจำหน่าย ทุกวันนี้จึงได้มีเกษตรกรหลายท่านปลูกจำหน่าย ปัจจุบัน ตลาดทั่วไปต้องการกระชายเพื่อนำไปบริโภคและแปรรูป ตลอดทั้งมีการส่งออกไปยังต่างประเทศ⁸ เพิ่มมากขึ้น

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย ให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคในอนาคตนั้น เนื่องจากกระชายเป็นพืชสมุนไพรที่มีคุณค่าต่อการเป็นอยู่ของชุมชน เป็นยาและเป็นผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพ ผู้วิจัยจึงได้จัดสรรคัดแยกกระชายมาแปรรูปเพื่อใช้เป็นยาในการรักษาโรคและเป็นสมุนไพรเพื่อการเสริมภูมิคุ้มกันการติดเชื้อจากคนสู่คน จากอากาศสู่คน เนื่องจากมีผลการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ยืนยันว่า สารสกัดจากกระชายมีฤทธิ์ทางชีวภาพและเภสัชวิทยาที่สำคัญหลายประเภท กระชายเป็นสมุนไพรหนึ่งในสี่สมุนไพรที่รัฐบาลให้การสนับสนุนในฐานะสุดยอดผลิตภัณฑ์ สมควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดมูลค่าเพิ่มสอดคล้องกับความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้นทั้งจากในและต่างประเทศ ซึ่งจะส่งผลให้รายได้ของประชาชนในพื้นที่เพาะปลูกสมุนไพรกระชายเพิ่ม

⁷สุทัศน์ ประทุมแก้ว, และคณะ, การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 2562), หน้า 103.

⁸สำนักงานประสานความร่วมมือพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, “ตั้งวงคุย”, วารสาร มข.แก่นจัน, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (พฤศจิกายน 2559-มกราคม 2560): 4-9.

สูงขึ้น มีแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสมุนไพรกระชาย และโอกาสทางการตลาดของสมุนไพรกระชาย ที่ย่ำที่สุดนำไปสู่การสร้างกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสินค้า ประกอบด้วยกลยุทธ์ทางการจัดการวัตถุดิบ กลยุทธ์ด้านการตลาด และกลยุทธ์ด้านนวัตกรรม⁹ เป็นต้น

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยได้ทำศึกษาในเขตพื้นที่บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ มีผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 25 คน ซึ่งบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เลี้ยงตนเองได้ พึ่งตนเองได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงตั้งอยู่บนฐานสำคัญ คือ 1. เป็นวิสาหกิจระดับครอบครัว 2. เป็นวิสาหกิจระดับชุมชน 3. เป็นวิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย 4. เป็นวิสาหกิจเพื่อการจัดการผลผลิตส่วนเกิน โดยหลักการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการเป็นอยู่ของชุมชน เนื่องจากชุมชนคือกำลังสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบฐานราก การเป็นอยู่ง่าย ๆ แบบพอเพียง เพื่อการส่งเสริมด้านความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนที่สนใจ เป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้นต่อไปในอนาคตได้

1.2 คำถามวิจัย

1. แนวทางการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นอย่างไร หรือมีแนวทางการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายอย่างไร
2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ มีวิธีการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

⁹พนารัช ปรีดาภรณ์ และเต็มธรรม สิทธิเลิศ, กลยุทธ์การพัฒนากระชายดำและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกระชายดำ, การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติ UTCC Academic Day ครั้งที่ 2, (8 มิถุนายน 2561): 646.

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.4.1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ในการศึกษาข้อมูลจากเอกสารผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลที่ทำการศึกษา ได้แก่ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ จากห้องสมุด จากเว็บไซต์ จากเอกสารตำรา สารนิพนธ์ และแหล่งข้อมูลสืบค้นอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

1.4.1.2 เก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลทางกายภาพที่ผู้วิจัยใช้วิธีแบบสังเกตการณ์โดยใช้แบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วม เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมทั่วไป

1.4.1.3 รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง สำหรับข้อมูลพื้นฐานและคำถามที่ผู้วิจัยได้เรียบเรียงไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.4.2 ขอบเขตด้านเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งสิ้น 1 ปี คือ ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนตุลาคม ปีพ.ศ. 2565 ถึงวันที่ 30 เดือน กันยายน พ.ศ. 2566

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาดังกล่าวด้วยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling Method) เพื่อให้ได้พื้นที่มีลักษณะสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษา เพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่หลากหลาย ได้กระบวนการส่งผ่านและสืบทอดจากคนรุ่นสู่รุ่น เป็นชุมชนที่มีรูปแบบทางกายภาพของการผสมผสานความคิดสมัยใหม่ โดยผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัย คือ บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ รวมผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 25 คน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เก็บข้อมูลบางประเภทจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจัดอยู่ในส่วนของการสังเกตการณ์ประกอบกันไปด้วย

1.4.4 ขอบเขตด้านแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการวิจัย ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร
3. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน

4. แนวคิดเกี่ยวกับยาสมุนไพรและวิธีการรักษาโรคในปัจจุบัน
5. แนวคิดการใช้สมุนไพรในพระพุทธศาสนา
6. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน
7. แนวคิดเกี่ยวกับสมุนไพรกระชาย

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโต งอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายในเขตพื้นที่บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชน ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

ผลิตภัณฑ์ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบตัวบรรจุภัณฑ์โดยใช้ในชื่อว่า “วังสมุนไพรตะวัน” เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย

ผลิตภัณฑ์สมุนไพร หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสมุนไพรที่เกิดจากการแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถบรรจุออกมาใช้ให้ง่ายต่อการบริโภค เช่น เป็นผลิตภัณฑ์ยาบำรุงร่างกาย ผลิตภัณฑ์ความงาม ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเรือน ที่เกิดจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ผลิตคิดค้นขึ้นมาในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

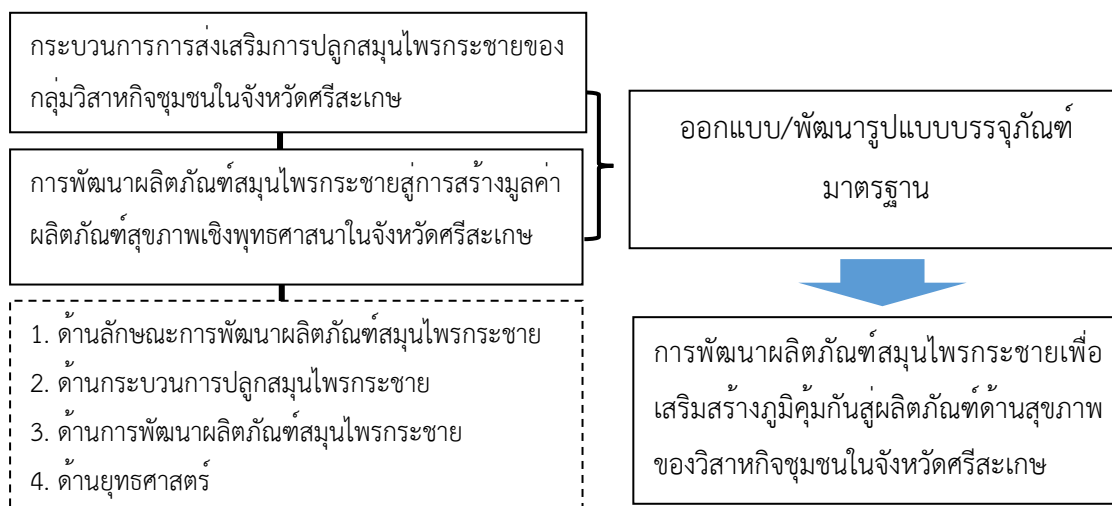
กระชายขาว หมายถึง สมุนไพรพื้นบ้านที่มีการใช้เป็นอาหารและยารักษาโรค ซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านใช้แก้โรคที่เกิดในปาก เช่น ปากเปื่อย ปากเป็นแผล รักษาอาการจุกไม่ไต่กลืน ไซนัสอักเสบ ช่วยย่อยอาหาร เพิ่มสมรรถภาพทางเพศของเพศชาย ยาอายุวัฒนะบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย แก่ลมวิงเวียน ซึ่งสารสกัดของกระชายสามารถแสดงฤทธิ์ในการต้านไวรัสซาร์ส ในระยะหลังการติดเชื้อและยังพบว่าสารแพนดูราทิน (pan-duratin) ของกระชายขาวมีฤทธิ์ในการต้านไวรัสทั้งในระยะก่อนและหลังการติดเชื้อได้ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ได้พยายามคิดค้นวิธีการนำมาใช้ในการรักษาโรค

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง สถานประกอบการหรือกิจการขนาดเล็กที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ จัดกลุ่มเป็นสถานประกอบการขนาดเล็กระดับครอบครัว/ชุมชนที่มีจุดประสงค์เพื่อการบริหารจัดการธุรกิจซึ่งต้องได้รับการจดทะเบียนจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา มีหน้าที่ในการดำเนินงานด้านการคุ้มครองผู้บริโภค ปกป้องและคุ้มครองสุขภาพประชาชนจากการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพ

พื้นที่การวิจัย หมายถึง บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยและคณะเลือกเป็นที่ทำการวิจัย

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการ และวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษาโดยมีรายละเอียดของกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.7.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษาของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

1.7.2 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรรักษาสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

1.7.3 ได้พัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชน และเป็นแนวทางให้หน่วยงานต่าง ๆ ผู้นำชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดการวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาในบทนี้ไว้ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับยาสมุนไพรและวิธีการรักษาโรคในปัจจุบัน
- 2.5 แนวคิดการใช้สมุนไพรในพระพุทธศาสนา
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน
- 2.7 แนวคิดเกี่ยวกับสมุนไพรกระชาย
- 2.8 สรุปท้ายบท
- 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (Indigenous Knowledge) เป็นรากเหง้าของความรู้อันเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ภูมิปัญญาก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้น ปรับปรุง พัฒนาวิทยาการใหม่ ๆ แทนที่ของเก่าไม่ขาดสาย มีการเรียนรู้และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า มิใช่เพียงสติปัญญาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่หมายถึงองค์ความรู้ที่เป็นสมบัติเฉพาะของเผ่าพันธุ์

2.1.1 ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ปัจจุบันวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น กำลังเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีหรือการก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยของเทคโนโลยีนำมาซึ่งความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีพของบรรพบุรุษกำลังถูกทอดทิ้ง ถึงแม้ว่าจะมีนักวิจัยจากหลายหน่วยงานเข้ามาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในหลายรูปแบบ แต่ยังไม่

พบว่ามี การอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเท่าใดหน้ก¹⁰

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความเข้าใจที่คนในชุมชนได้รับมาหลายชั่วอายุคน ความรู้นี้มาจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่สืบทอดมาจากผู้ใหญ่หรือรุ่นก่อนๆ ภูมิปัญญานี้ชาวบ้านนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและปรับปรุงชีวิตในชุมชนของตนเอง¹¹ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนคลังความรู้และเรื่องราวพิเศษที่ส่งต่อจากพ่อแม่สู่ลูก ๆ ในเมืองหรือละแวกใกล้เคียง ช่วยให้ผู้คนในพื้นที่นั้นเรียนรู้และเติบโต และเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นเหมือนสูตรลับที่ช่วยให้ชุมชนเจริญรุ่งเรืองและดีขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป¹²

เอกวิทย์ ฌ กลาง อธิบายความหมายของภูมิปัญญาว่า หมายถึง ปัญญาเปรียบเสมือนหีบสมบัติพิเศษที่เต็มไปด้วยทุกสิ่งที่คุณกลุ่มหนึ่งได้เรียนรู้จากการใช้ชีวิตและเติบโตในธรรมชาติและในชุมชนของพวกเขา¹³

ประเวศ วะสี อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือความรู้และแนวคิดที่คนในพื้นที่ได้เรียนรู้และสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่น รวมถึงความเชื่อ ประเพณี และทักษะการปฏิบัติที่ช่วยให้พวกเขาดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาได้ ความรู้นี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ด้านนามธรรม เช่น ความเชื่อและค่านิยม และด้านวัสดุ เช่น เครื่องมือและสิ่งปลูกสร้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละพื้นที่และเชื่อมโยงกับชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการเคารพและการเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนด้วย ในประเทศไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นวิถีชีวิตที่ขึ้นนำการโต้ตอบระหว่างผู้คน ธรรมชาติ และความเชื่อทางจิตวิญญาณ ช่วยให้ผู้คนแก้ปัญหา ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง และเรียนรู้จากประสบการณ์ของพวกเขา ถือเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมไทยที่ยังคงพัฒนาไปพร้อมกับสังคม¹⁴

¹⁰สำเนา หมิ่นแจ่ม, “การอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลวงเหนือผ่านการบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”, วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 37,

¹¹เสรี พงศ์พิศ, “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”, นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (ธันวาคม 2544): 31-34.

¹² อุทุมพร หลอดโค และวิภาวี กฤษณะภุติ, “การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามในจังหวัดสกลนคร”, วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, ปีที่ 40 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2566): 59.

¹³เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 65-66.

¹⁴ประเวศ วะสี, “การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น”, ใน เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิปัญญากับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2534), หน้า 80.

การจัดการความรู้ท้องถิ่นของชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ความรู้และทรัพยากรของชุมชนเพื่อช่วยให้ผู้คนในชุมชนนั้นเติบโตและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการแข็งแกร่งขึ้นและเป็นอิสระมากขึ้นโดยการทำงานร่วมกันและแบ่งปันสิ่งที่เรารู้สู่ชุมชนในท้องถิ่น¹⁵

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เพราะช่วยให้ชุมชนปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและอยู่รอดได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเปรียบเสมือนงานศิลปะและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่เราสามารถเรียนรู้และชื่นชมต่อไป ความรู้นี้เป็นมรดกที่เราสามารถศึกษาและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของเราได้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมและทางปัญญาของเรา โดยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการอนุรักษ์ไว้ตามกาลเวลาแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองก็ตาม เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องของเราและช่วยให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปเข้าใจถึงความสำคัญของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกำหนดสังคมของเราเช่นเดียวกับบรรณกรรมที่สะท้อนถึงค่านิยมและความเชื่อของประเทศ มรดกนี้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าในการทำ ความเข้าใจที่สะท้อนถึงวิถีคิดของชนชาติและความเป็นไปของสังคม

2.1.2 หลักการสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญา

หลักการสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญา หมายถึง วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น ที่เกิดจากระบบนิเวศ ความเชื่อ ประเพณี กฎระเบียบ ของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน ทำให้เกิดการสร้างบ้านเรือน การละเล่น อาหาร ทัศนคติ ค่านิยมเฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ โดยรายละเอียดที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาดังนี้

(1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมามีได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง ภูมิปัญญาจึงนับเป็นความคิดทางสังคม (Social Thought) ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรม คือปรัชญาแนวทางในการ ดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี ทัศนกรรม และสิ่งอื่น ๆ ซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มายาวนานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญา ด้วยกันทุกสังคม ระบบดังกล่าวจะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ ความรู้และระบบ ความรู้ การสั่งสมและการเข้าถึงความรู้ การถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ รวมทั้งการ สร้างสรรค์และปรับปรุง

¹⁵อัมพิกา อ่าลอย, “การศึกษาศักยภาพในการบริหารจัดการภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนเป้าหมายตามแนวแกนเมืองมรดกโลกกำแพงเพชร สุโขทัย ศรีสัชนาลัย”, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, ปีที่ 18 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2566): 94.

ภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้อาจารย์ทุกท่านทุ่มเทได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดและยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีต่าง ๆ ความทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้มีนักวิชาการเสนอวิธีการการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นน่าสนใจ

จากรุวรรณ ธรรมวัตร ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามช่วงวัยออกเป็น 2 วิธีคือ

(1) ในการสอนบทเรียนสำคัญ ๆ ให้กับเด็ก ๆ เราสามารถใช้กิจกรรมสนุก ๆ เช่น การเล่าเรื่อง การเล่นเกม และการไขปริศนา สิ่งนี้ช่วยให้พวกเขาเป็นคนดีขึ้นและเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมและค่านิยมที่ดี

(2) การแบ่งปันความรู้กับผู้ใหญ่ ซึ่งมีหลากหลายวิธี เช่น พูดคุยกับพวกเขาหรือแสดงให้พวกเขาเห็นผ่านการกระทำและพิธีกรรม¹⁶

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนมาจากสถาบันใด ๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือ การเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและวิธีการถ่ายทอด 2 รูปแบบ คือ

(1) ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เรียนเข้าใจและผู้เรียนปฏิบัติตาม และ

(2) ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำ ๆ กันจนเกิดเป็นความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนและไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้

สรุปว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น 2 แบบหลัก ๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การจดจำสืบทอดกันมาและ

¹⁶ จากรุวรรณ ธรรมวัตร, *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*, (มหาสารคาม: โรงพิมพ์สิริธรรมออฟเซ็ท, 2538), หน้า 12-13.

แบบเป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อย หรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้ เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบต่อกันมาได้วิธีหนึ่ง

(2) การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวิธีการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับตัวและการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ความรู้ที่อยู่ที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ด้านต่าง ๆ แทนที่จะมุ่งเน้นเพียงด้านเดียว ตัวอย่างเช่น แทนที่จะมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาอุตสาหกรรมเพียงอย่างเดียว สิ่งสำคัญ คือ ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยการรวมความรู้ดั้งเดิมเข้ากับวิธีการใหม่ เราสามารถสร้างความหมายใหม่ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้ กระบวนการเรียนรู้ การบูรณาการ และการปรับตัวนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาความรู้ในท้องถิ่น¹⁷

การค้นหาคนฉลาดและนักปรัชญาพร้อมทั้งรวบรวมความรู้จากชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งนี้ช่วยให้ห้องครุชุมชนเข้มแข็งขึ้น และช่วยให้เราเชื่อมต่อกับธรรมชาติและจัดการทรัพยากรของเราอย่างชาญฉลาด ด้วยการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์กับผู้อื่น เราสามารถทำงานร่วมกันเพื่อสร้างเครือข่ายที่สนับสนุนและพัฒนาระบบที่เป็นประโยชน์ต่อทุกคน

สรุปได้ว่า สติปัญญาและการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการจัดการสิ่งต่าง ๆ ได้ดี การพึ่งพาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ เนื่องจากมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมากมายในโลก ซึ่งแต่ละวัฒนธรรมก็มีภูมิปัญญาของตนเอง เราควรเคารพและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาประเภทต่าง ๆ จากวัฒนธรรมต่าง ๆ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยให้เราพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานที่มาจากภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงได้รับการหล่อหลอมจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ที่นั่น ภูมิปัญญานี้ได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ทำให้มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

2.1.3 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นอันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศโดยรวมได้ ซึ่งมีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

ประเวศ วะสี¹⁸ ได้กล่าวถึงลักษณะประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะ คือ

¹⁷อานันท์ กาญจนพันธ์, มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544), หน้า 170-171.

¹⁸ประเวศ วะสี, การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2536), หน้า 10.

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้เฉพาะถิ่นที่คณาจารย์อยู่ ซึ่งมาจากประสบการณ์และบทเรียนที่ได้รับจากชุมชน ภูมิปัญญาประเภทนี้เหมาะกับปัญหาในท้องถิ่นที่สุดเพราะอาจไม่ได้ผลเหมือนที่อื่น แต่ถ้าได้ผลก็เป็นสิ่งที่ดี

(2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ช่วยให้ผู้คนเข้าใจธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การคิดถึงธรรมชาติว่าเป็นแม่ธรณีหรือบุคคลอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกัน สิ่งนี้ช่วยให้ผู้คนชื่นชมและปกป้องธรรมชาติแทนที่จะทำร้ายธรรมชาติ

(3) การให้เกียรติผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญ เพราะพวกเขาเหล่านี้มีสติปัญญาและประสบการณ์มากมายที่เราสามารถเรียนรู้ได้ ผู้สูงอายุผ่านอะไรมามากมายในชีวิต เราควรแสดงความเมตตาและความเคารพต่อท่าน

นิธิ เอียวศรีวงศ์¹⁹ ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ลักษณะ คือ

(1) ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่คนจะรู้ได้ในทันที แต่มาจากการทำความเข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ เชื่อมโยงกันอย่างไร ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับสิ่งที่เรารู้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงวิธีที่เราเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ให้เข้าใจอย่างไร

(2) ปัญญามาจากการรวบรวมและแบ่งปันความรู้ ไม่ใช่เพียงสิ่งที่เราพบว่าโกหก แต่เป็นสิ่งที่เราใช้เพื่อช่วยเหลือชุมชนของเรา เช่น วิธีที่แพทย์เรียนรู้และแบ่งปันความรู้ทางการแพทย์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เราสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และแพทย์คนหนึ่งสามารถสอนแพทย์อีกคนหนึ่งได้อย่างไร

(3) เมื่อผู้คนส่งต่อความรู้และประเพณีของตนไปยังรุ่นต่อไป ซึ่งไม่ง่ายเหมือนกับการไปโรงเรียนและการเรียนรู้ มีวิธีพิเศษในการแบ่งปันและส่งต่อความรู้นี้ เพื่อเข้าใจภูมิปัญญาของชุมชน เราต้องเข้าใจว่ากระบวนการนี้ทำงานอย่างไร

(4) ชาวบ้านมักจะเรียนรู้และคิดไอเดียใหม่ ๆ อยู่เสมอ เพื่อช่วยให้พวกเขาปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง เราต้องศึกษาว่าชาวบ้านเปลี่ยนความรู้และวิธีคิดอย่างไรให้ทันการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้

เสรี พงศ์พิศ²⁰ ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) Bioview เป็นวิธีคิดเกี่ยวกับชีวิตที่เน้นเรื่องการเกิด การแก่ การเจ็บป่วย และการจากไป ยังคำนึงถึงความสำคัญและจุดประสงค์ของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของเราด้วย

¹⁹นิธิ เอียวศรีวงศ์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2536), หน้า 3-4.

²⁰เสรี พงศ์พิศ, คินสู่รากเหง้าทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: ชาวบ้าน, 2529), หน้า 145.

(2) ลักษณะเฉพาะที่เป็นรูปธรรมของสิ่งต่าง ๆ เช่น อาชีพ เกษตรกรรม ประดิษฐ์สิ่งของ ด้วยมือ ศิลปะ ดนตรี และด้านอื่น ๆ

พัชรินทร์ สิริสุนทร²¹ อธิบายว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญา มี 2 ประการ คือ ภูมิปัญญาเชิงนามธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีการคิดและสิ่งที่เราเชื่อ ในขณะที่ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่เราสร้างและใช้ในชีวิตประจำวันของเรา รวมถึงความเชื่อของเราเกี่ยวกับชีวิต และวิธีที่เราสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ดนตรี และเครื่องมือ

แม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้นจะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะแต่พบว่า ภูมิปัญญาของคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่

(1) เป็นองค์รวม (Holistic) คือ มีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ บุคคล สังคม และธรรมชาติ

(2) ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

(3) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ของสังคมทั้งระบบ

(4) มีความหลากหลาย (Diversity)

(5) มีพลวัต (Dynamic) คือ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

(6) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

สรุปว่า ภูมิปัญญา คือ การมีทั้งความรู้เชิงปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และการกระทำตลอดจนความรู้เชิงนามธรรมเกี่ยวกับความเชื่อและการแก้ปัญหา ช่วยให้เราตัดสินใจเลือกสิ่งดี พบความสุข และสร้างสันติสุขในชีวิต เพื่อที่จะได้รับสติปัญญา เราต้องเรียนรู้จากแหล่งต่าง ๆ และเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ อยู่เสมอ สิ่งสำคัญคือ ต้องดำเนินการและเพิ่มพูนความเข้าใจของเราต่อไป สติปัญญาเปรียบเสมือนกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ดังนั้น เราจึงสามารถเข้าใจตัวเอง โลก และตัดสินใจได้ดียิ่งขึ้น

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ในสภาวะที่มีการแข่งขันทางการตลาด ปัจจุบันการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกสู่ตลาดเพื่อสนองความต้องการ

²¹พัชรินทร์ สิริสุนทร, ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และวิธีการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 18.

ของผู้บริโภคที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อที่จะรักษาความเป็นผู้นำทางการตลาดไว้ได้ตลอดไป ผู้ผลิตจึงต้องมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หรือปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ตลอดเวลา โดยมีนักวิชาการผู้ให้ความหมายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) ไว้มากมาย ดังนี้

2.2.1 ความหมายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์

คีริววรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ได้กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ คือ สิ่งที่ธุรกิจขายเพื่อให้ลูกค้ามีความสุข อาจเป็นสิ่งของที่จับต้องได้ เช่น ของเล่น หรือของบางอย่าง เช่น การบริการ สินค้าต้องมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อลูกค้า²²

อรรณ อุดมไพจิตรกุล ได้ให้ความหมายว่า ผลิตภัณฑ์ คือ สิ่งที่บริษัทผลิตและขายให้กับผู้คน โดยการศึกษาว่าผู้คนชอบและต้องการอะไร โดยใช้การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้เป็นที่นิยมของสังคมได้²³

สุปัญญา ไชยชาญ อธิบายว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง การรวมกันของสิ่งต่าง ๆ ที่บริษัทรวบรวมเพื่อขายให้กับลูกค้า ตัวอย่างเช่น รถยนต์ประกอบด้วยชิ้นส่วนต่าง ๆ เช่น ตัวถัง เครื่องยนต์ หน้าต่าง และประตู และยังรวมถึงศูนย์บริการที่ให้ความช่วยเหลือหลังจากที่ลูกค้าซื้อรถอีกด้วย ทั้งหมดนี้รวบรวมไว้เพื่อแสดงให้ผู้ซื้อที่ต้องการซื้อทราบ²⁴

พิบูล ทีปะปาล กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง การจัดการส่วนประสมผลิตภัณฑ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตัดสินใจว่าจะขายผลิตภัณฑ์ใดและจะทำให้ดีขึ้นได้อย่างไร ซึ่งรวมถึงการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ปรับปรุงผลิตภัณฑ์เก่า และตัดสินใจว่าจะนำเสนอผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ ก็ประเภท นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการเลือกสิ่งต่าง ๆ เช่น ชื่อแบรนด์ บรรจุภัณฑ์ และรายละเอียดที่สำคัญอื่น ๆ เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์²⁵

พิเชษฐ หลั่งทรัพย์ กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง การนำปัจจัยเข้าอันประกอบด้วยวัตถุดิบ วัสดุ เครื่องจักรกลและการจัดการมาผ่านกระบวนการผลิตและแปรสภาพออกมาเป็นสินค้า และผ่านการตรวจเช็คและคัดผลิตภัณฑ์ที่ชำรุดออก จากนั้นทำการบรรจุกล่องส่งออกจำหน่าย

²²คีริววรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, *การบริหารการตลาดยุคใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2546), หน้า 35.

²³อรรณ อุดมไพจิตรกุล, *เศรษฐศาสตร์การจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: Diamond in Business World, 2542), หน้า 39.

²⁴สุปัญญา ไชยชาญ, *การบริหารการตลาด*, (กรุงเทพมหานคร: พี เอ ลิฟวิ้ง, 2543), หน้า 66.

²⁵พิบูล ทีปะปาล, *หลักการตลาดยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21*, (กรุงเทพมหานคร: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, 2545), หน้า 71.

ซึ่งกระบวนการจะต้องใช้ทักษะและเทคนิคการวางแผนการจัดองค์การและการจัด กำลังคน การสั่ง การ และการควบคุมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตหรือกระบวนการแปรสภาพ ปัจจัยการผลิตที่ดี ก่อให้เกิดสินค้าที่ดีการบริการที่มีคุณลักษณะเฉพาะตรงตามที่กำหนดในปริมาณที่ต้องการ²⁶

เพ็ญศรี เขมะสุวรรณ กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ คือ สิ่งที่ทำหรือเสนอให้กับผู้คนที่ตอบสนอง ความต้องการ อาจเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ เช่น ของเล่น หนังสือ หรือสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ เช่น บริการ หรือแนวคิดต่าง ๆ²⁷

สรุปว่า ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สิ่งที่ผู้ผลิตสินค้า (ผลิตภัณฑ์) เพื่อนำไปเสนอขายต่อตลาด โดยจะต้องมีขีดความสามารถในการตอบสนองความต้องการหรือสร้างความพึงพอใจให้แก่ความอยาก ได้ของผู้บริโภค เช่น อาคารชุดมีทำเลที่ตั้งสะดวกต่อการเข้าถึง มีบรรยากาศเหมาะสมต่อการอยู่อาศัย ทิวทัศน์สวยงาม เป็นต้น

2.2.2 องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ กล่าวถึง ระดับผลิตภัณฑ์ 5 ระดับ (five product levels) เป็นคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ 5 ระดับ ในแต่ละระดับจะสร้างคุณค่าแก่ลูกค้า เรียกว่า เป็นลำดับ ขั้นตอนของคุณค่าสำหรับลูกค้า (customer value hierarchy) องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์มี รายละเอียดดังนี้

1. สิทธิประโยชน์ขั้นพื้นฐาน คือ สิทธิประโยชน์พื้นฐานของผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคได้รับ โดยตรง สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้จริง

2. ลักษณะที่ปรากฏของผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์โดยพื้นฐานแล้วหมายถึงลักษณะทาง ภายนอกที่ผู้บริโภคสามารถสัมผัสหรือรู้สึกได้ เป็นส่วนที่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์หลักทำงานได้ครอบคลุม มากขึ้น หรือเชิญชวนให้นำไปใช้ต่อไป ได้แก่ (1) ระดับคุณภาพ (2) ลักษณะภายนอก (3) ลักษณะ ภายนอก (4) บรรจุภัณฑ์ (5) เครื่องหมายการค้า (6) ลักษณะทางกายภาพอื่น ๆ

3. ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (expected product) หมายถึง กลุ่มของคุณสมบัติและเงื่อนไขที่ ผู้ซื้อคาดหวังว่าจะได้รับ และใช้เป็นข้อตกลงจากการซื้อสินค้า การเสนอผลิตภัณฑ์ที่คาดหวังจะ คำนึงถึงความพึงพอใจของลูกค้าเป็นหลัก (customer's satisfaction)

²⁶พิเชษฐ หลั่งทรัพย์, การจัดการธุรกิจเบื้องต้น, (นนทบุรี: เจริญรุ่งเรืองการพิมพ์, 2546), หน้า 14.

²⁷เพ็ญศรี เขมะสุวรรณ, การวิจัยตลาด, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2548), หน้า 9.

4. การเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์ หมายถึง ผลประโยชน์เพิ่มเติมที่ผู้ซื้อได้รับ นอกจากผลิตภัณฑ์หลักและผลิตภัณฑ์ที่จับต้องได้แล้ว ยังรวมถึง (1) การขนส่ง (2) สินเชื่อ (3) การค้าประกัน (4) บริการหลังการขาย (5) การติดตั้ง (6) ให้บริการอื่น ๆ

5. ศักยภาพของผลิตภัณฑ์ หมายถึง คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าในอนาคต²⁸

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร

สมุนไพรเป็นคำจำกัดความของพืชว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ผู้คนใช้เพื่อในการรักษาโรคมานานเป็นเวลานาน สมุนไพรรักษาโรคนี้อาจสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ สิ่งเหล่านี้อาจเป็นตำราทางการแพทย์แผนโบราณหรือประเพณีที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคต่าง ๆ ในหลายประเทศ จึงมีหมอรักษา ทำให้องค์การอนามัยโลกตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาสมุนไพรในการแพทย์แผนปัจจุบัน และนำมาใช้ในการรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแอฟริกา ซึ่งประชากรมากกว่า 80% ยังคงใช้การรักษาด้วยสมุนไพรแบบดั้งเดิม²⁹ ความต้องการสมุนไพรในตลาดโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี องค์กรอนามัยโลกประมาณการว่าความต้องการของตลาดโลกสำหรับสมุนไพรที่ใช้เป็นส่วนผสมสำหรับยา อาหาร และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จะเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 20% ในแต่ละปี โดยเฉพาะสมุนไพรที่อยู่ในกลุ่มผลิตภัณฑ์เสริมความงาม ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร เครื่องดื่มสมุนไพรและยาสมุนไพร ตลาดหลักสำหรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรอยู่ในยุโรปและอเมริกาเหนือ โดยมีจีนและอินเดียครองตลาดการผลิต³⁰ กระแสการบริโภคผลิตภัณฑ์ธรรมชาติจากสมุนไพรที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ผู้บริโภคจำนวนมากได้หันมานิยมใช้ยาจากสมุนไพร ทดแทนการใช้ยาจากการสังเคราะห์ทางเคมีที่อาจก่อให้เกิดผลข้างเคียงต่อร่างกายได้

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ในโลก พืชสมุนไพรที่มีหลายประเภท โดยเฉพาะพืชสมุนไพรมีมากมายนับไม่ถ้วน ด้วยเหตุนี้จึงถูกนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันมากมาย และพบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน ทั้งยังจำหน่ายตามตลาดสดต่าง ๆ ตลอดจนการใช้ปรุงอาหารในร้านค้าและครัวเรือน จึงไม่แปลกที่จะถูกมองเสมอเหมือนสิ่งของไร้ค่า ความสำคัญนอกจากนี้ความได้เปรียบทางด้านภูมิศาสตร์ก็ถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการแพร่พันธุ์ได้ดีในอากาศแบบร้อนชื้น เกิดเป็นความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทำให้

²⁸ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การบริหารการตลาดยุคใหม่, หน้า 37.

²⁹Tilbur C J. and Kaptchuk J. T., Herbal medicine research and global health: an ethical analysis, Bulletin of the World Health Organization, 2008, 86(8): 595.

³⁰Nirali, J. and Shankar, M.B, Global Market Analysis of Herbal Drug Formulations, Int J Ayu Pharm Chem, 2015, 4(1): 59-64.

มีผลผลิตหมุนเวียนตลอดทั้งปี การใช้พืชสมุนไพร นอกจากใช้ปรุงอาหารแล้วยังใช้รักษาโรคทั่วไปที่ถ่ายทอดผ่านภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น เช่น ยาฝน ยาตอง และยาทา จนพัฒนาเป็นยาลูกกลอน ยาผง และยาแคปซูล บรรพบุรุษไทยได้ส่งสมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาอันหลากหลายและมั่งคั่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของชีวิต แต่มีความสามารถทางเทคโนโลยีในการวิจัยและพัฒนา น้อย ทำให้ประเทศมีศักยภาพทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสูงด้วยความปรารถนาที่จะเข้าถึงข้าวกรองดังกล่าว ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงมักถูกคุกคามเพื่อจุดประสงค์ทางการค้า อาทิ สิทธิบัตรเปล้าน้อย (*Croton sublyratus*) จากตำรายาสมุนไพรในสมุดข่อยโบราณ กวาวเครือ (*Pueraria mirifica*) สมุนไพรในตำราดั้งเดิมที่รู้จักกันดีของหอมพื้นบ้านที่มีสรรพคุณน่าสนใจ จึงถูกจดสิทธิบัตรโดยต่างชาติตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 อีกทั้งยังมีข้าวหอมมะลิไทย ด้วยคุณสมบัติของความหอมและความขาวสวยของเมล็ดข้าวที่ไม่เหมือนใครในโลก บริษัทหนึ่งในต่างประเทศได้จดทะเบียนการค้า *Jasmin Rice* นอกจากนี้ยังมีการนำขมิ้น (*Curcuma longa*) ไปจดสิทธิบัตรโดยนักวิทยาศาสตร์ชาวต่างชาติในการใช้ขมิ้นรักษาแผล³¹

ยาสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์หรือยาที่สามารถสร้างพลังให้กับชุมชนได้อีกระดับหนึ่ง ก่อนหน้านี้กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายส่งเสริมการผลิตและการใช้สมุนไพรทั้งในอุตสาหกรรมและในรูปแบบการดูแลสุขภาพเบื้องต้น ในระดับอุตสาหกรรม ปัจจุบันองค์การเภสัชกรรมผลิตยาสมุนไพรพร้อมใช้หลากหลายชนิด เช่น สารสกัดกระเทียม แคปซูลขมิ้นชัน และยาแก้ไอมะแวง เป็นต้น ได้รับการสนับสนุนจากระบบบริการสาธารณสุขของรัฐและประชาชน การแพทย์แผนไทยและสมุนไพรชุมชน นอกจากนี้ยังมีคลินิกการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลและศูนย์สุขภาพชุมชนอีกด้วย³²

สุปัญญา ไชยชาญ กล่าวว่า ขณะนี้ในตลาดมีผลิตภัณฑ์ส่วนบุคคลมากมาย ผู้มีบทบาทในระบบการตลาดทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้บริโภค อาจรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน เพราะคนต่างมีมุมมองที่แตกต่างกัน เช่น แค้เข้มขัด ผู้ผลิตสามารถคำนึงถึงความต้องการของตลาด การออกแบบ และวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตได้ กระบวนการผลิต ต้นทุนการผลิตและกำไรที่ได้รับ ส่วนผู้ขายก็คำนึงถึงความต้องการของตลาด การโฆษณา และสิ่งที่จะได้รับ สำหรับผู้บริโภคอาจนึกถึงความสวยงาม ความน่าดึงดูด ความทนทาน และราคา และความภาคภูมิใจที่ได้เอาไปอวดเพื่อน ๆ เป็นต้น³³

³¹ นงนิตย์ มรกต และคณะ, การรู้วิทยาศาสตร์ในสังคมโลกาภิวัตน์, (มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2556), หน้า 87-88.

³² เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, การนวดไทยสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข: สรุปรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข), 2537), หน้า 1.

³³ สุปัญญา ไชยชาญ, หลักการตลาด, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลิฟวิ่ง, 2543), หน้า 218.

วิทวัส รุ่งเรืองผล กล่าวว่า แนวคิดนี้เกิดขึ้นภายหลังความสำเร็จรุ่งเรืองของยุคอุดมการณ์ที่มุ่งเน้นการผลิต สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ได้มากขึ้นด้วยต้นทุนโดยไม่มีข้อเสียที่แท้จริง ผู้บริโภคเริ่มตระหนักถึงคุณภาพสินค้ามากขึ้น ในช่วงเวลานี้ นักการตลาดเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิด มุ่งเน้นด้านผลิตภัณฑ์ เป้าหมายคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม เช่น รถยนต์ที่ทรงพลังยิ่งขึ้น มีความเร็วสูงกว่า เช่น วิทย์จะฟังดูชัดขึ้น อย่างไรก็ตาม การมีสินค้าคุณภาพดี บางครั้งก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ผู้บริโภคต้องการ อาจเพราะแพงเกินไป หรือผู้บริโภคไม่รู้สึกว่าจำเป็นต้องมีคุณภาพหรือคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดีขึ้น เช่น เครื่องเล่นเทปวิดีโอที่สามารถตั้งโปรแกรมให้บันทึกเทปล่วงหน้าได้สูงสุดหนึ่งเดือน ผู้บริโภคส่วนใหญ่อาจไม่รู้สึกรักอยากจ่ายเงินเพิ่มสำหรับพีเจอรี่นี้ เพราะแทบไม่มีโอกาสได้ใช้พีเจอรี่เลย ส่งผลให้สินค้าคุณภาพสูงบางครั้งมียอดขายต่ำ³⁴

ปัจจุบันผู้คนมักใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพและความงามในรูปแบบของเครื่องสำอาง อาหารเสริม ยาบำรุง เครื่องหอม น้ำหอม น้ำมันหอมระเหย และของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แชมพู ครีมนวด และครีมต่าง ๆ ทั้งในประเทศแถบยุโรป ประเทศในแถบเอเชีย และประเทศในอเมริกาอีกจำนวนมาก ดังนั้น ผลิตภัณฑ์ความงามจากสมุนไพรจึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนดเพื่อส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการใช้สมุนไพรในสปป.ไทย การนวดแผนไทย และการบำบัดความงามสำหรับผู้สูงอายุ การใช้ผลิตภัณฑ์ส่งเสริมสุขภาพในรูปแบบเครื่องสำอางและผลิตภัณฑ์เสริมอาหารและการมีอยู่ของผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ รวมถึงเครื่องสำอางและสมุนไพรไทยที่มีคุณภาพมาตรฐาน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนภาครัฐและเอกชน พัฒนาผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรในรูปแบบของอาหารเพื่อสุขภาพ เครื่องสำอาง และพืชสมุนไพรที่ได้มาตรฐานสากล³⁵

แหล่งที่มาของความคิดผลิตภัณฑ์มาจาก 3 แหล่ง คือ

1) ลูกค้า (Customer) ลูกค้าในที่นี้ หมายถึง ลูกค้าปัจจุบันที่ยังคงซื้อขายหรือลูกค้าที่ได้รับการสนับสนุน เมื่อการตลาดตอบสนองหรือแก้ไขความต้องการและความต้องการของลูกค้า ดังนั้น ลูกค้าจึงมักเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการค้นหาแนวคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อนำมาเปิดตัว

ในอดีตที่ผ่านมาปรากฏว่า สินค้าอุปโภค บริโภคหรือสินค้าอุตสาหกรรมหลายชนิดเกิดขึ้นจากข้อเสนอแนะของลูกค้า อาจโดยตั้งใจหรือโดยบังเอิญก็แล้วแต่ จึงควรเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบ

³⁴วิทวัส รุ่งเรืองผล, **หลักการตลาด Principle of Marketing**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 2.

³⁵จีระเดช มโนสร้อย, **วิธีการพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถแข่งขันได้ในตลาดสากล**, (เชียงใหม่: คณะเภสัชศาสตร์ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549), หน้า 16-31.

ของผู้เกี่ยวข้องในกิจการนั้น จะต้องจัดวางระบบงานเพื่อได้มาซึ่งความรู้สึก ปัญหาหรือความต้องการของลูกค้า ซึ่งอาจได้มาด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- (1) การสำรวจหรือสอบถามลูกค้าโดยตรง (Direct Customer Survey)
- (2) เทคนิคการถามเลียบเคียง (Projective Technique)
- (3) การถกปัญหาแบบเจาะกลุ่ม (Focus Group Discussion)
- (4) การรับข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็น (Suggestion System)
- (5) การเปรียบเทียบผลจากการใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันที่ลูกค้าต้องการจริง

(Perceptual and Preference Mapping) ในทางปฏิบัติการจากการสอบถามลูกค้าเกี่ยวกับปัญหาที่มีอยู่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ปัจจุบัน อาจทำให้กิจการได้ความคิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ มากกว่า ในกรณีที่กิจการไปสอบถามถามเกี่ยวกับความคิดผลิตภัณฑ์ใหม่โดยตรงไปตรงมา

2) ผู้จัดจำหน่าย (Distributor) เนื่องจากร้านค้าเหล่านี้ติดต่อกับลูกค้าโดยตรง พวกเขาจึงมีโอกาสพบปะและพูดคุยกับลูกค้าจำนวนมาก และในหลายกรณี พวกเขายังเป็นสถานที่ระบายความคับข้องใจอีกด้วย ความรู้สึกหรือปัญหาแยะ ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อใช้ผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นบริษัทหรือคู่แข่ง หากคุณรู้วิธีตอบคำถามหรือใช้เทคนิคการสัมภาษณ์อย่างถูกต้องและตรงเวลา อาจไม่ใช่เรื่องยากสำหรับบริษัทที่จะได้รับแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ จากแหล่งนี้

3) คู่แข่งขัน (Competitors) ผู้จัดการที่ชาญฉลาดจำเป็นต้องจับตามองสิ่งที่คู่แข่งทำเมื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นโดยการสนทนาและการสอบถามจากซัพพลายเออร์ วัตถุดิบไปยังบริษัทคู่แข่งจากร้านค้าของผู้จัดจำหน่าย หรือโดยการมอบหมายให้ตัวแทนฝ่ายขายของบริษัทปกปิดการสืบสวนภาพวาดของคู่แข่ง จับตามองตลาดผลิตภัณฑ์ใหม่ของคู่แข่ง

ปัจจุบันผลิตภัณฑ์สมุนไพรได้รับความนิยมและได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว เหตุผลก็คือ สมุนไพรเป็นที่นิยมมาก เพราะสมุนไพรถือเป็นวัตถุดิบเขียวและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนไทย คนไทยมักใช้สมุนไพรในการปรุงอาหารและยามาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะเพื่อการแปรรูปหรือสกัดยาอย่างปลอดภัย มีผลข้างเคียงน้อย และต้นทุนการผลิตไม่สูงนัก เพราะวัตถุดิบสามารถหาและผลิตได้ในท้องถิ่น

สรุปว่า ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากภูมิปัญญาสมุนไพรในปัจจุบันได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ทั้งในรูปแบบของเครื่องสำอาง การอบ การนวด อาหารเสริม และเครื่องดื่มสมุนไพร แต่กระนั้นก็ตาม การจัดการภูมิปัญญาสมุนไพรด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างธุรกิจชุมชนก็ยังมีปัญหาอุปสรรคที่ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ได้แก่ ปัญหาด้านผู้ผลิต มีปัญหาหลายด้าน ทั้งด้านการผลิตที่มีปัญหาเกี่ยวกับสูตรส่วนประกอบสำคัญของผลิตภัณฑ์สมุนไพร ที่ยังไม่ได้มาตรฐาน เนื่องจากผู้ผลิตบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจในสารเคมีที่เป็นองค์ประกอบหรือมีการปรับเปลี่ยนสูตรโดยขาดองค์ความรู้การผลิตที่ถูกต้อง ผสมสารเคมีที่ไม่ได้มาตรฐาน แหล่งจำหน่ายขาดความรับผิดชอบ นำสารเคมีที่ไม่ได้

มาตรฐานมาจำหน่าย ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหามาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตไม่ได้ มาตรฐาน คุณภาพไม่คงที่ เพราะขาดความรู้ในเรื่องเทคนิคการผลิต ขั้นตอนการผลิต และความเที่ยงตรงในการชั่งตวงวัด การผสมสารเคมีและน้ำสมุนไพร นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ผลิต เครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์การผลิตไม่ถูกสุขลักษณะ มีผลต่อการปนเปื้อนของผลิตภัณฑ์ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการบำบัดน้ำเสีย และปัญหาด้านกฎหมาย ข้อความสำคัญบนฉลากแจ้งไม่ครบถ้วนตามกฎหมาย เช่น ไม่แจ้งวันเดือนปีที่ผลิต ปริมาณสุทธิ วิธีใช้ ชื่อส่วนประกอบสำคัญ รวมถึงไม่แจ้งชื่อและที่อยู่ผู้ผลิต เป็นต้น หากพิจารณาถึงศักยภาพของประเทศไทยซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง จึงเป็นโอกาสที่ดีที่ประเทศไทยจะนำข้อได้เปรียบเหล่านี้มาใช้เป็นพื้นฐานในการผลักดันธุรกิจนวัตกรรมสมุนไพรของประเทศ โดยที่ผ่านมาผู้บริโภคในประเทศไทยต่างก็ให้ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพมากขึ้น เช่นเดียวกับกับนานาชาติ และมีความสนใจของผู้บริโภคในกลุ่มดังกล่าวเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการให้ความสำคัญในเรื่องของการบำรุงร่างกาย ความสวยงาม เป็นต้น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน

การแนะนำคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานี้จะเป็นโลกทัศน์ที่ดีสำหรับผู้คนในการค้นคว้าและประยุกต์ใช้ เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของตนเองในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมกันในหมู่ผู้คน การตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติอย่างชาญฉลาด เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้คนมีความสุขอย่างสมบูรณ์ ทั้งในระดับโลกียะ คือ ความเป็นปกติสุขในการดำเนินชีวิตในฐานะสัตว์โลกชนิดหนึ่ง และในระดับโลกุตระ คือ บรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต³⁶

การใช้สมุนไพรรักษาโรครามีมาช้านาน ไม่ว่าจะใช้เฉพาะสมุนไพรหรือในรูปแบบยากก็ตาม สมุนไพรมีสารประกอบทางเคมีหลายชนิด คุณสมบัติของพืชสมุนไพรขึ้นอยู่กับชนิดและปริมาณของสารประกอบเคมีเหล่านี้ พืชสมุนไพรแต่ละส่วนมีสารประกอบที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ชนิดและปริมาณของสารเคมียังแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ เช่น ชนิดของพันธุ์พืช สภาพแวดล้อมการเจริญเติบโต ระยะเวลาการเก็บรักษา ฯลฯ

ยาสมุนไพร คือ ยาที่ได้มาจากพืช สัตว์ หรือแร่ธาตุที่ยังไม่ได้ผสมปรุง หรือแปรรูป (ตามความหมายของพืชสมุนไพรในพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 สมุนไพรที่ใช้เป็นยา พันธมิตรด้าน

³⁶เสนาะ ขาวขำ, “การใช้สมุนไพรตามพุทธานุญาตเพื่องานสาธารณสุขมูลฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 4.

สาธารณสุข ส่วนใหญ่เป็นต้นไม้) ต้นไม้มีส่วนสำคัญ 5 ส่วน ได้แก่ ราก ลำต้น ใบ ดอก และผล ส่วนต่าง ๆ ของพืชเหล่านี้มีรูปร่าง โครงสร้าง และบทบาทที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับร่างกายมนุษย์ ที่มีอวัยวะต่าง ๆ มากมาย และต่างก็มีหน้าที่ที่แตกต่างกัน สิ่งสำคัญในการใช้ยาสมุนไพร คือ การพิจารณาหลักการใช้อย่างเหมาะสม คือ

1. ใช้ให้ถูกต้อง สมุนไพรที่มีชื่อพ้องหรือซ้ำกันมาก และบางท้องถิ่นก็เรียกไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพร และใช้ให้ถูกต้อง

2. ใช้ให้ถูกส่วน ต้นสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล เมล็ด จะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน บางทีผลแก่-ผลอ่อน จะมีฤทธิ์แตกต่างกัน ดังนั้น จึงต้องรู้ว่าส่วนใดใช้เป็นยาได้

3. ใช้ให้ถูกขนาด สมุนไพรถ้าใช้น้อยไปก็รักษาไม่ได้ผล แต่ถ้ามากไปอาจเป็นอันตรายหรือเกิดพิษต่อร่างกาย

4. ใช้ให้ถูกวิธี สมุนไพรบางชนิดต้องใช้สด บางชนิดต้องปนกับเหล้า บางชนิดต้องต้ม จะต้องรู้จักวิธีใช้ให้ถูกต้อง

5. ใช้ให้ถูกกับโรค เช่น ท้องผูกต้องใช้ยาระบาย ถ้าใช้ยาที่มีฤทธิ์ฝาดสมานจะทำให้ท้องผูก ยิ่งขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับสมุนไพร จึงควรค่าต่อการศึกษา และจักเป็นข้อมูลให้มนุษย์ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสมุนไพรในพุทธศาสนากับมนุษย์มีความผูกพันกันอย่างไร และได้แบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติตามพุทธจริยา ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้มนุษย์ได้รับความสุข บรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ ดังที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกทั้งหลายเป็นตัวอย่างและนำไปสู่การปลูกจิตสำนึกร่วมกันในหมู่มนุษย์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์โดยส่วนรวมต่อไป

นโยบายและกลวิธีการพัฒนาในการพัฒนาสาธารณสุข

นโยบายเพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสุขภาพอนามัยทั้งร่างกายและจิตใจ มีสภาพเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้าในระยะยาว และมีการแก้ไขปัญหาหรือการดำเนินการที่สนองต่อความจำเป็นพื้นฐาน ตามสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและที่มีขึ้นในอนาคตโดยยึดหลักเสริมสร้างความเป็นธรรมทางสังคม และการพึ่งพาตนเองได้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน การพัฒนาสาธารณสุขในระยะแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 6 จึงได้กำหนดนโยบายไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมและขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นความสำคัญของความจำเป็นพื้นฐานโดยอาศัยกระบวนการเตรียมชุมชน

2. ส่งเสริมการริเริ่มและขยายสาธารณสุขมูลฐานโดยชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งเขตชนบทและเขตเมืองให้สามารถแก้ไขปัญหาสาธารณสุข

3. ส่งเสริมการกระจายอำนาจในการบริหารงานสาธารณสุขด้วยการเพิ่มบทบาทของประชาชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดปัญหาความต้องการ
4. ส่งเสริมการประสานงานภายในสาขาอย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีการพัฒนาองค์กรหรือกลไกการประสานงาน
5. ส่งเสริมการประสานงานระหว่างสาขา และระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง
6. ปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารงานสาธารณสุข อันได้แก่ การกำหนดนโยบาย ราคาค่าบริการ นโยบายราคา ยา การพัฒนานโยบาย แผนงานและแผนการบริหารงาน
7. การปรับปรุงระบบบริการสาธารณสุข ทั้งในด้านโครงสร้าง สถานบริการทั้งภาครัฐและเอกชน
8. เร่งรัดการพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข ให้มีความเชื่อมโยงกันระหว่างการวางแผนกำลังคน การผลิตหรือการให้การศึกษามีกรอบม และการบริหารงานบุคคล
9. ปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายสาธารณสุข การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การป้องกันการติดยา และการเสพติด การคุ้มครองผู้บริโภค
10. ส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี ในการดำเนินงานสาธารณสุขที่ได้มีการพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมอยู่ในชุมชนต่าง ๆ
11. เร่งรัดการศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการประยุกต์ใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการบริการสาธารณสุข การตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการ การปรับปรุงคุณภาพของการควบคุมป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาพยาบาล
12. แสวงหาทางเลือกหรือริเริ่มวิธีการและระบบการเงินเกี่ยวกับการสาธารณสุข โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประหยัดค่าใช้จ่าย³⁷

2.3.1 งานสาธารณสุขมูลฐาน

ในสังคมตะวันตก Dawson เป็นผู้นำคำว่า “บริการปฐมภูมิ” มาใช้เรียกบริการที่อยู่ในชุมชน ซึ่งมีพัฒนาการในลักษณะของการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากหมอบตามบ้านจนกระทั่งปัจจุบันเป็นแพทย์เวชปฏิบัติทั่วไป (เวชปฏิบัติครอบครัว) ซึ่งให้บริการในชุมชนร่วมกับผู้ให้บริการในหลากหลายวิชาชีพ และมีศักดิ์ศรีเชิงวิชาการไม่น้อยกว่าบริการในโรงพยาบาล

คำประกาศ Alma-Ata ขององค์การอนามัยโลก ได้จุดประกายให้บริการปฐมภูมิมีความสำคัญเชิงอุดมการณ์ โดยเน้นว่าทุกคนมีสุขภาพดีได้ ด้วยเงื่อนไขสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วม ทั้งในระดับรายบุคคล-ครอบครัว-และชุมชน ตลอดจนการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ

³⁷เสนาะ ขาวขำ, “การใช้สมุนไพรตามพหุชาตญาณเพื่องานสาธารณสุขมูลฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, หน้า 69-70.

อันจะส่งผลให้มีการเพิ่มศักยภาพในการพึ่งพาและดูแลตนเองในทุกระดับจากประสบการณ์ของประเทศในบริบทที่แตกต่าง ทำให้มีการแบ่งอย่างไม่เป็นทางการ โดย “Primary Health Care (PHC)” เน้นไปที่การมีส่วนร่วมของชุมชนและดำเนินการในประเทศที่ยากจนหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในระบบมีน้อย ส่วน “Primary Care (PC)” เน้นไปที่การให้บริการในระดับรายบุคคล ซึ่งมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องและยาวนานในสังคมตะวันตก ประเทศไทยเรียกการดำเนินการในลักษณะ PHC ว่า “การสาธารณสุขมูลฐาน” ซึ่งให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้มีการดำเนินการโดยประชาชน

การดูแลสุขภาพเบื้องต้น เป็นระบบที่ประชาชนมีส่วนร่วมดูแลสุขภาพของตนเอง สิ่งนี้เกิดขึ้นในระดับครอบครัวหรือหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการนี้เพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน ได้แก่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งจะได้รับการฝึกอบรมทางวิชาการและทักษะเพื่อให้สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้ รวมถึงการฝึกอบรมให้ทุกคนในหมู่บ้านพึ่งตนเองในเรื่องสุขภาพ เพราะแนวคิดการดูแลสุขภาพเบื้องต้นคือการรับใช้ประชาชน

กิจกรรมที่จะให้ประชาชนผู้นำช่วยเหลือบริการประชาชนกันเอง เรียกว่า “กิจกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน” มี 14 องค์ประกอบ (เขียนให้จำได้ง่าย ๆ ว่า NEWSITEMMDECAA)³⁸

1. N = Nutrition (การโภชนาการ)
2. E = Education (การให้สุศึกษา)
3. W = Water Supply and Sanitation (การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและจัดหาน้ำสะอาด)
4. S = Surveillance for Local disease Control (การควบคุมโรคติดต่อประจำถิ่น)
5. I = Immunization (การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค)
6. T = Simple treatment (การรักษาพยาบาลเบื้องต้น)
7. E = Essential drugs (การจัดหายาที่จำเป็นไว้ใช้ในชุมชน)
8. M = Maternal and child Health and Family Planning (การอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว)
9. M = Mental Health (การสุขภาพจิต)
10. D = Dental Health (การทันตสาธารณสุข)
11. E = Environmental Health (การป้องกันและแก้ไขมลภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษภัย)
12. C = Consumer Protection (การคุ้มครองผู้บริโภค)

³⁸สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน, คู่มือการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานสำหรับอาสาสมัครสาธารณสุข, (นนทบุรี: องค์การทหารผ่านศึก, 2536), หน้า 10.

13. A = Accident and Non-communicable disease Control (การป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุอุบัติภัยและโรคไม่ติดต่อ)

14. A = AIDS (การป้องกันและควบคุมโรคเอดส์)

การที่จะกระทำกิจกรรมทั้ง 14 องค์ประกอบ ให้สำเร็จนั้นจะต้องใช้กลวิธีของสาธารณสุขมูลฐาน (Strategic PHC) หรือจะเรียกว่า หลักการของสาธารณสุขมูลฐานที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน (People Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งลึกซึ้งกว่าความร่วมมือธรรมดา เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้าน หรือชุมชน ได้รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ

2. การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate technology) เป็นการใช้เทคโนโลยีทางสาธารณสุขที่ง่ายไม่ซับซ้อนยุ่งยาก เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

3. การปรับระบบบริการพื้นฐานของรัฐเพื่อรองรับการสาธารณสุขมูลฐาน (Re-Oriented Basic Health Service) เป็นการปรับระบบบริการของรัฐ

4. การผสมผสานกับงานของกระทรวงอื่น งานสาธารณสุขมูลฐานจะสำเร็จผลได้ต้องผสมผสานทำงานไปด้วยกันได้ทั้งภายในกระทรวงสาธารณสุขเองและงานพัฒนาชนบทของต่างกระทรวง

ดังนั้น ความร่วมมือในชุมชนจึงเป็นหัวใจสำคัญของการดูแลสุขภาพเบื้องต้น การสนับสนุนอาศัยอยู่ในรูปแบบของความคิด งาน เงิน และความร่วมมือผ่านการกระทำโดยสมัครใจ เนื่องจากมีวิสัยทัศน์และความตระหนักรู้ พี่ชมนุไพรเพื่อการดูแลสุขภาพ ได้รับการแนะนำครั้งแรกโดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ประมาณปี พ.ศ. 2525 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำสุขภาพมาสู่ทุกคน แต่เนื่องจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ณ เวลานั้นยังขาดกำลังคนและงบประมาณทางการแพทย์ ทำให้การเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขอย่างทั่วถึงเป็นเรื่องยาก ดังนั้น องค์การอนามัยโลกจึงใช้วิธีการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของแต่ละประเทศโดยนำภูมิปัญญาและวัตถุดิบของแต่ละประเทศมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุด

สรุปว่า การรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณจะหมดประโยชน์ไประยะหนึ่ง ในความเป็นจริงคนส่วนใหญ่หันมาสนใจการแพทย์แผนปัจจุบันและการใช้ยาเคมีและยาที่ทำจากสารหลายชนิด ซึ่งก่อให้เกิดผลข้างเคียงมากมายต่อผู้ป่วย ดังนั้น โลกการแพทย์และเภสัชกรรมจึงหันไปหาการวิจัยและการศึกษาเพื่อรักษาโรคแบบดั้งเดิม และใช้พืชสมุนไพรอย่างจริงจัง สำหรับยาและวิธีการรักษาโรคปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนทางพุทธศาสนา เป็นรากฐานของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทย และแนวทางการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรที่อุดมสมบูรณ์ของไทย

2.3.2 การใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน

สมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐาน³⁹ เนื่องจากการใช้สมุนไพรมีข้อดีหลายประการ เช่น ประหยัดต้นทุน เหมาะสำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล การคมนาคมไม่สะดวก ช่วยลดดุลการค้า เมื่อซื้อขายผสมสำเร็จรูปในต่างประเทศ และการเตรียมพร้อมในอนาคตในกรณีเกิดสงคราม เป็นต้น รัฐบาลได้ตระหนักถึงคุณค่าของสมุนไพร และกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมการใช้สมุนไพรอย่างจริงจังมากขึ้น ริเริ่มในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 5 โดยบูรณาการเข้ากับงานสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ในปี พ.ศ. 2527-2529 กระทรวงสาธารณสุขได้จัดโครงการนำร่องที่เรียกว่า โครงการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานและสมุนไพร ด้วยความช่วยเหลือของยูนิเซฟในพื้นที่เป้าหมาย 25 จังหวัด มีกิจกรรมสมุนไพรที่สำคัญใน 7 ด้าน ได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรม การเผยแพร่ และการประชาสัมพันธ์ การศึกษา และการวิจัย การเพาะปลูกและจำหน่ายพันธุ์ การผลิตและการเผยแพร่สูตรอาหารตลอดจนการควบคุมดูแลและติดตาม ผลการดำเนินงานของโครงการฯ ก่อให้เกิดความสนใจสมุนไพรในระดับกว้าง และเกิดมิติใหม่ที่น่าสนใจ คือ โรงพยาบาลชุมชนและสถานีอนามัยบางแห่ง เช่น โรงพยาบาลบำเหน็จณรงค์ จ.ชัยภูมิ โรงพยาบาลสังคม จ.หนองคาย โรงพยาบาลวังน้ำเย็น จ.ปราจีนบุรี โรงพยาบาลบางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก สถานีอนามัยเก่าเลี้ยว จ.นครสวรรค์ และสถานีอนามัย มาบปลาเค้า จ.เพชรบุรี เป็นต้น มีการใช้สมุนไพรที่มีข้อมูลรายงานว่า มีสรรพคุณดีและปลอดภัยกับผู้ป่วยในการบริการสาธารณสุข ทำให้เกิดภาพการใช้สมุนไพรอย่างจริงจัง และส่งผลให้ประชาชนในชุมชนเกิดความนิยมสมุนไพรเพิ่มมากขึ้น

จากความเป็นจริงข้างต้น กระทรวงสาธารณสุขตระหนักดีว่าโรงพยาบาลชุมชนเป็นหน่วยงานที่ประสานงานกับประชาชนอย่างใกล้ชิด มีศักยภาพ และมีความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการ เตรียมตัวให้พร้อมทั้งด้านแรงงาน เงิน วัสดุและอุปกรณ์ ทั้งสองเป็นหน่วยงานที่สนใจพัฒนา งานสมุนไพรที่ดีที่สุด ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงได้ร่วมมือกับหน่วยงานความร่วมมือทางเทคนิค แห่งเยอรมนี หรือ GTZ ซึ่งเป็นหน่วยงานตัวแทนของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในการพัฒนา โครงการดูแลสุขภาพเบื้องต้นและวัสดุยา (โครงการบริการสุขภาพขั้นพื้นฐานโดยใช้วัสดุยาแผนโบราณ) หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานคณะกรรมการดูแลสุขภาพเบื้องต้น ภายใต้การดูแลของ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ภายใต้การสนับสนุนทางวิชาการของคณะเภสัชศาสตร์และวิทยาการแพทย์ คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ระยะเวลาดำเนินการ 3 ปี (พ.ศ. 2528-2531)

ที่สำคัญไม่แพ้กันคือ การเลือกสมุนไพรที่ควรส่งเสริมให้ใช้ในชุมชน สมุนไพรที่หมอแผนโบราณนิยมใช้มีทั้งสมุนไพรเฉพาะบุคคลและสมุนไพรหลายชนิดที่ปรุงเป็นตำรับยา สมุนไพรในการ

³⁹ไทยเกษตรศาสตร์, สมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thaikasetsart.com/ยาสมุนไพร>, [16 กันยายน 2565].

ดูแลสุขภาพเบื้องต้น การใช้สมุนไพรแต่ละชนิดได้รับการส่งเสริมจากกระทรวงสาธารณสุข จึงแตกต่างจากการใช้ยาสมุนไพรตามทฤษฎีในการแพทย์แผนไทย ซึ่งเป็นวิธีการรักษาผู้ป่วยแบบครบวงจรและมักใช้ยาในรูปของสมุนไพรหลายชนิด อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการใช้สมุนไพรแต่ละชนิดได้รับการยอมรับจากนักวิชาการมากขึ้น แท้จริงแล้วมีข้อมูลจากการศึกษาวิจัยมาสนับสนุน ดังนั้น การเลือกใช้ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการพัฒนาพืชสมุนไพรจึงมีความเหมาะสม ควรคัดเลือกสูตรสมุนไพรที่น่าสนใจ วิจัยและสนับสนุนการใช้งานในโอกาสต่อ ๆ ไป

สมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรคในโรงพยาบาลชุมชน ได้แก่ ว่านหางจระเข้ ขมิ้นชัน ชุมเห็ดเทศ พญาปล้องทอง และฟ้าทะลายโจร สมุนไพรแต่ละชนิดมีการใช้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงชื่อสมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรค

ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้	อาการที่ใช้สมุนไพรรักษา	รูปแบบยาเตรียม
ว่านหางจระเข้	เมือกจากใบ	แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก	ใช้ทาสด ๆ
ขมิ้นชัน	เหง้า	ท้องอืด ท้องเฟ้อ	ลูกกลอน
ชุมเห็ดเทศ	ใบ	ท้องผูก	ยาขง ลูกกลอน
พญาปล้องทอง (เสลดพังพอนตัวเมีย)	ใบ	แมลงสัตว์กัดต่อย	ทิงเจอร์
ฟ้าทะลายโจร	ใบ	เจ็บคอ	ลูกกลอน

สรุปว่า แนวความคิดในการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขขั้นพื้นฐานมีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า พระภิกษุต้องให้การรักษาพยาบาลซึ่งกันและกันในกรณีที่เจ็บป่วย ขอยาจากพ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัวที่ให้คำแนะนำที่ไม่ได้ผลตามที่ต้องการ แท้จริงพระภิกษุทั้งหลายต้องดำเนินชีวิตตามพระวินัย ขณะปฏิบัติธรรมอย่างขยันหมั่นเพียร ดังนั้น โรคนี้อาจทำให้ร่างกายและจิตใจอ่อนแอลงได้ อันเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุถึงเป้าหมายหรือบรรลุธรรม พระภิกษุต้องปราศจากโรคภัยทั้งทางกายและทางใจ ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมในแต่ละขั้นตอน สังคมสงฆ์นั้นเป็นสังคมที่อยู่ภายใต้ระเบียบวินัยเดียวกัน เหมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ไม่มีบิดามารดา การครองตนและดำเนินชีวิตจึงเป็นแบบเดียวกัน และมีความใกล้ชิดผูกพันกันเป็นพิเศษ ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในสังคมของท่าน โดยเฉพาะการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ พระสงฆ์จึงต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยความจำเป็นและพระวินัยบังคับ ความรู้และประสบการณ์ในการใช้ยาและรักษาความเจ็บป่วยได้รับการถ่ายทอดซึ่งกันและกัน ทำให้พระสงฆ์ทั้งหลายมีความชำนาญในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วย ด้วยเหตุนี้พระภิกษุจึง

รอบรู้ในการใช้ยารักษาโรคเบื้องต้น ในเภสัชชันธกะมีการกล่าวถึงสรรพคุณทางยาหลายประการ พระภิกษุผู้มีเมตตาทราบถึงการใช้ยาเหล่านี้และวิธีการรักษาอย่างชัดเจน จึงนำไปใช้ช่วยเหลือฆราวาสโดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ห่างไกลจากสถานพยาบาล หรือการเดินทางไปศูนย์บำบัดไม่สะดวก พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสั่งยาแก่คนจำนวนมากได้โดยไม่มีโทษ

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับยาสมุนไพรและวิธีการรักษาโรคในปัจจุบัน

อาหารที่เรารับประทานกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นผักหรือผลไม้ ถ้ารู้จักกิน คือ กินให้เป็น กินให้ถูก ก็จะเป็นวิธีการรักษาโรคตามธรรมชาติได้ แม้แต่ไม้ประดับและดอกไม้ก็ได้ปลูกเพียงเพื่อความสวยงามเท่านั้น บางชนิดสามารถใช้เป็นยาได้ รวมถึงพืชพิษด้วย ไม่ใช่ว่าจะไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง แต่บางชนิดก็มีสรรพคุณทางยาเช่นกัน

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า เครื่องเทศ และสมุนไพร⁴⁰ ไว้ดังนี้

เครื่องเทศ คือ ของหอมฉุนและเผ็ดร้อน ที่ได้จากต้นไม้สำหรับใช้ทำยาและปรุงอาหาร

สมุนไพร คือ พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยา ซึ่งหาได้ตามพื้นเมือง ไม่ใช่เครื่องเทศแต่พระราชบัญญัติยาพุทธศักราช 2522 ได้ให้ความหมายของคำว่าสมุนไพรไว้ดังนี้

Phytotherapy เป็นยาที่ได้จากพืช สัตว์หรือแร่ธาตุที่ยังไม่ได้ผสมหรือแปรรูปโดยธรรมชาติแล้ว เครื่องเทศและสมุนไพรอาจมีสาระสำคัญที่แตกต่างกันในส่วนต่าง ๆ ของพืช และในแต่ละฤดูกาลก็มีปริมาณสารที่แตกต่างกันออกไป ส่วนต่าง ๆ ของพืชใช้เป็นเครื่องเทศและสมุนไพร คือ

ราก เช่น กระชาย ชะเอม ระยองม โสม

เปลือกไม้ เช่น อบเชย ควินิน โมก

เนื้อไม้ เช่น กฤษณา การบูร

ลำต้นใต้ดิน เช่น ขิง ข่า ไพล

ลำต้นบนดิน เช่น ตะไคร้ หญ้าหนวดแมว

ดอก เช่น กานพลู

เมล็ด เช่น ลูกจันทน์ ละหุ่ง

ผล เช่น พริกไทย สับปะรด ฝรั่ง

ใช้ทุกส่วนของพืช เช่น ผักชี

⁴⁰ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2554), หน้า 1132.

พืช เครื่องเทศ และสมุนไพร มีสารหลายชนิด มีสารอินทรีย์ วิตามิน แร่ธาตุ เอนไซม์ และเกลือแร่ต่าง ๆ ที่จะเปลี่ยนเป็นพลังงานเพื่อกระตุ้นและทำปฏิกิริยากับการทำลายของเชื้อโรคต่าง ๆ เพื่อป้องกันการเจริญเติบโต และควบคุมระบบต่าง ๆ ของร่างกายไม่ให้เจริญเติบโต พร้อมทั้งส่งเสริมให้ระบบต่าง ๆ ของร่างกาย มีความแข็งแรงเพียงพอต่อการทำงานได้ตามปกติ ซึ่งในยุคแรก ๆ ของการนำเอาพืชเครื่องเทศและสมุนไพรที่มีปรากฏอยู่ทั่วไปในธรรมชาติมาใช้อุปโภคบริโภคนั้น มนุษย์ไม่มีความรู้ที่พืชเครื่องเทศและสมุนไพรนั้น ๆ มีคุณสมบัติพิเศษอะไรบางอย่างที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์อย่างมหาศาลต่อมวลมนุษยชาติ เพราะในขณะนั้นความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการแพทย์แผนปัจจุบันยังไม่ก้าวหน้า แต่ด้วยประสบการณ์สังเกตคุณประโยชน์ของพืช ผู้คนจึงตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการบริโภคพืช เครื่องเทศ และสมุนไพร ในชีวิตประจำวันมากขึ้น บางชนิดก็มีประโยชน์เป็นยารักษาโรค ทั้งนี้เพราะพืชบางชนิดมีประสิทธิภาพในการยับยั้ง การเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ต่าง ๆ ได้ บางชนิดก็ใช้ในการปรุงแต่งกลิ่น สี รส อาหารและเครื่องดื่ม บางชนิดใช้ถนอมอาหารและบางชนิดยังมีประโยชน์ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอางหรือน้ำหอมได้

พืชที่จัดเป็นเครื่องเทศและสมุนไพรนั้นแยกแยะได้ยาก เพราะพืชชนิดเดียวกันสามารถจัดเป็นพืชเครื่องเทศและไม่ล้มลุกได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การใช้งาน มีพืชหลายชนิดที่มีคุณสมบัติเป็นเครื่องเทศและสมุนไพร บางชนิดได้แก่ พืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ และวัชพืช ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเครื่องเทศและสมุนไพรมากมาย ต้องมีการปลูกพืชบางชนิด บางชนิดเติบโตตามธรรมชาติเป็นทรัพยากรธรรมชาติ บางส่วนก็หาง่าย และบางชนิดก็หาได้ยากมาก ทุกปีคนไทยบริโภคพืช เครื่องเทศ และสมุนไพรเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้เครื่องเทศและสมุนไพรบางชนิดยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทยอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากธรรมชาติของโครงสร้างการผลิตเครื่องเทศและสมุนไพรยังมีข้อจำกัด เช่น บางชนิดเก็บเกี่ยวจากป่า บางชนิดผลิตหรือปลูกเพื่อการบริโภคภายในประเทศเท่านั้น ถ้ามีเหลือก็จะจำหน่ายในต่างประเทศ แต่ปัจจุบันภาวะการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากความต้องการพืชเครื่องเทศและสมุนไพรของประเทศต่าง ๆ มีมากขึ้น พร้อมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของวิทยาการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การอุตสาหกรรมสำเร็จรูป ยารักษาโรคและเครื่องสำอางต่าง ๆ ได้เจริญรุดหน้าไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชเหล่านี้ ซึ่งพืชบางชนิดเรายังไม่ได้ทำการเพาะปลูกกันอย่างจริงจัง ไม่ได้เพาะปลูกเป็นการค้า ดังนั้น การผลิตและการควบคุมคุณภาพของเครื่องเทศและสมุนไพรจึงเผชิญกับความยากลำบากมากมาย แม้ว่าประเทศไทยจะมี

เครื่องเทศและสมุนไพรที่สำคัญมากมายซึ่งเป็นที่ต้องการของต่างประเทศ ทุกปีเครื่องเทศและพืชสมุนไพรมีการซื้อขายกันอย่างแพร่หลายและถือว่ามีมูลค่าสูง⁴¹

2.4.1 วิธีการใช้ยาสมุนไพรบำบัดรักษาโรค

ทฤษฎีทางการแพทย์แผนไทยเชื่อว่า ร่างกายของมนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยคุณสมบัติของธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งสามารถแปรปรวนได้เมื่อถูกกระทบจากปัจจัยทั้งภายในและปัจจัยภายนอก เช่น ความเครียด สิ่งแวดล้อม อาหาร อากาศ เป็นต้น ซึ่งธาตุดินเป็นที่ตั้งแรกเกิดของโรค ได้แก่ อวัยวะและโครงสร้างต่าง ๆ ในร่างกายที่สัมผัสได้ ธาตุน้ำ คือของเหลวต่าง ๆ ในร่างกาย เช่น โลหิต เสมหะ น้ำเหลือง ธาตุลมและธาตุไฟเป็นธาตุที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่เป็นกลไกที่ควบคุมการทำงานของร่างกายที่มีธาตุดินและธาตุน้ำเป็นที่ตั้งแรกเกิดของโรค อาทิ ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว การหายใจ การไหลเวียนเลือด การเผาผลาญพลังงาน การหลั่งฮอร์โมน การขับถ่ายของเสีย เป็นต้น ซึ่งการทำงานของร่างกายจะต้องอาศัยความสัมพันธ์ของธาตุทั้ง 4

ดังนั้น ในทางการแพทย์แผนไทยจึงตั้งตำรับยาขึ้นมาเพื่อรักษาอาการและโรคต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากอาการแปรปรวนของธาตุนั้น โดยอาศัยรสของยาในการปรับหรือเร่งให้เกิดความสมดุลของธาตุทั้ง 4 รสของยาที่ตั้งขึ้นเพื่อรักษาอาการหรือโรค เรียกว่า ยารสประธาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 รส ได้แก่ รสเย็น รสร้อน และรสสุขุม โดยยารสร้อน คือ ยาที่ปรุงสำเร็จแล้วมีรสร้อน เนื่องจากตำรับส่วนใหญ่มีสมุนไพรที่เป็นรสร้อนผสมอยู่ เช่น กระเทียม ขิง ดีปลี ซึ่งสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เช่น ชิมแล้วรู้สึกเผ็ด ร้อน ดมแล้วมีกลิ่นฉุน สัมผัสแล้วรู้สึกที่ผิว ตัวอย่างตำรับยา เช่น ยาประสะไพล ยาประสะกานพลู ยาเบญจกูล ยาวิสัมพยาใหญ่ ซึ่งยาที่มีรสร้อนจะมีสรรพคุณแก้ในทางวาโยธาตุ ขั้บผายลม บำรุงธาตุ ช่วยย่อยอาหาร มีผลต่อการตั้งครรรค์ ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ปฐมจินดาที่ว่า การบริโภคของเผ็ดร้อนจะมีผลต่อการตั้งครรรค์ ทำให้เกิดครรรค์วิปลาสได้ (ทำให้เกิดการแท้ง)⁴² เนื่องจากยารสร้อนกระตุ้นให้มีการไหลเวียนของเลือดและลมมากขึ้น ทำให้เพิ่มความเสี่ยงต่อการตกเลือด (bleeding) ได้ นอกจากนี้ยารสร้อนยังเป็นข้อห้ามของผู้ที่มีอาการไข้พิษ⁴³ เนื่องจากภาวะไข้เป็น

⁴¹ รุ่งรัตน์ เหลืองนทีเทพ, **พืชเครื่องเทศและสมุนไพร**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2540), หน้า 1-3.

⁴² มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม โรงเรียนอายุรเวทธารัง, **สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์พระคัมภีร์ปฐมจินดาตำราการแพทย์ไทยเดิม (แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับอนุรักษ์) เล่มที่ 1 ฉบับชำระ พ.ศ. 2550**, (กรุงเทพมหานคร: ศุภนิชการพิมพ์, 2550), หน้า 82.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

ภาวะที่มีความร้อนเกิดขึ้นในร่างกาย การให้ยาร้อนจะยิ่งเป็นการเพิ่มความร้อนให้กับร่างกายมากขึ้น⁴⁴

ดังนั้น ยาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต และนั่นคือหนึ่งในสี่ปัจจัยสำคัญของมนุษย์ ด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มีการพัฒนาและคิดค้นยาใหม่ ๆ มากมาย ส่งผลให้อัตราการเจ็บป่วยและเสียชีวิตของประชากรลดลง อายุขัยของมนุษย์โดยเฉลี่ยนั้นยาวนานกว่า อย่างไรก็ตาม แม้ว่ายาจะมีประโยชน์มากมาย แต่ก็สามารถทำให้เกิดผลข้างเคียงหรืออาการไม่พึงประสงค์จากยาได้เช่นกัน หากเราใช้ยาไม่ถูกวิธีการใช้ยาอาจทำให้เกิดอันตรายได้มากมาย อาจรุนแรงจนทำให้ร่างกายของเราป่วยได้ อาจพิการหรือเสียชีวิตได้

ปัญหาการใช้ยาของคนไทยเกิดจากการที่ซื้อยาใช้เอง โดยไม่ได้รับคำแนะนำจากเภสัชกร หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาจเป็นเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจ ความสะดวกและรวดเร็ว เชื่อถือการโฆษณาหรือคำแนะนำจากผู้อื่น จึงเป็นอันตรายที่เกิดจากการใช้ยา ดังนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญที่แต่ละคนจะต้องเรียนรู้และเข้าใจตัวยา ชนิดของยา และอันตรายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยา หลักการใช้ยาและวิธีการเลือกยาที่ปลอดภัย ดังนั้น หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนจะต้องทำงานร่วมกันเพื่อเป็นนักข่าวสาธารณสุขหมู่บ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ควรเป็นผู้นำในการใช้สมุนไพร เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับท้องถิ่น และได้รับการอบรมภาคความรู้ทางด้านสาธารณสุขมาก่อนย่อมสามารถให้คำแนะนำในการใช้สมุนไพรที่เป็นยาที่ถูกต้องควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ใช้พืชสมุนไพรที่ถูกต้องซึ่งมีชื่อเหมือนหรือคล้ายกันและเรียกต่างกันในบางท้องถิ่น ดังนั้นจึงต้องรู้จักสมุนไพรและใช้อย่างถูกต้อง
2. การใช้อย่างเหมาะสม พืชสมุนไพร ไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล หรือเมล็ดพืช จะมีผลแตกต่างกันออกไป บางครั้งผลแก่และผลอ่อนก็ให้ผลที่แตกต่างกัน ผู้บริโภคต้องรู้ว่าส่วนไหนสามารถใช้เป็นยาได้
3. ใช้สมุนไพรขนาดและปริมาณที่ถูกต้อง หากใช้น้อยเกินไป การรักษาไม่ได้ผล แต่ถ้ามากเกินไปก็อาจเกิดอันตรายได้ หรืออาจเป็นพิษต่อร่างกาย
4. ใช้อย่างถูกต้อง สมุนไพรบางชนิดควรใช้สด บางชนิดต้องผสมกับไวน์ (บรันดี) ส่วนบางชนิดต้องต้ม ต้องรู้จักใช้อย่างถูกต้อง

⁴⁴สุวิทย์ วิบูล ผลประเสริฐ, การใช้ยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2555, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2555), หน้า 2-3.

5. เหมาะสำหรับโรคต่าง ๆ เช่น ท้องผูก และความจำเป็นในการใช้ยาระบาย หากคุณใช้ยาที่มีฤทธิ์ฝาดสมาน คุณจะมีอาการท้องผูกมากขึ้น⁴⁵

สรุปว่า การใช้สมุนไพรที่เป็นยานั้น ก็ต้องระมัดระวังเช่นเดียวกันกับการใช้ยาแผนปัจจุบัน ดังจะเห็นเป็นตัวอย่างที่ข้อบ่งใช้ยาว่า “ยาอันตราย” หรือ ยานี้ต้องกิน “หลังอาหารทันที” หรือ ดื่มน้ำตามมาก ๆ และอาจจะมีข้อความกินแล้วง่วงซึม ห้ามขับรถ และอื่น ๆ อีกมากมาย ในข้อบ่งใช้หรือสลากยา จึงจะปลอดภัยจากการใช้ยาและไม่อาการข้างเคียงแต่อย่างใด ถึงกระนั้นยากี่เป็นอันตรายอยู่ดี แต่ทั้งนี้ก็ไม่มียาอื่นที่แพ้ที่จะเท่ากับยา เมื่อเกิดการเจ็บป่วยต้องพึ่งพาแพทย์ (หมอ) ดังนั้น สมุนไพรที่ใกล้ตัวพอหาได้จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการนำมาเยียวยารักษาโรค ดังคำกล่าวในพุทธภาษิตว่า “อโรคยาปรมา ลาภา” การไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง

2.4.2 ประเภทและสรรพคุณของสมุนไพร

ยาสมุนไพร แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1) ยาสมุนไพรปรับธาตุ เช่น ยาเบญจกูลประกอบด้วยตัวยาประจำธาตุแต่ละธาตุ คือ ดิปลี ชะพลู สะค้าน เจตมูลเพลิง และขิงแห้ง เป็นต้น

2) ยาปรับธาตุตามฤดูกาล ได้แก่ ยาประจำฤดูร้อน ตรีผลา คือ สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ยาประจำฤดูหนาว ตรีสาร คือ สะค้าน เจตมูลเพลิง ชะพลู ยาประจำฤดูฝน ตรีภูก คือ พริกไทย ดิปลี และขิง เป็นต้น

อนึ่ง การใช้ยาสมุนไพรตามรस्या รสประธาน 3 รส ประกอบด้วย

- 1) รสเย็น แก้อาตุไฟ ได้แก่ เกสรดอกไม้ และเขาสัตว์
- 2) รสร้อน แก้อาตุลม ได้แก่ ขิง ข่า และพริกไทย
- 3) รสสุขุม แก้อาตุน้ำ ได้แก่ โภธิ และเทียนจันทร์⁴⁶

นอกจากยารสประธาน 3 รส แล้ว บางตำราท่านยังแบ่งรস্যออกไปอีก 9 รส มีสรรพคุณมุ่งแก้ส่วนต่าง ๆ แตกต่างกัน ดังนี้

1. ยารสฝาด ชอบสมาน
2. ยารสหวาน ชิมซาบไปตามเนื้อ
3. ยารสเมาเปื้อ แก้อพิษ

⁴⁵นิตยา หวงหิรัญญ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 51-53.

⁴⁶ประทีป ชุมพล, ประวัติ ปรัชญา นายแพทย์ และตำรายาในแพทย์แผนไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2556), หน้า 87.

4. ยารสขม แก่ทางดีและโลหิต
5. ยารสเผ็ดร้อน แก่ทางลม
6. ยารสมัน แก่เส้นเอ็น
7. ยารสหอมเย็น บำรุงหัวใจ
8. ยารสเค็ม ซึมซาบไปตามผิวหนัง
9. ยารสเปรี้ยว กัดเสมหะ⁴⁷

ส่วนรสอาหารประจำธาตุ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ มีดังนี้

- 1) ธาตุดิน ควรรับประทานอาหารรสฝาด หวาน มัน เค็ม ได้แก่ มังคุด ฝรั่งดิบ พักทอง เผือก ถั่วต่าง ๆ เงาะ น้ำมัน น้ำอ้อย และเกลือ
- 2) ธาตุน้ำ ควรรับประทานอาหารรสเปรี้ยว รสขม ได้แก่ มะกรูด มะนาว ส้ม สับปะรด มะเขือเทศ มะระ และสะเดา
- 3) ธาตุลม ควรรับประทานอาหารรสเผ็ดร้อน ได้แก่ ขิง ข่า ตะไคร้ กระชาย พริกไทย โหระพา และกะเพรา

- 4) ธาตุไฟ ควรรับประทานอาหารเย็นจัด ได้แก่ ผักบุง ตำลึง แตงโม บัวบก และขี้เหล็ก

นอกจากนี้ การรักษาโรค พิษสมุนไพรรุนแรง หรือพิษสมุนไพรรุนแรง เช่น พญาอรักษาเริ่มฟ้าทะลายโจร แก่เจ็บคอ และแก้ท้องเดิน ขมิ้นชัน แก้ท้องอืดเฟ้อ เป็นต้น เมื่อได้พิจารณาถึงการแพทย์แผนไทยในด้านที่มา ซึ่งได้ตรวจสอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว จะเห็นว่า การแพทย์แผนไทยมิได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการแพทย์อายุรเวทแบบศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ แต่จะเกี่ยวเนื่องกับแนวคิดทางปรัชญาของการแพทย์แบบ “ติกิจฉา” ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาโดยตรง แต่เมื่อพิจารณาจากแนวทางการปฏิบัติการวินิจฉัยและการรักษาแล้ว จะเห็นว่า เป็นลักษณะผสมผสานกันระหว่างปรัชญาทางพุทธศาสนาและความเชื่อแบบพื้นบ้าน

อนึ่ง หลักเภสัช 4 ประการ (เภสัชกรรมแผนไทย) มีดังนี้

ผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรมนั้น จะต้องศึกษาในหลักใหญ่ 4 ประการ ซึ่งเป็นหลักวิชาที่สำคัญที่สุดของเภสัชกรรมแผนไทยที่จะเว้นเสียมิได้ เรียกว่ารู้ในหลักเภสัช 4 ซึ่งมีดังต่อไปนี้ เภสัชวัตถุ⁴⁸ คือ ต้องรู้จักวัตถุธาตุขนาดุนาชนิดที่จะนำมาใช้เป็นยารักษาโรคและบำรุงร่างกายได้ แบ่งเป็น 3 ชนิด คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ประกอบด้วย

⁴⁷ วุฒิ วุฒิธรรมเวช, ร่วมอนุรักษ์มรดกไทยสารานุกรมสมุนไพรรวมหลักเวชกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนตีแอส, 2540), หน้า 519.

⁴⁸ อ่างแล้ว, วุฒิ วุฒิธรรมเวช, ร่วมอนุรักษ์มรดกไทยสารานุกรมสมุนไพรรวมหลักเวชกรรมไทย, หน้า 514.

1) **พืชวัตถุ** ได้แก่ พืชพรรณไม้นานาชนิดที่จะนำมาใช้ปรุงเป็นยารักษาโรค จะต้องรู้จักว่าเอาส่วนใดมาทำยา เช่น ราก แก่น เปลือกต้น กระจับปี่ ดอก ใบ ลูก เปลือกลูก ผัก เมล็ด เกสร ยาง หัว เหง้า หรือ ใช้ทั้ง เป็นต้น และจะต้องรู้จัก ตัวยา 5 ประการ คือ รูป ลักษณะ สี กลิ่น รส ชื่อ ว่าเป็นอย่างไรและท่านแบ่งไว้ 5 จำพวก คือ 1. จำพวกต้น 2. จำพวกเถา-เครือ 3. จำพวกหัว-เหง้า 4. จำพวกผัก 5. จำพวกหญ้า

2) **สัตว์วัตถุ** ได้แก่ สัตว์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งนำเอาร่างกายหรืออวัยวะต่าง ๆ มาใช้ทำยารักษาโรค ต้องรู้จักส่วนที่จะนำเอามาทำเป็นยา เช่น ตัว ขน หนัง เขา นอ งา เล็บ กลีบ กระจับปี่ ฟัน กราม กรวด ดี หัว หาง เนื้อ น้ำมัน เลือด เป็นต้น และจะต้องรู้จัก ตัวยา 5 ประการ คือ รูป ลักษณะ สี กลิ่น รส ชื่อว่าเป็นอย่างไรท่านได้แบ่งสัตว์วัตถุออกเป็น 4 จำพวก คือ (1) จำพวกสัตว์บก (2) จำพวกสัตว์น้ำ (3) จำพวกสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ (4) จำพวกสัตว์อากาศ

3) **ธาตุวัตถุ** ได้แก่ แร่ธาตุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือที่ประกอบขึ้น จากแร่ธาตุต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เป็นยารักษาโรค ต้องรู้จักตัวยา 5 ประการ คือ รูป ลักษณะ สี กลิ่น รส ชื่อว่าเป็นอย่างไร ท่านแบ่งธาตุวัตถุออกเป็น 2 จำพวก คือ (1) จำพวกสลายตัวย่าง่าย (2) จำพวกสลายตัวยาก⁴⁹

สรรพคุณเภสัช คือ ต้องรู้จักรสและสรรพคุณของยา และวัตถุประสงค์ที่จะนำมาใช้ปรุงเป็นยารักษาโรค โดยต้องรู้จักรสของตัวยา ซึ่งรสของตัวยานั้นจะบอกถึงสรรพคุณของยาแบ่งรสยาออกเป็น ยาประธาน 3 รส และรสยา 9 รส ดังกล่าวแล้วข้างต้น

คณาเภสัช (พิภักตยา) คือ ต้องรู้จักพิภักตยา คือ ตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างที่โบราณจารย์นำมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่รวมเรียกเป็นชื่อเดียว ตัวยาที่นำมาจัดนั้นจะต้องมีรส หรือสรรพคุณไม่ขัดกัน แบ่งออกเป็น 1. จุลพิภักต 2. พิกัตยา 3. มหาพิภักต

เภสัชกรรม คือ ต้องรู้จักการปรังยาตามวิธีการแผนโบราณ ตลอดจนรู้จัก มาตราชั่ง ตวง วัด ของไทยและสากล⁵⁰

สรุปว่า การแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนปัจจุบันสิ่งสำคัญก็คือ รู้หลักเภสัชกรรมแผนไทย คือ การปรุงยา คือ การนำวัตถุตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป นำมาแปรสภาพโดยเภสัชกรผู้เชี่ยวชาญปรุงเป็นยา เพื่อใช้บรรเทาหรือบำบัดและรักษาโรค หรือเป็นปฏิกิริยาต่อต้านอาการของโรคได้ การปรุงยา รักษาโรคนั้นเป็นหน้าที่ของเภสัชกรผู้ซึ่งจะต้องรู้หลักวิชาการแพทย์แผนไทย และองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการรู้จักตัวยาและสิ่งที่ใช้แทนยาล้วนมาจากเภสัชวัตถุ, สรรพคุณเภสัช, คณาเภสัช, เภสัชกรรม เป็นต้น

⁴⁹ วุฒิ วุฒิธรรมเวช, เภสัชกรรมไทยรวมสมุนไพร ฉบับปรับปรุงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, 2540), หน้า 53.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

2.5 แนวคิดการใช้สมุนไพรมหาในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา ถือว่า ความเจ็บป่วยเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์ เช่นเดียวกับปัญหาเรื่อง ความเกิด ความแก่ และความตาย เพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นกระบวนการทางธรรมชาติอย่างหนึ่งของทุกชีวิต ดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งใคร ๆ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ แม้แต่พระพุทธเจ้าผู้เป็น ศาสดาเอกในโลก ยังทรงไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ พระองค์ก็ทรงประจวบทางพระวรกายและ ดับขันธปรินิพพานเช่นกัน เรื่องนี้เป็นปกติธรรมดา ดังที่พระองค์ตรัสว่า "เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็น ธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้" บุคคลที่มีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ย่อมจะต้องแสวงหาวิธีการรักษา ตามกระบวนการบำบัดที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมนั้น ๆ จะพึงมี เพื่อให้พ้นไปจากความทุกข์ ทรมาน ที่มีมาจากความเจ็บป่วยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้ชีวิตรอดพ้นจากความตาย ถึงกระนั้น การบำบัดรักษาโรคนั้นบางครั้งก็หาย บางครั้งก็ไม่หาย ทั้งนี้สุดแล้วแต่สาเหตุของโรคนั้น ๆ และ วิธีการรักษา ดังนั้น การดูแลสุขภาพองค์รวมตามหลักการทางพระพุทธศาสนามีนัยสำคัญที่จะได้ ศึกษา ดังนี้

2.5.1 พุทธวิธีดูแลสุขภาพและเสริมสร้างสุขภาพอนามัย

พระพุทธเจ้าทรงมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงมาก เวลาเช้า เสด็จบิณฑบาตเพื่อโปรดสัตว์ และในช่วงเย็นก็สอนและช่วยเหลือผู้อื่น เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ และจวนสว่างทรง ตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะเสด็จไปโปรด⁵¹ พระองค์ทรงมี สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ดี แม้จะทรงมีพระชนมายุถึง 80 พรรษา⁵² แล้วก็ตาม ดังที่ตรัสยืนยันว่า “พระองค์เป็นคนแก่ชราแม้ว่าจะทรงเจ็บป่วยอย่างหนัก ก็ไม่ทำให้พระองค์หลงลืมสติและปัญญา”⁵³ พระองค์เสด็จด้วยพระบาทจาริกไปเผยแผ่ธรรมตามที่ต่าง ๆ จนช่วงสุดท้ายแห่งชีวิต ขณะที่พระองค์ ทรงประจวบหนักด้วยโลหิตปักขันทิกาพาธ (กลายเป็นพระโลหิต) ยังทรงสามารถเดินทางไกลจากเมือง ปาวาสู่เมือง กุสินาราอันเป็นสถานที่ปรินิพพานได้⁵⁴

⁵¹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 189.

⁵²ที.ม. (ไทย) 10/165/110.

⁵³ม.ม. (ไทย) 12/161/164-5.

⁵⁴ที.ม. (ไทย) 10/189/137-147.

บุคคลที่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า กล่าวถึงพระพุทธองค์ว่า ทรงเป็นผู้มีพระโรคพาทนน้อย ทรงกระปรีกระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญดี⁵⁵ พระองค์ตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งถึงความ เป็นอยู่ของพระองค์ไว้ว่า

“พราหมณ์ เราอาศัยหมู่บ้านหรือตำบลใดในโลกนี้อยู่ ในเวลาเช้า เราครองอันตราวาสก ถือบาตร จีวร เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือตำบลนั้นแลเพื่อบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาต หลังจากฉันเสร็จแล้วเข้าไปสู่ชายป่า กวาดหญ้าหรือใบไม้ที่มีอยู่ในที่นั้นรวมเป็นกองแล้วนั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรงดำรงสติมั่นไว้ สัจจจากาม และอกุศลธรรมแล้ว บรรลุปฐมฌาน....บรรลุทุติยฌาน....บรรลุตติยฌาน....บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริบูรณ์ เพราะอุเบกขาอยู่”⁵⁶

สรุปข้อวัตรปฏิบัติของพระพุทธเจ้าจากพุทธพจน์ได้ดังนี้

(1) การบริโภคอาหาร ฉันทอาหารมือเดียวนอกจากจะทรงถือหลักในการฉันอาหารมือเดียว ตลอดชีวิตพรหมจรรย์แล้ว พระองค์ยังทรงพริ้งสอนและแนะนำให้เหล่าภิกษุสงฆ์ฉันอาหารมือเดียว ด้วย ดังพุทธพจน์ว่า “ตถาคตฉันมือเดียว ไม่นั่งในเวลาวิกาล พระองค์รู้สึกว่าการกระปรีกระเปร่าทำให้มีโรคน้อย ภิกษุทั้งหลาย มาเถิด แม่เธอทั้งหลาย ก็จงฉันอาหารมือเดียวเถิด เธอทั้งหลายฉันอาหารมือเดียว จักรู้สึกว่ามีโรคน้อย”⁵⁷

พิจารณาอาหารก่อนฉัน ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกกายแล้วฉันบิณฑบาต ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง ไม่ใช่เพื่อประดับประดา แต่เพียงเพื่อความดำรงอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อให้ชีวิตินทรีย์เป็นไปได้ เพื่อบำบัดความทิว เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยความ คิดเห็นว่า โดยอุบายนี้ เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสีย และจักไม่ให้เกิดเวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำรงอยู่แห่งชีวิต ความไม่มีโทษ และการอยู่โดยผาสุกจักมีแก่เรา แล้วจึงบริโภคอาหาร⁵⁸

ทรงเลือกพิจารณาฉันเฉพาะอาหารที่เป็นประโยชน์ไม่ก่อโทษต่อร่างกายเท่านั้น ดังที่ทรงห้ามภิกษุดื่มสุราและเมรัย เพราะเป็นบ่อเกิดของการเกิดโรค⁵⁹ มีสติในการฉันอาหาร พระองค์ตรัสแนะนำพระเจ้าปเสนทิโกศลและภิกษุทั้งหลายให้เป็นผู้มีสติในการบริโภค ดังพุทธพจน์ว่า “...มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้ประมาณในการบริโภคที่ได้แล้ว ย่อมมีเวทนาเบาบาง เขาย่อมแก่ช้า อายุยั่งยืน”⁶⁰ “เราทั้งหลาย จักเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป.....การฉัน การดื่ม การเคี้ยว

⁵⁵ ส.ม. (ไทย) 19/10, 48/571.

⁵⁶ อ.จ.เอกก. (ไทย) 20/64/250.

⁵⁷ อ.จ.ทสก. (ไทย) 24/99/236.

⁵⁸ ม.อ. (ไทย) 14/75, 422/80, 456.

⁵⁹ ที.ปา. (ไทย) 11/247/202-203.

⁶⁰ ส.ส. (ไทย) 15/124/145-146.

การลี้ม”⁶¹ รู้ประมาณในการฉัน ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกคายว่า เราบริโภคอาหารไม่ใช่เพื่อเล่น เพื่อความมัวเมา เพื่อประเทืองผิว และเพื่อความอ้วนพี แต่เพื่อกายนี้ ดำรงอยู่ การพิจารณาในการบริโภค นี้เรียกว่า ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค”⁶²

พระพุทธเจ้าทรงมีเป้าหมายในการบริโภคที่ประกอบด้วยองค์ธรรม 10 ประการ คือ

1. ทรงมีสติและรู้ประมาณในการบริโภค
2. ทรงบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ไม่ก่อโทษต่อร่างกาย
3. ทรงพิจารณาอาหารว่ามีลักษณะเป็นเพียงธาตุชนิดหนึ่ง
4. ไม่บริโภคเพื่อเล่นสนุกสนานเพลิดเพลิน
5. ไม่บริโภคเพื่อความเมามัน
6. ไม่บริโภคเพื่อประดับ
7. ไม่บริโภคเพื่อตกแต่ง
8. บริโภคเพื่อยังพระชนม์ชีพ
9. บริโภคเพื่อป้องกันความลำบาก
10. บริโภคเพื่ออนุเคราะห์แก่การประพฤติพรหมจรรย์

หลักการบริโภคอาหารตามแนวพุทธส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีและทำให้มีอาหารเหลือพอที่จะแบ่งปันให้กับผู้ด้อยโอกาสที่ขาดแคลนอาหารได้อีกทางหนึ่งด้วย จึงเป็นการบริโภคเพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพ สังคม ทรัพยากร และเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง

(2) การออกกำลังกาย พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสมณเพศเป็นอย่างดี ทรงยึดหลักการปรับเปลี่ยนอิริยาบถทั้ง 4 ยืน เดิน นั่ง นอน ให้มีความสมดุล โดยเฉพาะอิริยาบถเดิน ได้แก่ การเดินบิณฑบาต เข้าตรู่ของทุกวัน พระพุทธเจ้าและพระสาวก จะออกเดินบิณฑบาต ไปตามหมู่บ้านเป็นประจำ เช่น “ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยัง...ลำดับนั้น อุทัยพราหมณ์ตักข้าวใส่บาตรถวายจนเต็ม”⁶³ และ “ครั้นเวลาเช้า ท่านพระอานนท์ครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี”⁶⁴

การเดินจงกรม การเดินไปมาโดยมีสติกำกับ พระพุทธเจ้าและพระสาวกจะปฏิบัติธรรมด้วยการเดินจงกรมเป็นประจำ เช่น “สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ..... ท่านพระมหากัสสปะ... ท่านพระอนุรุทธะ...ท่านพระปัญณมนันทานีบุตร...ท่านพระอุบาลี... ท่าน

⁶¹ม.ม. (ไทย) 12/424/457.

⁶²อภิ.วิ. (ไทย) 35/518/391.

⁶³ส.ส. (ไทย) 15/198/285-286.

⁶⁴ส.ส. (ไทย) 15/207/299.

พระอานนท์....แม้พระเทวทัตที่กำลังเดินจงกรมอยู่กับภิกษุจำนวนมาก ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค”⁶⁵

หมอชีวกโกมารภัจ ประจำอยู่ราชสำนักแห่งแคว้นมคธ และเป็นหมอประจำพระองค์ ได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเรือนไฟและสถานที่เดินจงกรม เพื่อให้ภิกษุที่ฉันอาหารประณีต ทำให้อ้วน ส่งผลให้เกิดโรคต่าง ๆ มีโอกาสออกกำลังกายชะลอการเกิดโรคและใช้เรือนไฟในการลดความอ้วน พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสม ทรงอนุญาตตามที่หมอชีวกทูลขอไว้ทุกประการ⁶⁶ และพระพุทธเจ้าตรัสถึงอานิสงส์ของการเดินจงกรมไว้ถึง 5 ประการ คือ

1. เป็นผู้มีมอดทนต่อการเดินทางไกล
2. เป็นผู้มีมอดทนต่อการบำเพ็ญ
3. เป็นผู้มีอาพาธน้อย
4. อาหารที่กิน ต้ม เคี้ยว ลิ้มแล้วย่อยง่าย
5. สมာธิที่ได้เพราะการเดินจงกรมตั้งอยู่ได้นาน⁶⁷

การเดินจาริกเผยแผ่ธรรมะ พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่ธรรมะจากการเที่ยวจาริกไปตามสถานที่ต่าง ๆ ด้วยการเดินเท้า แม้ว่าในยุคนั้นมีพาหนะเทียมด้วยสัตว์ใช้แล้วก็ตาม พระพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตการจาริกเผยแผ่ธรรมโดยการใช้นานพาหนะ ยกเว้นผู้เจ็บป่วยเท่านั้น⁶⁸ เช่น “ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่.....ในเมืองนาลันทา รับสั่งเรียกพระอานนท์มาตรัสว่า ‘มาเถิดอานนท์ เราจะเข้าไปยังป่าภูคคามกัน’ พระอานนท์ทูลสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จไปถึงป่าภูคคาม”⁶⁹

(3) การบริหารจัดการ พระพุทธเจ้าทรงถือหลักปฏิบัติในการบริหารจัดการ ด้วยหลักใหญ่ ๆ ดังที่ตรัสไว้ในโอวาทปาติโมกข์ 3 ประการ คือ “ละชั่ว ทำดี และทำจิตให้บริสุทธิ์”⁷⁰

การละชั่ว คือ การละเว้นจากบาปอกุศลทั้งปวง ได้แก่ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเพื่อเจ้อ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พังเสียงอยากได้ของเขา การมีจิตพยาบาท มีความเห็นผิด⁷¹

⁶⁵ ส.นิ. (ไทย) 16/99/187.

⁶⁶ วิ.จ. (ไทย) 7/260/33.

⁶⁷ อ.จ.ป.ญ.จ. (ไทย) 22/29/41.

⁶⁸ วิ.ม. (ไทย) 5/252/26.

⁶⁹ ที.ม. (ไทย) 10/148/92.

⁷⁰ ช.ธ. (ไทย) 25/24/33.

⁷¹ ม.ม. (ไทย) 12/440/473-475.

การทำดี คือ การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การละเว้นขาดจากการฆ่า ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเพื่อเจ้อ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา การมีจิตพยายาม มีความเห็นผิด⁷²

การทำจิตให้บริสุทธิ์ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ดำรงจิตให้บริสุทธิ์ด้วยการทำจิตให้อยู่กับปัจจุบันกาลทุกขณะ และการทำจิตให้ว่าง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไม่เศร้าโศกถึงอดีต ไม่คิดถึงอนาคต กำหนดรู้ปัจจุบัน”⁷³ ทั้งนี้เพื่อเป็นแบบอย่างแก่กุลบุตร

(4) การอยู่กับธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติตามที่ต่าง ๆ เช่น ตามป่าบ้าง ภูเขาบ้าง โคนต้นไม้บ้าง ในถ้ำบ้าง เช่น “สมัยนั้น มาณพหลายคน... พวกกันเข้าไปยังป่านั้นแล้ว ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งคู้บัลลังก์ตั้งพระกายตรง....อยู่ในรಾವานนั้น....และถามว่า ภิกษุ ท่านทำงานอะไร จึงอยู่ในป่าสาละ พระโคตมอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ได้ความยินดีอะไรหรือ”⁷⁴

พระพุทธเจ้าทรงประจักษ์ชัดถึงคุณประโยชน์ของการอยู่อาศัยตามธรรมชาติว่า ธรรมชาติให้อากาศบริสุทธิ์ทำให้มีสุขภาพดี ให้ความสุขซึ่งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียรเป็นอย่างดี ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าที่บนนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น”⁷⁵ พระองค์ทรงบัญญัติข้อห้ามไม่ให้ภิกษุทำลายธรรมชาติ เช่น ห้ามภิกษุ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลายลงบนพืชและในน้ำ ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ⁷⁶ ห้ามภิกษุทำลายต้นไม้⁷⁷

(5) สุขลักษณะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับหลักปฏิบัติเรื่องสุขลักษณะอนามัยของพระองค์เองและภิกษุสงฆ์ด้วย ทรงบัญญัติให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติ 2 ประการ คือ สุขอนามัยด้านร่างกาย และสุขอนามัยด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. สุขลักษณะด้านร่างกาย

(1) ทรงบัญญัติให้ภิกษุสวมรองเท้าในขณะที่ขยับถ่ายได้ ซึ่งตามปกติพระพุทธเจ้าจะทรงห้ามการสวมรองเท้า ยกเว้นกรณีเจ็บป่วยหรือเท้าแตก⁷⁸

(2) ทรงบัญญัติในเรื่องการขยับถ่ายของภิกษุไว้ว่า ห้ามไม่ให้ภิกษุเบ่งแรง ๆ⁷⁹ เป็นการป้องกันการเกิดโรคริดสีดวงทวารและโรคหัวใจวาย

⁷²ม.ม. (ไทย) 12/441/475-478.

⁷³ส.ส. (ไทย) 15/10/10.

⁷⁴ส.ส. (ไทย) 15/203-204/294-296.

⁷⁵ม.ม. (ไทย) 12/193/205.

⁷⁶วิ.มทา. (ไทย) 2/652/732.

⁷⁷วิ.มทา. (ไทย) 2/136/310.

⁷⁸วิ.ม. (ไทย) 5/246-249/13-19.

⁷⁹วิ.ม. (ไทย) 5/246-249/13-19.

(3) ทรงบัญญัติไม่ให้เคี้ยวไม้ชำระฟันขณะขับถ่าย และไม่ให้อายุจาระ ปัสสาวะนอกร่าง⁸⁰

(4) ทรงบัญญัติให้เคี้ยวไม้ชำระฟัน เพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพในช่องปาก⁸¹

2. สุขลักษณะด้านสิ่งแวดล้อม

(1) ทรงบัญญัติทั้งขั้นตอนวิธีการทำความสะอาดไว้ด้วย ดังพุทธพจน์ที่แสดงไว้ว่า
ภิกษุทั้งหลาย ตนอยู่ในวิหารใด ถ้าวิหารนั้นสกปรก ถ้าสามารถพึงชำระให้สะอาด
เมื่อชำระวิหารให้สะอาด พึงขนบาตรและจีวรออกก่อนวางไว้ ณ ที่สมควร พึงขนผ้าปูนั่ง ผ้าปู
นอน พูก หมอนออกไปวางไว้ ณ ที่สมควร เพียง ตั้ง พึงยกอย่างระมัดระวัง ไม่ให้ครูด ไม่ให้
กระทบบานประตูและกรอบประตู ขนออกไปตั้งไว้ ณ ที่สมควร ถ้าวิหารมีหยากเยื่อ พึง
กวาดเพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่างและมุมห้องพึงเช็ด ถ้าฝาที่ทำน้ำมันหรือทาสีดำขึ้นรา พึง
ใช้ผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ด ถ้าเป็นพื้นไม้ได้ทา พึงใช้น้ำประพรมแล้วเช็ด อย่าให้วิหารคราค่าไป
ด้วยฝุ่นละออง.... ไม่พึงเคาะเสนาสนะไต้ลม พรหมปูพื้น พึงผึ่งแดด ชำระ ตบ ขนกลับปูไว้
ตามเดิม เชียงรองเท้า พึงผึ่งแดด เช็ด ขนกลับไว้ตามเดิม⁸²

การดูแลรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยตรงกับหลักสุขบัญญัติทางการแพทย์สมัยใหม่ที่
เสนอวิธีดูแลสุขภาพอนามัยด้วยสูตรโดยย่อว่า “5 อ.” ได้แก่ 1. อาหาร 2. ออกกำลังกาย
3. อารมณ์ 4. อากาศ และ 5. อาจณ

2.5.2 พุทธวิธีบำบัดรักษาโรค

พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตและพุทธบัญญัติหลายประการด้านการรักษาพยาบาลภิกษุ
อาพาธ ดังพระดำรัสว่า “ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เพียงเพื่อ
บรรเทาเวทนาที่เกิดจากอาพาธต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วและเพื่อไม่มีความเบียดเบียนเป็นที่สุด”⁸³ และ
ตรัสถึงคนไข้ 3 จำพวก คือ

1. ได้อาหาร ยา คนพยาบาล ซึ่งเป็นที่สบายหรือไม่ก็ตาม ก็ไม่หายจากอาพาธนั้น
2. ได้อาหาร ยา คนพยาบาล ซึ่งเป็นที่สบายหรือไม่ก็ตาม ก็หายจากอาพาธนั้น
3. ได้อาหาร ยา คนพยาบาล ซึ่งเป็นที่สบายจึงหายจากอาพาธนั้น⁸⁴

⁸⁰วิ.จ. (ไทย) 7/374/243.

⁸¹อง.ปญจก. (ไทย) 22/208/351.

⁸²วิ.จ. (ไทย) 7/282/69.

⁸³อง.ปญจก. (ไทย) 22/58/549.

⁸⁴อง.ติก. (ไทย) 20/22/169.

พระพุทธองค์ ทรงอนุญาต อาหาร ยารักษาโรคและผู้บำรุงคนป่วย ดังที่ตรัสว่า
“เราอนุญาตศิลาณภัต อนุญาตศิลาณเภสัช อนุญาตศิลาณุปัฏฐากไว้”⁸⁵

เมื่อภิกษุอาพาธ พระองค์ทรงอนุญาตให้ใช้เภสัชสมุนไพโร อาหาร และการใช้วิธีการต่าง ๆ
นอกเหนือจากการใช้ยา ในการบำบัดรักษา ดังจะกล่าวในรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

(1) การใช้เภสัชสมุนไพโร

ในครั้งพุทธกาล เมื่อหมู่ภิกษุสงฆ์เกิดอาพาธ พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุมีเครื่อง
ยาต่าง ๆ ไว้ใช้ตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่โรค ดังนี้

“เภสัช 5” ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นได้ทั้งยาและมีคุณประโยชน์
ทางโภชนาการ ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธด้วยโรคผอมเหลืองฉันทอาหารไม่ได้ รับประทาน
เก็บไว้ฉันได้นาน 7 วัน และฉันได้ตลอดเวลา สรรพคุณแก่โรคผอมเหลือง⁸⁶

“น้ำมันเหลวที่เป็นยา” ได้แก่ มันเหลวหมี มันเหลวปลา มันเหลวปลาฉลาม มันเหลวหมู
มันเหลวลา ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธเป็นไข้รับประทานและฉันในเวลากลางวันซึ่งเรียกว่า
ในเพล เท่านั้น

“รากไม้ชนิดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ได้แก่ จิงสัด ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดุพิต ข่าแฝก หัวหมู
หรือรากไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉันท ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธรับประทาน
แล้วเก็บไว้ได้ ให้ฉันได้เฉพาะเวลาที่จำเป็น

“น้ำฝาดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ได้แก่ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดโมกมัน น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาด
บอระเพ็ด น้ำฝาดกระถินพิมาน หรือน้ำฝาดที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉันท
ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธ รับประทานแล้วเก็บไว้ได้ ให้ฉันได้เฉพาะเวลาที่จำเป็น

“ใบไม้ชนิดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ได้แก่ ใบสะเดา ใบโมกมัน ใบขกา ใบแมงลัก ใบฝ้าย หรือ
ใบไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉันท ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธรับประทานแล้ว
เก็บไว้ได้ ให้ฉันได้เฉพาะเวลาที่จำเป็น

“ผลไม้ชนิดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ได้แก่ ลูกพิลังคาะ ตีปลี พริก สมอไทย สมอภิกเพก
มะขามป้อม ผลโกฐ หรือผลไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉันท ทรงอนุญาตให้ภิกษุ
ที่อาพาธ รับประทานแล้วเก็บไว้ได้ ให้ฉันได้เฉพาะเวลาที่จำเป็น

“ยางไม้ชนิดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ได้แก่ หิงคุ ยางเคี้ยวจากหิงคุ ยางเคี้ยวจากเปลือกหิงคุ
ยางจากยอดต้นต้นตกะ ยางจากใบต้นตกะ ยางเคี้ยวจากต้นตกะ กำนยานหรือยางที่เป็นยา

⁸⁵อง.ติก. (ไทย) 20/22/170.

⁸⁶วิ.มหา. (บาลี) 5/25-93/38-132.

ชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉันทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธรับประทานแล้วเก็บไว้ได้ให้ฉันได้เฉพาะเวลาที่จำเป็น

“เกลือชนิดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ได้แก่ เกลือสมุทร เกลือดำ เกลือสินเธาว์ เกลือดินโป่ง เกลือหุง หรือเกลือที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉันทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธรับประทานแล้วเก็บไว้ได้ ให้ฉันได้เฉพาะที่จำเป็น

“ยาผงชนิดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธเป็นโรคฝีดาษ หิด ตุ่ม พุพอง ใช้ทาเพื่อไม่ให้ น้ำเหลืองที่ไหลเยิ้มออกมาไปเกาะติดกับจีวรผืนหนึ่งจนทำให้แกะออกลำบาก

“มูลโค ดินเหนียว กากน้ำย้อม” ทรงอนุญาตให้ใช้ทาดับกลิ่นตัวแรง⁸⁷

“ยาทาตา” ที่ทำด้วยเครื่องปรุงต่าง ๆ เช่น หรดาล กลีบทอง เขม่าไฟ ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่เป็นโรคตา ทายาทาตา ยาป้ายตา

“เครื่องผสมยาตา” ได้แก่ ไม้จันทน์ กฤษณา กลัมพัก ใบเฉียง หัวหมู ทรงอนุญาตให้ใช้ยาหยอดตา ยาป้ายตาที่ปรุงด้วยเครื่องปรุงดังกล่าวได้ สำหรับรักษาโรคตา

“รากไม้ชนิดต่าง ๆ ที่เป็นยา” ได้แก่ ชิงสด ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดุพิต ข้าแฝก หัวหมู หรือรากไม้ที่เป็นยาชนิดอื่น ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉันทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธรับประทานแล้วเก็บไว้ได้ ให้ฉันได้เฉพาะเวลาที่จำเป็น

“น้ำมัน ยานัตถุ และการสูดควัน” โรคปวดรอนที่ศีรษะ ทรงอนุญาตน้ำมันสำหรับโรคปวดศีรษะ เมื่อยังไม่หายอนุญาตให้ฉันัตถุยา และสูดควันได้

“น้ำมันหุง และน้ำเมาเจือด้วยน้ำมันหุง” ทรงอนุญาตให้ฉันน้ำมันหุงและน้ำเมาที่เจือด้วยน้ำมันหุงที่ไม่เกินขนาดได้ สำหรับน้ำมันหุงที่เจือน้ำเมาเกินขนาดทรงอนุญาตให้ใช้ทาเท่านั้น ภิกษุรูปใดดื่ม ต้องอาบัติตามธรรม (ปรับอาบัติปาจิตตีย์) (ขนาด คือ ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส)⁸⁸ พระปิลินทวัจฉะได้ฉันยานี้ สรรพคุณ แก้อัน

“เขาสัตว์กอก ระบายโลหิตออก” ทรงอนุญาตให้ใช้เขาสัตว์กอก ระบายโลหิตออกสำหรับแก้โรคลมขัดยอกตามข้อ

“ยาทาเท้า” ทรงอนุญาตยาทาเท้า สำหรับโรคเท้าแตก และหากยังไม่หายทรงอนุญาตให้ปรุงน้ำมันทาเท้า

“ยามหาวิภู” ได้แก่ คูถ มูตร เถ่า ดิน ทรงอนุญาตให้เจือน้ำฉันแก้พิษงู

“น้ำดื่มเจือคูถ” ทรงอนุญาตให้ฉันแก้ยาพิษ

“น้ำละลายจากดินติดผาลไถ” ทรงอนุญาตให้ฉันแก้โรคเสน่หยาแฝด

⁸⁷วิ.ม. (ไทย) 5/19-21.

⁸⁸วิ.ม. (ไทย) 5/39.

“น้ำต่างดืบ” ทรงอนุญาตให้ฉันแก้โรคท้องผูก
 “น้ำสมอดองมูตรโค” ทรงอนุญาตให้ฉันแก้โรคผอมเหลือง
 “สมุนไพรรหอม” ทรงอนุญาตให้ลู่ไล้สมุนไพรรหอม สำหรับแก้โรคผิวหนัง
 “ยาถ่าย” ทรงอนุญาต สำหรับแก้โรคท้องผูก
 “ยาตองโณณโสจิริก” (ยาที่ปรุงด้วยส่วนผสมนานาชนิด) ทรงอนุญาตให้เจือน้ำดื่มอย่าง
 น้ำปานะแก้โรคลมในท้อง
 “เหง้าบัวและรากบัว” พระสารีบุตรใช้ฉันแก้โรคร้อนในกาย
 “ก้านอุบลอบ” พระพุทธเจ้าได้รับการปรุงถวายจากหมอชิวก ใช้สุดสำหรับแก้โรค
 หมักหมมสิ่งอันเป็นโทษในร่างกาย⁸⁹
 “เนื้อดิบ และเลือดสด” ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธด้วยโรคมนุษย์เข้าสิ่งฉัน เนื้อดิบ
 และเลือดสดได้⁹⁰
 “กระเทียม” ตามปกติพระองค์ทรงห้ามฉันกระเทียม เพราะส่งกลิ่นรบกวนผู้มา
 พังธรรม ครั้นทรงทราบว่าภิกษุอาพาธด้วยโรคลมเสียดท้อง ฉันกระเทียมแล้วหาย จึงทรง
 อนุญาตให้ฉันเฉพาะยามอาพาธ⁹¹
 “น้ำส้ม น้ำผึ้ง เนยใส น้ำอ้อย” ทรงอนุญาตให้ใช้รวมกัน สำหรับรักษาโรคลงแดง⁹²
 “น้ำมูตรเน่าที่ผสมยาต่าง ๆ” ทรงอนุญาตให้ใช้รักษาโรคผอมเหลือง⁹³
 “น้ำอ้อย” พระพุทธเจ้าทรงประชวรด้วยโรคลม พระอุปัฏฐากได้เตรียมน้ำร้อนให้สร่ง
 สนาน และได้ชั่งน้ำอ้อยกับน้ำร้อนถวายให้ฉัน (ดื่ม)⁹⁴
 “อุปกรณ์สำหรับใช้ปรุงยาและเก็บรักษายา” พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้ใช้
 อุปกรณ์ปรุงยาและเก็บรักษายา ตามที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก หมวดเภสัชขันธกะ ดังนี้
 ครกและสาก เครื่องร่อนยาผงและฝักร่อนยากักยาตา และไม้ป้ายยาตา ภาชนะสำหรับเก็บ
 ไม้ป้ายยาตา

⁸⁹วิ.ม. (ไทย) 5/260-336/43-197.

⁹⁰วิ.ม. (ไทย) 5/264/49, เนื้อดิบและเลือดสด ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ฉันได้นั้น อรรถกถาอธิบาย
 ไว้ว่า ภิกษุผู้เป็นฉันนั้น ไม่ได้กินเนื้อดิบ ไม่ได้กินเลือดสด แต่มนุษย์ที่สิงอยู่ในร่างภิกษุนั้นกินและดื่ม ครั้นได้กินเนื้อ
 ดิบและเลือดสดแล้ว ก็ออกจากร่างภิกษุนั้นไป

⁹¹วิ.จ. (ไทย) 7/289/74.

⁹²ม.ม. (ไทย) 12/485/524.

⁹³ม.ม. (ไทย) 12/484/524.

⁹⁴ส.ส. (ไทย) 15/199/287-288.

กลองยานัตถ์ กลองสูตควัน ฝาปิดกลองสูตควัน ชนิดที่ทำด้วยกระดูก ทำด้วยงา ทำด้วยเขา ทำด้วยไม้อ้อ ทำด้วยไม้ไผ่ ทำด้วยไม้ ทำด้วยยางไม้ ทำด้วยโลหะ ทำด้วยเปลือกสังข์ ลักจันที่ทำด้วยโลหะ ทำด้วยไม้ และทำด้วยผลไม้ ใช้บรรจุน้ำมันหุง อ่างน้ำ ใช้ใส่น้ำต้มใบไม้ชนิดต่าง ๆ ให้ภิกษุอาบ หรือแช่รักษาโรคลม และเขาสัตว์สำหรับใช้กรอกระบายโลหิต⁹⁵ กระจก หรือภาชนะ สำหรับตรวจดู แผลบนใบหน้า ผ่าตัดเข้า ไม้แคะหูและช่องที่ใส่ท่อ ไม้บังเวียน กบปียภูมิ

(2) การใช้อาหาร

พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้ใช้อาหารเป็นยาและบำรุงสุขภาพ ตามที่ระบุไว้ มีดังนี้

1. น้ำข้าวใส น้ำต้มถั่วเขียวไม่ขึ้น น้ำต้มถั่วเขียวขึ้น น้ำต้มเนื้อ ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาพาธที่ ฉันทายา ใช้อาหารบำรุงสุขภาพได้⁹⁶

2. ข้าวยาคุ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงประชวรด้วยโรคลมในพระอุทร พระอานนท์ได้ต้ม ข้าวยาคุ ซึ่งปรุงด้วยข้าวสาร ถั่วเขียว และงาบดถวาย ทรงดื่มแล้วหายจากการประชวร⁹⁷ พระพุทธเจ้า ตรัสว่าข้าวยาคุเป็นยามีประโยชน์ 5 ประการ คือ

- 1) บรรเทาความหิว
- 2) บรรเทาความกระหาย
- 3) ทำให้ลมเดินคล่อง
- 4) ชำระลำไส้
- 5) ช่วยย่อยอาหาร⁹⁸

(3) การใช้ความร้อน

เมื่อภิกษุอาพาธด้วยโรคลมตามอวัยวะ ทรงมีพุทธานุญาตให้ใช้ความร้อนบำบัดโรคได้ ดังนี้

1. ทรงอนุญาตการเข้ากระโจมรมเหงื่อ
2. ภิกษุอาพาธด้วยโรคลมไม่หาย ทรงอนุญาตการรมด้วยใบไม้
3. ภิกษุอาพาธด้วยโรคลมไม่หายอีก ทรงอนุญาตการรมใหญ่⁹⁹
4. ภิกษุอาพาธด้วยโรคลมไม่หายอีก ทรงอนุญาตน้ำต้มใบไม้ชนิดต่าง ๆ ใส่อ่าง สำหรับอาบหรือแช่ได้

⁹⁵วิ.ม. (ไทย) 5/264-267/49-57.

⁹⁶วิ.ม. (ไทย) 5/269/62,63.

⁹⁷วิ.ม. (ไทย) 5/274/70.

⁹⁸อ.ป.ญจก. (ไทย) 22/207/350.

⁹⁹การรมใหญ่ หมายถึง เอาถ่านใส่หลุมจนเต็ม เอาดินร่วนและทรายเป็นต้นปิดไว้ ลาดใบไม้หนาชนิดทับ ลงไป เอาน้ำมันทาตัว นอนบนหลุมนั้น รมร่างกายโดยพลิกกลับไปมา.

5. ฝึกหัดอาพาธเป็นแผลขึ้น ทรงอนุญาตให้ห้ามคว้น¹⁰⁰

6. ฝึกหัดที่อ้วนอาพาธมาก ทรงอนุญาตเรื้อนไฟสำหรับบอบตัว¹⁰¹

(4) การพักผ่อนอิริยาบถ

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเกือบตลอดทั้งคืน พระองค์ทรงมีอาการปวดหลัง ทรงใช้การบำบัดด้วยวิธีการพักผ่อน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สารีบุตร..... จงแสดงธรรมมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อยหลัง จักขอพักผ่อนสักหน่อย”¹⁰²

(5) การผ่าตัด

การผ่าตัด เป็นวิธีการรักษาโรคที่ก้าวหน้าที่สุดในสมัยพุทธกาล เช่น การผ่าตัดสมอง และการผ่าตัดลำไส้ ปรากฏอยู่ในหม้อคฤหัสถ์ ทรงมีพุทธาอนุญาตให้ภิกษุผ่าตัด¹⁰³ ได้ในบางกรณี การผ่าตัดในหม้อสงฆ์ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีดังนี้

การผ่าตัดฝี ฝึกหัดที่อาพาธด้วยโรคฝี ทรงอนุญาตให้ทำการผ่าตัด บอกไว้เพียงคร่าว ๆ ดังนี้

1. ฝึกหัดอาพาธเป็นฝี ทรงอนุญาตการผ่าตัด
2. น้ำฝาด
3. งาบด
4. ยาพอก
5. ผ้าพันแผล
6. ให้ชะด้วยน้ำแป้งเมล็ดผักกาด สำหรับแผลคัน
7. ให้รม สำหรับแผลขึ้น¹⁰⁴

การผ่าตัดเนื้องอก ฝึกหัดที่อาพาธเป็นเนื้องอกที่ยื่นออกมา ทรงอนุญาตให้ทำการผ่าตัดด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

1. การผ่าตัดเนื้องอก ทรงอนุญาตให้ตัดด้วยเกลือ
2. น้ำมันทาแผล
3. ผ้าเก่าซับน้ำมันที่ไหลเอี่ยม¹⁰⁵

¹⁰⁰วิ.ม. (ไทย) 5/267/56-59.

¹⁰¹วิ.จ. (ไทย) 7/260/33-37.

¹⁰²ที.ปา. (ไทย) 11/300/249.

¹⁰³วิ.ม. (ไทย) 5/267/58.

¹⁰⁴วิ.ม. (ไทย) 5/267/58-59.

¹⁰⁵วิ.ม. (ไทย) 5/267/60.

การผ่าตัดริดสีดวง เคยปรากฏว่ามีภิกษุสงฆ์ให้หม้อผ่าตัดริดสีดวงทวารมาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงมีพุทธบัญญัติห้ามภิกษุสงฆ์ทำการผ่าตัดริดสีดวงทวาร หรือปีบริดสีดวงที่มีขนาดประมาณ 2 นิ้ว รอบ ๆ ที่แคบ ภิกษุรูปใดผ่าตัดหรือปีบริดสีดวงต้องอาบัติถุลลัจจัย¹⁰⁶

(6) การใช้พุทธานุภาพ

การใช้พุทธานุภาพ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาทำการรักษาโรค มีกล่าวในคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยย่อว่า

สมัยหนึ่ง มีอุบาสิกาชื่อสุปปิยา มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นางจึงได้ตัดขึ้นเนื้อขาตนเองไปปรุงอาหารแทนเนื้อสัตว์ ถวายแด่ภิกษุอาพาธ หลังจากนั้นนางป่วยพระพุทธรองค์ทรงทราบการไม่สบายของนาง ทรงแสดงพุทธานุภาพรักษาแผลของนางให้หายเป็นปกติ นางได้กล่าวสรรเสริญพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “น้าอัครรรยจริงหนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยปรากฏ ท่านผู้เจริญ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพียงได้เห็นพระองค์เท่านั้น แผลใหญ่กลับหายเป็นปกติ มีผิวพรรณเรียบสนิท เกิดโลมชาติ”¹⁰⁷

(7) การอนุญาตผู้รักษาพยาบาล

พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของผู้รักษาพยาบาล เพราะการได้ผู้พยาบาลที่ดีและมีความชำนาญทำให้โรคหายได้เร็วขึ้น ดังที่พบว่าทรงอนุญาตให้หมอชีวกเป็นหมอประจำพระองค์และรักษาพระสาวกในสำนักของพระองค์ด้วย พระองค์ทรงบัญญัติคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์ผู้เป็นพระนิสสัย และผู้มีสามเณรเป็นอุปัชฌาย์จะต้องเป็นผู้ทำการพยาบาลไข้ได้หรือสามารถหาผู้พยาบาลแทน ได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุต้องพยาบาลไข้ซึ่งกันและกัน หากภิกษุรูปใด ไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฏ¹⁰⁸

(8) การเสด็จเยี่ยม และพยาบาลภิกษุไข้

ภารกิจอันสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงถือปฏิบัติอยู่เนื่อง ๆ คือ การเสด็จไปเยี่ยมภิกษุอาพาธตามศาลาโรงไข (คิลานศาลา) หรือตามที่พักอาศัย เช่น “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า..... เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปะถึงที่อยู่...ได้ตรัสถามพระมหากัสสปะดังนี้ว่า กัสสปะ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อากาทรทุเลาปรากฏ อากาทรไม่กำเริบไม่ปรากฏหรือ”¹⁰⁹

¹⁰⁶วิ.ม. (ไทย) 5/279/78-80.

¹⁰⁷วิ.ม. (ไทย) 5/280/80-82.

¹⁰⁸อง.ทสก. (ไทย) 24/34-36/84-85.

¹⁰⁹ส.สหา. (ไทย) 18/74-75/66.

บางครั้งพระองค์ทรงพยาบาลภิกษุไข้ด้วยพระองค์เอง ครั้งหนึ่งพระองค์เสด็จเยี่ยมภิกษุที่โรงไข (คิลานศาลา) ทรงพบภิกษุรูปหนึ่งอาพาธถูกทอดทิ้งนอนจมอุจจาระไม่มีใครพยาบาล พระองค์รักษาพยาบาล ดังพุทธดำรัสว่า “อาหนักเธอไปตักน้ำมา เราจะอาบน้ำให้ภิกษุนี้” พระอาหนักทูลสนองพระดำรัสแล้วตักน้ำมาถวาย พระผู้มีพระภาคทรงรดน้ำ ท่านพระอาหนักขัดสีพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประคองศีรษะขึ้น ท่านพระอาหนักยกเท้าวางบนเตียง¹¹⁰

ข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมของผู้ป่วย ความสะอาดทางร่างกาย สิ่งแวดล้อมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยปลอดภัยโปร่งโล่งสบาย เป็นปัจจัยหนึ่งส่งเสริมให้ผู้ป่วยหายเร็วขึ้น

(9) การบัญญัติคุณธรรมของผู้พยาบาลและคนไข้

พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเอาใจใส่ดูแลพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ผู้เจ็บป่วยเป็นอย่างดี พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติคุณสมบัติของผู้รักษาพยาบาลที่ดี และผู้ไม่ควรจะพยาบาลไข้ คุณสมบัติของผู้ป่วยที่พยาบาลได้ง่าย และผู้ป่วยที่พยาบาลได้ยาก วิธีการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคในพระไตรปิฎก จากกรณีทีกล่าวไว้ในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงรอบรู้เรื่องยาสมุนไพรเป็นอย่างดี เมื่อทรงทราบอาการภิกษุไข้แล้ว ทรงสามารถชี้แนะถึงยาสมุนไพรหรือเครื่องยาที่แก้โรคได้โดยเฉพาะ ได้ทรงตรัสยกย่องชิวโกมารภัจว่าเป็นหมอยาสมุนไพรที่เชี่ยวชาญเป็นพิเศษ และยังทรงปรารภว่า “หากจะใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคทางกาย ต้องไปหาหมอชิวโกมารภัจ แต่หากเป็นโรคทางใจแล้วจงมาหาเราตถาคต” นั่นก็แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงยกย่องหมอชิวโกมารภัจ แต่แท้ที่จริงแล้ว พระพุทธองค์นั้น ทรงศึกษาศาสตร์แห่งแพทย์มาเช่นกัน คือ “ตีกิจฉนา” ในความหมายก็คือ วิชาการแพทย์นั่นเอง จะอย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นโรคทางกายต้องรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร ถ้าเป็นโรคทางใจ จะต้องรักษาด้วยธรรมโอสธ โดยวิธีการสวดพุทธมนต์ให้ฟัง กล่าวคือ สวดโพชฌงค์ 7 แล้วตั้งกล่าว จะสงบระงับ และหายในที่สุด

พระพุทธเจ้าทรงนำพระธรรมโอสธ มาบำบัดรักษาโรคให้กับภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ จะนำมากล่าวพอสังเขปดังนี้

พระพุทธเจ้า ประทับ ณ พระเวฬุวันวิหาร ทรงประจวบหนักได้รับทุกขเวทนาแรงกล้า ครั้งนั้น พระมหาจุนทะ สวดสาธยายโพชฌงค์ 7 ให้พระองค์ฟัง พระองค์พิจารณาตามธรรมนั้นไปด้วย ครั้นพระมหาจุนทะแสดงธรรมจบลง ก็ทรงหายจากพระประจวบ พระองค์ตรัสกับพระมหาจุนทะว่า “จุนทะ โพชฌงค์ดีนัก จุนทะ โพชฌงค์ดีนัก”¹¹¹

¹¹⁰วิ.ม. (ไทย) 5/365/240.

¹¹¹ส.ม. (ไทย) 19/197/130-131.

พระมหากัสสปะ¹¹² อาพาธหนักอยู่ ณ ปิณฑลิกูหา ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปเยี่ยมถึงที่พัก ทรงแสดงธรรม “โพชฌงค์ 7” ให้พระมหากัสสปะฟัง พระมหากัสสปะน้อมจิตพิจารณาตามไปด้วย ครั้นพระองค์ทรงแสดงธรรมจบลง พระมหากัสสปะก็หายจากอาพาธและอาพาธนั้น พระมหากัสสปะก็ละได้แล้ว¹¹³ พระมหาโมคคัลลานะ¹¹⁴ อาพาธหนัก อยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปเยี่ยมถึงที่พัก พระองค์ทรงแสดงธรรม “โพชฌงค์ 7” ให้พระมหาโมคคัลลานะฟัง พระมหาโมคคัลลานะน้อมจิตพิจารณาตามไปด้วย ครั้นทรงแสดงธรรมจบลง พระมหาโมคคัลลานะก็หายจากอาพาธ และอาพาธนั้น พระมหาโมคคัลลานะละได้แล้ว¹¹⁵

พระพุทธเจ้าและพระสาวกบางรูป ฟังสวดสาธยายธรรมโพชฌงค์ 7 แล้ว สามารถรักษาโรคได้ทันทีนั้น ล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น เป็นบุคคลผู้ผ่านการฝึกอบรมศีล สมาธิ และปัญญาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ทุกประการแล้ว

พระพุทธเจ้าแม้จะได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ครั้นเวลาที่ทรงพระประสูริ พระองค์ยังต้องให้พระอุปัฏฐากสาธยายธรรมให้พระองค์ฟัง ทำไมไม่ทรงสวดสาธยายธรรมหรือกำหนดพิจารณาตนเอง ทั้งนี้เป็นเพราะขณะเจ็บป่วยที่มีโรครุมเร้าอย่างหนัก ผู้ป่วยย่อมจะไม่มีเรี่ยวแรงสวดได้เองประการหนึ่ง และประการที่สองหากมีผู้มาสวดสาธยายให้ฟังเท่ากับว่าผู้แสดงได้ทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำปรงแต่่งให้เสร็จหมด โดยที่ผู้ป่วยไม่ต้องมีภาระในการไปกำหนดและนึกคิดพิจารณาตรวจตราวิเคราะห์เอง ซึ่งจะง่ายและสะดวกต่อการน้อมจิตเพื่อไปกำหนดเพ่งพิจารณาตามดูในธรรมแต่ละข้อ ๆ เท่านั้น

ปัจจุบันพุทธบริษัทที่ศึกษาธรรม นิยมนิมนต์พระมาสวดโพชฌงค์ 7 ให้ผู้ป่วยฟัง เพื่อมุ่งหวังส่งเสริมกำลังใจ และให้หายจากโรค

พระศิริมานนท์อาพาธหนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบแล้ว ทรงมอบให้พระอานนท์ไปเยี่ยมแทน พร้อมกับโปรดให้พระอานนท์นำสัจฉิกาย 10 ไปสวดสาธยายให้พระศิริมานนท์ฟัง พระศิริมานนท์ฟังธรรมนี้แล้ว อาพาธหนักนั้นก็สงบระงับในทันที¹¹⁶

พระอนรุทธะ อาพาธหนัก อยู่ ณ ป่าอันธวัน เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นภิกษุจำนวนหนึ่งไปเยี่ยมถึงที่พัก เห็นพระอนรุทธะได้รับทุกขเวทนาอย่างรุนแรงแต่ไม่ได้แสดงอาการทรมานทรมาย จึงถามถึงหลักธรรมที่ใช้อยู่ในขณะนั้นพระอนรุทธะตอบว่าท่านมีจิตตั้งมั่นอยู่ใน “สติปัฏฐาน 4” ทุกขเวทนาทางกายที่เกิดขึ้น จึงไม่สามารถครอบงำจิตท่านได้”¹¹⁷

¹¹²พระมหากัสสปะ คือ พระสาวกที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวยกย่องว่าเลิศทางการธุดงค์.

¹¹³ส.ม. (ไทย) 19/195/128-129.

¹¹⁴พระมหาโมคคัลลานะ คือ พระสาวกที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวยกย่องว่าเป็นเลิศทางการมีฤทธิ์มาก.

¹¹⁵ส.ม. (ไทย) 19/196/129-130.

¹¹⁶อง.ทสก. (ไทย) 24/60/128-131.

¹¹⁷ส.ม. (ไทย) 19/908/440-441.

พระอัสสชิ อาพาธหนัก ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสด็จไปเยี่ยมถึงที่พัก ทรงทราบวา พระอัสสชิมีความทรมานทรมานเพราะคิดว่าตนนั้นเสื่อมจากสมาธิ พระองค์ตรัสบอกอย่าได้ยึดถือสมาธินั้นเลย หากมีศีลบริสุทธิดีแล้วไม่ควรที่จะทรมานทรมานอะไรอีก ตรัสสอนให้พิจารณาเรื่องขันธ 5 ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทรงสอนให้พิจารณากำหนดรู้ชัดเวทนา 3 อย่าง คือ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ล้วนแต่ไม่เที่ยง ไม่น่าหมกมุ่น ไม่น่าเพลิดเพลิด หลังจากตายไป ก็ให้กำหนดรู้ชัดในอาการเช่นนี้¹¹⁸

ธัญยานิพราหมณ์ ป่วยหนัก จึงให้คนไปนิมนต์พระสารีบุตรให้โปรดอนุเคราะห์มาเยี่ยม ด้วย พระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมถึงที่บ้าน ทราบว่าธัญยานิพราหมณ์มีจิตอยากไปสู่พรหมโลก จึงได้แสดงธรรมว่าด้วยพรหมวิหาร 4 อันเป็นหนทางไปสู่พรหมโลก ระหว่างฟังธรรม จิตของธัญยานิพราหมณ์ น้อมพิจารณาตาม มีความประสงค์จะไปเกิดในพรหมโลก หลังจากนั้นไม่นานธัญยานิพราหมณ์ก็สิ้นชีวิตลง หลังจากตายแล้วได้ไปสู่พรหมโลกตามที่จิตมุ่งหมายไว้¹¹⁹

คหบดีผู้สูงวัยชื่อ นกุลปิตา ถูกโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนอยู่เสมอได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก เกิดความทุกข์ใจ รำคาญใจอย่างยิ่ง ครั้นมีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงได้กราบทูลขอพร ถึงวิธีการแก้ไขเยียวยารักษาโรคที่เป็นอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสบอกนกุลปิตาไปตั้งนี้ว่า พึงตั้งใจไว้อยู่เสมอว่า ถึงแม้กายจะกระสับกระส่าย แต่จิตจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย ท่านได้ฟังอมตะธรรมนั้นแล้ว ก็เกิดความยินดี มีอินทรีย์ผ่องใสและสีหน้าบริสุทธิผุดผ่องขึ้นทันที¹²⁰

อนาถปิณฑิกคหบดี แห่งกรุงสาวัตถี ป่วยหนัก ครั้งนั้นพระสารีบุตรและพระอานนท์ไปเยี่ยมที่บ้าน จากนั้นจึงแสดงธรรมให้พิจารณาเห็นว่า อายุตนะภายนอก 6 อายุตนะภายใน 6 วิญญาณ 6 สัมผัส 6 เวทนา 6 ธาตุ 6 ขันธ์ 5 อรูปฌาน 4 โลกนี้ โลกหน้า และอารมณที่รับรู้ทางอายตนะ 6 เป็นสิ่งที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น อนาถปิณฑิกคหบดี เกิดปิติซาบซึ้งในธรรมถึงกับร้องไห้ เนื่องจากได้ฟังธรรมที่ละเอียดประณีตลึกซึ้ง จากนั้นได้กล่าวขอร้องให้มีการแสดงธรรมชั้นสูงที่ละเอียดลึกซึ้งเช่นนี้ แก่คฤหัสถ์อื่น ๆ ได้รับฟังต่อไป เพราะบุคคลผู้ฉลาดมีปัญญาธรรมและเข้าใจได้ ยังมีอยู่มาก อนาถปิณฑิกคหบดีสิ้นชีวิตลงอย่างสงบ ได้ไปเกิดในเทวโลกชั้นดุสิต¹²¹

พระพุทธเจ้าทรงแนะนำหลักทั่วไปในการแก้ความคิด ความดำริที่เป็นอกุศล ดังนี้

1. โรคโลภะ ทรงสอนให้เป็นผู้รู้จักพอ รู้จักการถือสันโดษ และรู้จักการให้ทาน¹²²
2. โรคโทสะ ทรงสอนให้เป็นผู้มีความเมตตา กรุณา มุทิตา และรู้จักการให้อภัย¹²³

¹¹⁸ ส.ข. (ไทย) 17/88/163-166.

¹¹⁹ ม.ม. (ไทย) 13/449-453/568-572.

¹²⁰ ส.ข. (ไทย) 17/1/1-3.

¹²¹ ม.อ. (ไทย) 14/383/433-441.

¹²² ม.ม. (ไทย) 12/83-86/72-78.

¹²³ อ.ต.ก. (ไทย) 20/70/275-279, อ.ป.ญก. (ไทย) 22/161/265-269.

3. โโรคโหมทะ ทรงสอนให้เป็นผู้รู้จักการศึกษา (สุตะ) การเจริญสติสัมปชัญญะ และการหมั่นเจริญภาวนา¹²⁴

ธรรมหมวดอิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา องค์ธรรมทั้ง 4 ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า นำมาใช้เป็นเครื่องในการทำให้มีอายุยืนได้ หากผู้นั้นมีความต้องการที่จะใช้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อิทธิบาท 4 อันบุคคลใดบุคคลหนึ่งเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่น สัมปรารภดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนา ก็จะมีชีวิตอยู่ไปได้ตลอดกับ หรือมากกว่ากับ”¹²⁵

ผู้ที่ต้องการมีอายุยืน ข้อแรกต้องประกอบด้วยฉันทะ คือ ความพอใจที่จะอยู่เพื่อทำสิ่งที่ดีสำหรับตนหรือผู้อื่น เมื่อเกิดฉันทะ ก็คิดอยากทำสิ่งนั้นเสมอจดจ่ออยู่ในสิ่งนั้น ทำให้เกิดสมาธิ มีกำลังใจ ต่อสู้ด้วยความเพียรพยายามอันเป็นธรรม ข้อที่สอง คือ วิริยะ เมื่อได้วิริยะก็มาสู่ธรรม ข้อที่สาม คือ จิตตะ ความใส่ใจที่จะอยู่กับเรื่องที่คิดนั้น ไม่สนใจอารมณ์อื่น สมาธิจึงเกิด ชีวิตเป็นสุข เนื่องจากได้ทำสิ่งที่พอใจอย่างแท้จริง ข้อสุดท้ายวิมังสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องสมองและความคิดไม่ผ้อ อิทธิบาท 4 จึงเป็นหลักธรรมที่ทำให้อายุยืน การปฏิบัติตามหลักอายุวัฒนะ สำเร็จได้ต้องหลีกเลี่ยงเหตุที่ตัดรอนชีวิตให้สั้นลง ดำรงอยู่ด้วยคุณธรรมพร้อมกับการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ ที่สำคัญคือ ต้องถือหลักความไม่ประมาทเป็นแก่นนำไว้ด้วย¹²⁶

พระพุทธเจ้าทรงกล่าวว่าผู้ที่ปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะทำให้ไม่แก่อย่างชนิดที่เรียกว่าถาวรได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ชรา คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยวย่น ความเสื่อมอายุ...เพราะชาติเกิดชราและมรณะจึงเกิด เพราะชาติดับชราและมรณะจึงดับ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้เท่านั้นคือ สัมมาทิฎฐิ...ชื่อว่าเป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับแห่งชราและ มรณะ¹²⁷

พุทธวิธีตามหลักอายุวัฒนะธรรม แสดงหนทางในการปฏิบัติเพื่อชะลอความแก่ไว้เป็น 2 ระดับ คือ

1. **ระดับฆราวาส** คือ ระดับของการประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติทางฆราวาสเพื่อช่วยลดหรือชะลอความแก่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สามารถทำงานที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ ได้ในอนาคต
2. **ระดับโลกุตระ** คือ ระดับของการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคอันมีองค์แปด ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินตามหลักธรรมอันสูงส่ง ปิดความชราไว้ไม่ให้เกิดขึ้นอีก คือ เมื่อจิตว่าง

¹²⁴ม.ม. (ไทย) 12/83-86/72-78.

¹²⁵ส.ส. (ไทย) 15/145-146/184-184.

¹²⁶พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *อายุยืนอย่างมีคุณค่า*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540), หน้า 13.

¹²⁷ส.นิ. (ไทย) 16/27/53.

จิตสามารถอยู่เหนือความแก่ ความแก่ไม่ครอบงำจิตให้ทุกข์ได้ ที่สำคัญคือไม่ต้องมาเกิดพบกับความแก่อีก เรียกว่าเป็นการก้าวพ้นความแก่ได้อย่างถาวร

สรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงต้องการให้พระภิกษุมีสุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเพื่อมุ่งปฏิบัติธรรมให้ประสบผลสำเร็จ จึงอนุญาตให้พระภิกษุที่ป่วยเข้ารับการรักษาสุขภาพกายและใจได้ ความเจ็บป่วยบางอย่างสามารถรักษาให้หายขาดได้ในขณะที่บางโรคไม่สามารถรักษาได้ การดูแลสุขภาพทั้งกายและใจเป็นสิ่งสำคัญ เหล่านี้ ล้วนเป็นปัญหาที่ทรมาณคนทุกวัย แม้ว่าการแพทย์แผนปัจจุบันจะพัฒนาและพัฒนาไปมาก แต่ความทุกข์ทรมาณจากโรคภัยไข้เจ็บก็ยังคงสร้างปัญหาให้กับสังคมอยู่เสมอ ยังไม่มีใครค้นพบวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลที่ว่า ยาสมุนไพรที่นำมารักษาโรคของภิกษุเพื่อให้พ้นจากการเจ็บป่วยและการนำเอาหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในยามเจ็บป่วยนั้น ดังนั้น วิธีการแก้ปัญหของพระพุทธเจ้าในยามเจ็บป่วย จึงประกอบด้วยทั้งหลักธรรมโดยเฉพาะธรรมโอสถ เช่น หลักธรรมโพชฌงค์ 7 ประการ ที่เกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วย โพชฌงค์ 7 ประการนั้น คือ สติ ธรรมวิจย วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมานิ และอุเบกขา หรือเรียกว่า โพชฌงค์สูตร เป็นสูตรที่พระพุทธองค์นำมาแสดงแก่ภิกษุผู้อาพาธ และนัยหนึ่ง เรียกว่า สวดพระปริตร (โพชฌงค์ปริตตัง) ถึงจะอย่างไรก็ตามแต่หัวข้อเนื้อธรรมย่อมไม่เปลี่ยน ยังเหมือนเดิม แต่ในที่นี้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพระสูตรตันตปิฎกสังยุตตนิคาย มหาวรรค เล่มที่ 19 เรียกว่า โพชฌงค์สังยุต 7 ประการ ได้แก่ 1) เจริญสติสัมโพชฌงค์ คือ ความระลึกได้ อันอาศัยวิเวก (ความสงบ) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ (ความดับ) น้อมไปใน โวสัสคคะ (ความสละ) 2) เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ คือ การเพียรธรรม 3) เจริญวิริยสัมโพชฌงค์ คือ ความเพียร 4) เจริญปิติสัมโพชฌงค์ คือ ความอิ่มใจ 5) เจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือ ความสงบกายสงบใจ 6) เจริญสมานิสัมโพชฌงค์ คือ ความตั้งจิตมั่น 7) เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ คือ ความมีใจเป็นกลาง อันอาศัยวิเวก อันอาศัยวิราคะ อันอาศัยนิโรธ น้อมไปในโวสัสคคะตลอดทั้งการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยทั้งการบำบัดรักษาโรคต่าง ๆ

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

การพัฒนาสังคมและประเทศจะทำให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุข เราต้องมุ่งเน้นร่วมกันในด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวข้องกับการจัดการกับความยากจนด้วยการเพิ่มรายได้ลดการใช้จ่าย และลดหนี้ ซึ่งสามารถเพิ่มทรัพย์สินได้ ด้านสังคม ได้แก่ การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงความยากจน - ความขัดแย้ง มีความสามัคคี มีน้ำใจในการช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข “โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นตัวอย่างหนึ่งของโครงการที่มุ่งแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยเน้นการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็น

เศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศ โดยใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทุนทางชีวภาพ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นวิสาหกิจชุมชน¹²⁸

2.6.1 ที่มาของแนวคิดวิสาหกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงและโดยที่เศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันจำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ สมควรให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการและการพัฒนารูปแบบวิสาหกิจชุมชนช่วยให้ชุมชนมีความเป็นอิสระและพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมเผชิญการแข่งขันทางธุรกิจในทุกระดับในอนาคต รวมถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้กลายเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างชัดเจน ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนด้วยระบบเศรษฐกิจชุมชนถือเป็นระบบเศรษฐกิจพื้นฐานที่สำคัญ จะต้องเสริมให้สามารถพึ่งตนเองได้และคงทน วิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ช่วยให้คนในหมู่บ้านดำรงชีวิตที่มั่นคงและเข้มแข็ง ความสำเร็จในธุรกิจชุมชนไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน วิสาหกิจชุมชนเน้นการบริหารจัดการ นี่คือรูปแบบธุรกิจที่สร้างรายได้น้อยกว่าธุรกิจขนาดเล็ก โดยผลผลิตจะเกิดจากสินทรัพย์ชุมชน (ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมทักษะฝีมือวัฒนธรรมชาติหรืออื่น ๆ) ที่เป็นพื้นบ้านมีรูปแบบการจัดการสมัยใหม่โดยคนในชุมชนเป็นกิจการของคนในชุมชน¹²⁹ วิสาหกิจชุมชนเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มรายได้ ความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของชาวบ้านหรือเกษตรกรในชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศแต่เป็นกลุ่มที่ยากจนที่สุดในประเทศ หากชาวบ้านหรือเกษตรกรกลุ่มนี้มีรายได้สูงก็จะส่งผลดีต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ โดยในการประกอบวิสาหกิจชุมชนควรมุ่งเน้นสร้างความเข้มแข็งของชุมชนส่งเสริมให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัดคุณค่าในชุมชนโดยคนในชุมชนเพื่อคนในชุมชนสิ่งที่เกิดขึ้น

จากวิสาหกิจชุมชนมีผลให้ชาวบ้านไม่ต้องหลั่งไหลไปทำมาหากินในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องจากครอบครัวเข้าไปอยู่กับความแออัดมลพิษมากมาย เสี่ยงชีวิตหลาย ๆ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จนั้น ต้องเริ่มจากการสร้างฐานรากที่แข็งแรงในความเป็นผู้ประกอบการให้กับวิสาหกิจชุมชน จัดโครงสร้างให้แข็งแรงก่อนสร้างส่วนอื่น ๆ ปรับกระบวนการคิดและทัศนคติ

¹²⁸วิภาวี กฤษณะภูติ, การจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน : การเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่น, วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์, หน้า 166-168.

¹²⁹ขวัญฤดี ตันตระกูล, “แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชน”, วารสารการพัฒนาท้องถิ่น (มิถุนายน-กันยายน 2551): 55.

ของผู้ประกอบการพัฒนากระบวนการด้านการจัดการ โดยเน้นด้านการตลาดและการเงินและมีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจภายในประเทศอย่างเห็นได้ชัด ทำให้ระบบของเศรษฐกิจชุมชนได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน ระบบเศรษฐกิจชุมชนถือเป็นระบบเศรษฐกิจพื้นฐานที่สำคัญจะต้องเสริมให้สามารถพึ่งตนเองได้และทนทาน การใช้ชีวิตรูปแบบใหม่วิวัฒนาการไปตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แต่เศรษฐกิจชุมชนยังไม่เติบโตตามที่คาด¹³⁰

เอกวิทย์ ฌ กลาง ได้กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านมีศักยภาพ สติปัญญา และความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงชีวิตของตน นอกจากจะคำนึงถึงการรักษาสິงแวดล้อมที่เขาเห็นว่าสำคัญและน่าชื่นชมแล้ว จากตรงนี้เห็นได้ชัดว่าชาวบ้านและชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาในทุกด้าน วิสาหกิจชุมชนมีส่วนช่วยพัฒนาความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และยังเป็นการเสริมการพัฒนาด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกด้วย¹³¹

เสรี พงศ์พิศ ได้อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีลักษณะสำคัญ 7 ประการ คือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการ
- 2) สินค้าที่ผลิตจากกระบวนการภายในชุมชน
- 3) ความคิดริเริ่มและนวัตกรรมของชุมชนสร้างสรรค์
- 4) มีฐานปัญญาในท้องถิ่น บูรณาการความร่วมมือระหว่างประเทศ
- 5) ดำเนินงานในลักษณะบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ในระบบเดียว
- 6) มีกระบวนการเรียนรู้หลัก
- 7) มีเจ้าของอิสระของครอบครัวและชุมชนเป้าหมาย¹³²

วิสาหกิจชุมชนไม่ถือเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงทำให้เกิดความยุ่งยากในการดำเนินธุรกิจมากมาย ด้วยเหตุนี้เองจึงมีการผ่านพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เพื่อแก้ไขปัญหานี้ โดยระบุว่า “วิสาหกิจชุมชน” เป็นวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือกิจกรรมอื่นที่ดำเนินการโดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง พวกเขามีวิถีชีวิตที่เหมือนกัน

¹³⁰ สัณญา เคนาภูมิ, แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ จังหวัดมหาสารคาม, วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2558): 72-73.

¹³¹ เอกวิทย์ ฌ กลาง, พลวัตสังคม-วัฒนธรรม : ความอยู่รอดหรือหายนะ ในมองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2543), หน้า 126.

¹³² เสรี พงศ์พิศ, ฐานคิด จากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548), หน้า 40.

และทำกิจกรรมข้างต้นร่วมกัน ไม่ว่าจะรูปแบบของนิติบุคคลหรือนิติบุคคลที่ไม่ใช่นิติบุคคล จะมีจุดประสงค์เพื่อสร้างรายได้และรับรองความเป็นอิสระระหว่างครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน ทั้งนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด¹³³

สรุปว่า วิสาหกิจชุมชนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงและพึ่งตนเองได้ การพึ่งพาภายนอก วิสาหกิจชุมชนจะเสริมสร้างศักยภาพของระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยการพัฒนาความร่วมมือกับระบบเศรษฐกิจโลก เพราะชุมชนไม่จำเป็นต้องพึ่งเศรษฐกิจภายนอก ซึ่งหมายถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันในการพัฒนาความสัมพันธ์ หลักการ “เป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างแท้จริง” ด้วยเหตุดังกล่าว การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงตั้งอยู่บนฐานสำคัญ ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนระดับครอบครัว
2. วิสาหกิจชุมชนระดับชุมชน
3. วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย
4. วิสาหกิจชุมชนเพื่อการจัดการผลผลิตส่วนเกิน

ตามหลักการวิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายในการส่งเสริมและสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงและบางส่วนยังอยู่ในระดับยังไม่พร้อมที่จะแข่งขันทางการค้าเพื่อรับประโยชน์จากการส่งเสริมภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้ด้วยตนเอง พัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการและพัฒนาารูปแบบวิสาหกิจชุมชนให้กลายเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ความสามารถในการก้าวหน้าไปสู่ระดับที่สูงขึ้นของธุรกิจภายในหน่วยธุรกิจ

2.6.2 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

คำว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายความว่า วิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือกิจกรรมอื่นที่ดำเนินการโดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง พวกเขาใช้ชีวิตที่เหมือนกันและทำกิจกรรมข้างต้นร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นิติบุคคลในรูปแบบใดก็ตาม เป็นนิติบุคคลที่รับผิดชอบในการสร้างรายได้และรับรองความเป็นอิสระระหว่างครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน¹³⁴

เสรี พงศ์พิศ ได้นิยามคำว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมที่มุ่งจัดการทุนชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อความเป็นอิสระ “ทุน” หมายถึง เงิน ทรัพยากรการผลิต ความรู้ สติปัญญา ทุนทาง

¹³³อุทัย ปริญญาสุทธินันท์, “วิสาหกิจชุมชน” ปรีทรรศนในการแข่งขันทางธุรกิจ, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย, ปีที่ 37 ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560): 134.

¹³⁴สำนักงานเลขาธิการ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, คู่มือปฏิบัติงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2551), หน้า 56.

วัฒนธรรม และทุนทางสังคม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ผูกมัดผู้คนไว้ด้วยกัน ให้เราอยู่ร่วมกันในชุมชน ให้เราเป็นพี่น้องกัน ให้เราไว้วางใจซึ่งกันและกัน¹³⁵

วิชิต นันทสุวรรณ ให้คำจำกัดความของ วิสาหกิจชุมชนว่า หมายถึง กิจกรรมที่ประกอบด้วยกระบวนการคิดและการจัดการการผลิต และทรัพยากรในแต่ละขั้นตอนผ่านภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และการเรียนรู้ของชุมชน เป้าหมาย คือ การสร้างผลประโยชน์ทางการเงินและสังคม รวมถึงความเข้มแข็งของชุมชนและสันติภาพทางสังคม¹³⁶

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ให้คำนิยามคำว่า วิสาหกิจชุมชน (Small and Micro community Enterprise--SMCE) หมายถึง “วิสาหกิจขนาดย่อมและรายย่อย” การจัดการกองทุนชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อความเป็นอิสระและการดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชน ในที่นี้ ทุนไม่ได้หมายถึงเพียงเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ ความรู้ด้วย และทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม (กฎเกณฑ์ทางสังคมบังคับให้คนอยู่ร่วมกันในชุมชน การเป็นพี่น้องกันและไว้วางใจซึ่งกันและกัน) เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเจ้าของธุรกิจเป็นหลัก¹³⁷

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด บริหารจัดการผลผลิตและทรัพยากรในแต่ละขั้นตอนด้วยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และการเรียนรู้ของชุมชน ไม่เพียงแต่มุ่งแสวงหาผลกำไรทางการเงิน แต่ยังรวมถึงผลประโยชน์ทางสังคม โดยเฉพาะความเข้มแข็งของชุมชนและสันติภาพทางสังคม

วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมที่นำโดยชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งในเชิงการผลิต เชิงพาณิชย์ และทางการเงิน และประสงค์จะใช้ปัจจัยการผลิตเหล่านี้ เพื่อสร้างผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รายได้และสาเหตุทางสังคมเป็นสะพานเชื่อมระหว่างครอบครัวและชุมชนในการคิด ลงมือปฏิบัติ และรับผิดชอบร่วมกัน แบ่งปันความเจ็บปวดของกันและกัน แบ่งปันความสุข ผ่านกระบวนการชุมชน¹³⁸

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากการศึกษาของวิทยา จันทวงศ์ศรี เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

¹³⁵ เสรี พงศ์พิศ, **วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ เจริญวิทย์การพิมพ์, 2550).

¹³⁶ วิชิต นันทสุวรรณ, **ขบวนการชุมชนใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2547), หน้า 28.

¹³⁷ กรมส่งเสริมการเกษตร, **วิสาหกิจชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548), หน้า 2.

¹³⁸ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, **วิสาหกิจชุมชน : กลไกฐานราก**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 38-39.

ได้กล่าวว่า สำหรับปัจจัยที่ต้องพิจารณาและให้ความสำคัญ สำหรับการนำแนวทางเลือกวิสาหกิจชุมชนนำไปปรับใช้กับกลุ่มเพื่อผลต่อความสำเร็จ ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1) ปัจจัยการผลิต ปัจจัยการผลิตถือเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดกระบวนการผลิตของแต่ละกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะต้องคำนึงถึงประโยชน์หรือโอกาสของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นซึ่งจะเป็นประโยชน์และสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม ดังนั้น ในการผลิต การมีแหล่งวัตถุดิบที่เพียงพอและง่ายดายจึงมีความสำคัญมาก เพื่อลดต้นทุนอันเกิดจากการจัดหาวัตถุดิบ นอกจากนี้ทักษะและความรู้ความสามารถหรือภูมิปัญญาชาวบ้านของสมาชิกในการผลิตจะช่วยให้สินค้าที่ผลิตได้นั้นมีคุณภาพได้มาตรฐาน

2) ปัจจัยทางการตลาด ปัจจัยทางการตลาดถือเป็นปัจจัยสำคัญ แต่หากเราไม่สามารถหาตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตได้ กิจกรรมกลุ่มก็ไม่ประสบผลสำเร็จ โดยทั่วไปตลาดการบริโภคสินค้าที่ผลิตโดยกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นของท้องถิ่นและเพื่อนบ้าน

3) ปัจจัยด้านการจัดการ ปัจจัยด้านการจัดการนี้เป็นความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคน สมาชิกในทีมจะต้องมีส่วนร่วมในการเลือกตัวแทนของตน อย่างไรก็ตาม สมาชิกที่ไม่เกี่ยวข้องกับสายบังคับบัญชายังสามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจในกิจกรรมของกลุ่มธุรกิจชุมชนได้ กลุ่มที่ประสบความสำเร็จมักมีการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่ ตลอดจนความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน

4) ปัจจัยด้านการเงิน ปัจจัยทางการเงินถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง เงินส่วนใหญ่ที่กลุ่มมอบให้จะอยู่ในรูปของเงินออม หรือถือหุ้น สะสมทุน ดำเนินกิจกรรมทางการเงิน ลงบัญชี และกระจายกำไรตามสัดส่วน และการมีระบบที่ชัดเจนสามารถช่วยให้ทีมทำงานได้ดี

5) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การพิจารณาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มหรือชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบาย วัตถุประสงค์ของกิจกรรมมีส่วนร่วมในการมอบหมายและคัดเลือกผู้ที่จะมีอำนาจตัดสินใจหรือรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรม ปัญหาเหล่านี้ ทั้งหมดล้วนเป็นเกณฑ์ที่สามารถสะท้อนถึงความเป็นไปได้ของความสำเร็จในการประยุกต์หลักการคัดเลือกวิสาหกิจชุมชน เพราะหัวใจสำคัญของวิสาหกิจชุมชน คือ การทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และให้ข้อเสนอแนะและตัดสินใจได้

6) ปัจจัยความเป็นผู้นำ ปัจจัยความเป็นผู้นำนี้มีความสำคัญมากต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากผู้นำมีบทบาทสำคัญในการริเริ่มและเสนอแนวทางแก้ไขทางเลือกที่ทำและนำไปปฏิบัติ เขายังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำแผน นอกจากการกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการดำเนินกิจกรรมแล้ว

7) **ปัจจัยด้านแรงงาน** การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแรงงานที่มีอยู่ในชุมชนได้ นอกจากจะสร้างงานในชุมชนแล้ว ยังช่วยแก้ปัญหาการค้าแรงงานในเมืองใหญ่ในเขตเมืองหลวงอีกด้วย การใช้แรงงานที่มีอยู่ในชุมชนยังช่วยให้แรงงานกลายเป็นแรงงานที่มีทักษะสูง จึงเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับแรงงานนั่นเอง

8) **ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก** การมีปฏิสัมพันธ์มี 2 ลักษณะ คือ การมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นบวก (Positive Interaction) และปฏิสัมพันธ์ที่เป็นลบ (Negative Interaction) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชุมชนที่จะต้องเรียนรู้ชุมชนที่จะสามารถประสบความสำเร็จนั้นสามารถสร้างได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ภายนอกกับสถาบันต่าง ๆ โดยการเข้ามาของสถาบันจากภายนอกนี้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเข้ามาให้ความช่วยเหลือทั้งในส่วนของเงินทุน และการพัฒนาความรู้ความสามารถตลอดจนการฝึกทักษะให้แก่ชาวบ้าน

9) **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล** ถือเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นสำหรับกลุ่มธุรกิจชุมชนในการพัฒนา กลุ่มจะต้องมีการติดต่ออย่างลึกซึ้งและสม่ำเสมอกับสมาชิกในกลุ่ม มีการประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้นำ สมาชิก และระหว่างกลุ่ม หรือบุคคลและองค์กรภายนอกนำองค์ความรู้และข่าวสารใหม่ ๆ มาแลกเปลี่ยน ประยุกต์ใช้กับกลุ่มได้¹³⁹

สรุปว่า วิสาหกิจชุมชน คือ วิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือสิ่งอื่นใดที่ทำโดยกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง พวกเขามีวิถีชีวิตที่เหมือนกันและทำกิจกรรมข้างต้นร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลหรือไม่ก็ตามก็สร้างรายได้และความเป็นอิสระให้กับครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชนได้ ดังนั้น กล่าวโดยย่อ ความหมายของวิสาหกิจชุมชน คือ จิตวิญญาณของผู้ประกอบการในการบริหารจัดการ “การระดมทุน” ที่สร้างสรรค์เพื่อการพึ่งพาตนเอง “การระดมทุน” ไม่ใช่แค่หมายถึงเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ ความรู้ สติปัญญา ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม (กฎหมายสังคมที่บังคับให้คนอยู่ร่วมกันในชุมชน) เป็นพี่น้องกันเชื่อใจกัน)

2.6.3 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนจึงมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 7 อย่างด้วยกัน ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน คือ

1. ชุมชนเป็นเจ้าของธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ชาวต่างชาติสามารถมีส่วนร่วมได้โดยการถือหุ้น เพื่อการมีส่วนร่วม ความร่วมมือ และการสนับสนุน แต่ไม่ใช่ส่วนสำคัญจึงมีสิทธิตัดสินใจได้
2. สินค้ามาจากกระบวนการภายในชุมชน วัตถุดิบบางชนิดอาจมาจากภายนอก แต่ควรใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด

¹³⁹วิทยา จันทะวงศ์ศรี, ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม, รายงานการศึกษาดูงาน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547).

3. เริ่มต้นสร้างนวัตกรรมให้กับชุมชน การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้วยความรู้และภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้และความมั่นใจที่เหมาะสม บุคคลนั้นจะสามารถสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในเชิงรุก โดยไม่ต้องเลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ

4. มีรากฐานความรู้ท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้สากล ฐานปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุนที่สำคัญ เป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประยุกต์ให้เข้ากับทิศทางสมัยใหม่ ผสมผสานกับความรู้หรือภูมิปัญญาระดับสากลจากที่อื่น

5. มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ไม่ใช่ทำแบบโครงการเดี่ยว คล้ายกับปลูกพืชเดี่ยว แต่เป็นการทำแบบวนเกษตร คือ มีหลาย ๆ กิจกรรมประสานผนึกพลัง (synergy) และเกื้อกูลกัน (cluster)

6. มีกระบวนการเรียนรู้จากใจ การเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หากไม่มีการเรียนรู้ก็มิแต่การเลียนแบบ ค้นหาสูตรสู่ความสำเร็จที่ปราศจากความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีวิสาหกิจชุมชนฐานความรู้ แต่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความปรารถนา และความต้องการที่ถูกระตุ้นโดยโซเชียลเน็ตเวิร์ก เปลี่ยนความปรารถนาของคุณให้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิต

7. กำหนดให้ความเป็นอิสระเป็นเป้าหมายแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน ถ้าคุณพลาดเป้าหมายนี้ คุณจะพลาดเป้าหมาย วิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจที่มุ่งเน้นผลกำไรก่อนที่จะคิดถึงความปลอดภัย ไม่พัฒนาที่ละขั้นเพื่อสร้างความมั่นคงก่อนจะก้าวไปสู่การพัฒนาธุรกิจ¹⁴⁰

สรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน จึงมีองค์ประกอบอย่างน้อย 7 ประการ คือ (1) ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการ (2) สินค้ามาจากกระบวนการภายในชุมชน การใช้วัตถุดิบทรัพยากร ทุน และแรงงานในชุมชนเป็นหลัก (3) ริเริ่มความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมให้กับชุมชน (4) พื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการผสมผสานภูมิปัญญาสากล (5) มีกิจกรรมบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (6) มีกระบวนการเรียนรู้ที่ใจ และ (7) ความเป็นอิสระของครอบครัวและชุมชน เครือข่ายธุรกิจชุมชน

2.6.4 ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

ในการแบ่งประเภทของวิสาหกิจชุมชน สามารถมองได้หลายมิติ กล่าวคือ แบ่งตามลักษณะการประกอบการเป็นหลัก และแบ่งตามการจัดระดับและขั้นตอนการพัฒนาการประกอบการของวิสาหกิจชุมชน การแบ่งตามลักษณะการประกอบการเป็นหลัก สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้

¹⁴⁰สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2548), หน้า 2.

1. วิสาหกิจชุมชนระดับรากหญ้า ผลิตเพื่อใช้ในท้องถิ่นเป็นหลัก ได้แก่ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของชำ และปุ๋ย ซึ่งทั้งหมดนี้เข้าถึงได้ง่ายของชาวบ้านธรรมดา ๆ เป็นสิ่งที่ควรบริโภคและใช้ทุกวัน จำนวนนี้คิดเป็นมากกว่าครึ่งหนึ่งของต้นทุนรายปี แต่ละครัวเรือน แต่ชาวบ้านโดยทั่วไป ไม่ว่าจะใกล้หรือไกลจากตัวเมืองผู้คนที่ซื้อกินและบริโภค

2. วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า เป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำเข้าสู่ตลาดขนาดใหญ่ได้ เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะและเอกลักษณ์ท้องถิ่น บางชนิดอาจมีสูตรลับหรือคุณภาพมาตรฐานที่ดี สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ทั่วไปหรือผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็คือหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า¹⁴¹

ส่วนการแบ่งตามการจัดระดับและขั้นตอนการพัฒนาการประกอบการของวิสาหกิจชุมชน สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. ระดับครอบครัวเป็นวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นกิจกรรมกินและผลิตเพื่อกินเป็นครอบครัว ทดแทนการพึ่งพาชาวต่างชาติ เช่น การแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อการบริโภคของครอบครัว

2. ระดับชุมชนและเครือข่ายเป็นวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่ดำเนินการโดยกลุ่มเพื่อตอบสนองความต้องการการบริโภคของชุมชนและเครือข่าย สามารถพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้าที่แข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ทั่วไปได้

ทั้งนี้การประกอบการวิสาหกิจชุมชนไม่ได้เน้นเพื่อกำไรสูงสุด แต่จะเน้นที่การลดค่าใช้จ่าย การสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกและคนในชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วิสาหกิจชุมชนเป็นเรื่องเก่าแต่เป็นแนวคิดใหม่ กระทำอย่างมีแบบแผน เป็นระบบ โดยเริ่มจากการเรียนรู้ คิดล่วงหน้า ลงมือทำ วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมมุ่งสู่ความเป็นอิสระ แตกต่างจากอุตสาหกรรมชุมชนและวิสาหกิจชุมชนที่เน้นการผลิต การแปรรูป และกระบวนการบริหารจัดการสู่ตลาดขนาดใหญ่¹⁴²

นอกจากนี้ วิสาหกิจชุมชนยังให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดและการเรียนรู้เป็นอย่างมาก ปัญหาของชุมชนในอดีตเป็นเพียงวิธีคิดมากกว่าวิธีการทำ ชุมชนสามารถผลิตได้มากแต่ขายไม่ได้ขาดทุน และขาดตลาดไม่ได้เนื่องจากเริ่มต้นจากวิธีการผลิต จากสูตรสำเร็จเลียนแบบธุรกิจชุมชน ดังนั้น การทำวิสาหกิจชุมชนนั้น จึงควรเริ่มต้นจัดทำเพื่อให้พอกินพอใช้ก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปสู่การจัดการเชิงธุรกิจหรือทรัพยากรในท้องถิ่นบวกกับความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม โดยควรเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่เพื่อที่จะสร้างรากฐานเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งก่อน ทำกิน

¹⁴¹ดวงเดือน สมวัฒน์ศักดิ์, เอกสารวิชาการเรื่องวิสาหกิจชุมชน, (ชยันนาท: กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548), หน้า 10.

¹⁴²สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548, หน้า 2.

ทำใช้ก่อน ทำทดแทนสิ่งที่จะต้องซื้อให้ได้มากที่สุด หากต้องการที่จะนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด ก็ควรเรียนรู้การจัดการและกลไกทางการตลาดให้ดี ไม่หวังพึ่งพาดตลาดเป็นหลัก แต่ควรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองให้ได้มากที่สุด

สรุปว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นระบบที่มีความหลากหลายของกิจกรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นการประกอบการบนพื้นฐานของการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่า เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ทางสังคมแก่ชุมชนมากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุด และมุ่งต่อการรักษาระบบนิเวศน์ของสังคมโดยรวม ถ้าเปรียบกับอุตสาหกรรมชุมชนและธุรกิจชุมชนกับการทำการเกษตร ก็คล้ายกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ขณะที่วิสาหกิจชุมชนจะคล้ายกับการปลูกพืชผสมผสาน เป็นต้น

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับสมุนไพรกระชาย

สมุนไพรกระชายเป็นสารธรรมชาติที่ปลอดภัยต่อมนุษย์และสัตว์ และไม่ก่อให้เกิดสารตกค้าง มีคุณสมบัติเป็นยาปฏิชีวนะที่ช่วยฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรคและส่งเสริมการป้องกันตามธรรมชาติของร่างกาย นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันการติดเชื้อที่บาดแผลอีกด้วย กระชายขาวเป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งที่มีส่วนผสมในการรักษา และเป็นส่วนหนึ่งของอาหารไทยมากมาย กระชายขาวเป็นไม้ล้มลุกที่มีเหง้ามักใช้ในการประกอบอาหาร โดยมีกระชายขาวเป็นส่วนประกอบ อาจจะเป็นผัดฉ่า แกงป่า ขนมน้ำเงิน ฯลฯ ส่วนสรรพคุณทางยาของกระชาย ใบกกระชายใช้บำรุงธาตุ แก้โรคในปาก ถอนพิษ เหง้าและรากกระชายแก้บิด ขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาทารักษาซึ้กลาก ส่วนเหง้าใต้ดินของกระชายแก้ปวดท้อง แก้มวนท้อง บำรุงกำลัง และรักษาโรคผิวหนัง ด้วยการถูกเลือกเป็นสมุนไพรเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาทดแทนการใช้ยาปฏิชีวนะและสารเคมี สารสำคัญทั้ง 2 ตัว ในกระชายขาว ได้แก่ Pandulatin A และ Pinostrobin สารทั้งสองอาจออกฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของไวรัสที่ทำให้เกิดโรคโควิด-19 สามารถลดจำนวนเซลล์ที่ติดเชื้อจาก 100% เหลือ 0% อีกทั้งยังสามารถยับยั้งเซลล์ไม่ให้ผลิตไวรัสได้มากถึง 100% ช่วยต่อสู้กับไวรัสได้หลายประเภท ยับยั้งจุลินทรีย์ โดยเฉพาะเชื้อราและไวรัส สามารถป้องกันโรคที่เกิดจากไวรัสและแบคทีเรียต่าง ๆ¹⁴³

¹⁴³สุรนัย ลีลาอุดม และสุภาพร น้อยลา, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์แผ่นกรองชั้นในของเครื่องฟอกอากาศจากใยโพลีเอสเตอร์ผสมสกัดน้ำมันหอมระเหยจากกระชายขาวที่มีประสิทธิภาพในการกำจัด PM 2.5 และยับยั้งเชื้อจุลินทรีย์”, ปริญญานิพนธ์วิทยาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2564), หน้า 2.

กระชาย (*Boesenbergia pandurata* Holtt) เป็นพืชสมุนไพรที่เพาะปลูกกันในประเทศจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นไม้ล้มลุกไม่มีลำต้นบนดิน มีเหง้าใต้ดินซึ่งแตกรากออกไปเป็นกระจุกจำนวนมาก อวบน้ำตรงกลางพองกว้างกว่าส่วนหัวและท้าย ใบเดี่ยวเรียงสลับเป็นระนาบเดียวกันรูปขอบขนานแกมรูปไข่กว้าง 4.5-10 เซนติเมตร ยาว 13-15 เซนติเมตร ตรงกลางด้านในของก้านใบมีร่องลึกดอกช่อออกแทรกอยู่ระหว่างกาบใบที่โคน ต้นกลีบดอกสีขาวหรือชมพูอ่อน ใบประดับรูปใบหอกสีม่วงแดง ดอกย่อยบานครั้งละ 1 ดอก กระชายถือว่าเป็นเครื่องเทศชนิดหนึ่งที่คนไทยคุ้นเคยกันมานานแล้ว ส่วนในเหง้ากระชายจะมีน้ำมันหอมระเหยและมีสารสำคัญหลายชนิดสะสมอยู่ ซึ่งมีสรรพคุณดับกลิ่นคาวในอาหาร มีฤทธิ์ยับยั้งการเติบโตของเซลล์มะเร็งได้ดี¹⁴⁴ มีฤทธิ์ยับยั้งการต่อต้านเชื้อไวรัส HIV-1protease¹⁴⁵ และต้านการอักเสบ¹⁴⁶ สารสกัดกระชายแสดงฤทธิ์ต้านจุลชีพและเชื้อราที่มีศักยภาพโดยการยับยั้งแบคทีเรียแกรมบวก เช่น *Staphylococcus aureus*, *S. epidermidis* และ *Bacillus subtilis* และยีสต์ *Candida albicans*¹⁴⁷ และยังพบสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพในเหง้าของกระชาย เช่น Pinocembrin, Pinostrobin และ Cardamonin อีกทั้งในปี 2563 ทีมวิจัยไทยค้นพบว่าสารสกัดจากกระชายขาวมีสารสำคัญ 2 ชนิด คือ Pandulatin และ Pinostrobin สารทั้งสองชนิดนี้สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (covid-19) ได้ โดยมีกลไกไปลดจำนวนเซลล์ที่ติดเชื้อได้ร้อยละ 100 นอกจากนี้ยังสามารถยับยั้งเซลล์ในการผลิตไวรัสได้ถึงร้อยละ 100 อีกด้วย

¹⁴⁴Kirana C, Jones GP, Record IR, McIntosh GH, Anticancer properties of panduratin A isolated from *Boesenbergia pandurata* (Zingiberaceae), **Journal of natural medicines**, 61(2) (2007): 131-137.

¹⁴⁵Kiat S, Richard TP, Rohana Y, Halijah I, Norzulaani K, Noorsaadah A, Inhibitory activity of cyclo hexenyl chalcone derivatives and flavonoids of fingerroot, *Boesenbergia rotunda* (L.), towards dengue-2 virus NS3 protease, **Bioorganic & Medicinal Chemistry Letters**, 16(12), (2006): 3337-3340.

¹⁴⁶Tewtrakul S, Sanan S, Chatchanok K, Chanita P, Sarot C, Anti-inflammatory effects of compounds from *Kaempferia parviflora* and *Boesenbergia pandurata*, **Food Chemistry**, 115(2), (2009): 534-538.

¹⁴⁷Jitvaropasa R, Saenthaweesuka S, Sompama N, Thuppiiaa A, Sireeratawonga S, and Phoolcharoenb W, Antioxidant, antimicrobial and wound healing activities of *Boesenbergia rotunda*, [**Electronic Journal**], **Natural Product Communications**, 7(7), (2012): 909-912.

สารสกัดกระชายขาวที่สกัดด้วยเอทานอล มีสารพฤษเคมี ได้แก่ คาร์ดิแอกไกลโคไซด์ แพนนิน ฟลาโวนอยด์ เทอร์พีนอยด์ซาโปนิน และคูมาริน และสารสกัดกระชายขาวมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ IC₅₀=232.5 μ g/mL ให้ปริมาณฟีนอลิกรวม เท่ากับ 111.63 \pm 3.12 mgGAE/g¹⁴⁸

ต้นกระชายถือเป็นไม้ล้มลุกที่มีความสูงประมาณ 2 ถึง 3 ฟุต มีลำต้นอยู่ใต้ดินเรียกว่า “เหง้า” ซึ่งเป็นเหง้าสั้นที่สามารถงอกได้ เช่นเดียวกับขิง ข่า และขมิ้น รากมีลักษณะเป็นเนื้อทรงกระบอกหรือรูปไข่ และค่อนข้างยาวและเรียวยาวแหลม ต้นไม้เติบโตเป็นพวงมีเปลือกสีน้ำตาลอ่อน เนื้อใบเหลือง และมีกลิ่นหอมเฉพาะตัว กระชายถือเป็นเครื่องเทศที่คนไทยรู้จักมาช้านาน จะมีถิ่นกำเนิดในแถบร้อนอยู่ที่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะพบขึ้นอยู่บริเวณในป่าดิบร้อนชื้น เป็นไม้ล้มลุกที่มีลำต้นอยู่ใต้ดินซึ่งจะเรียกว่า เหง้า และเหง้าที่อยู่ใต้ดินจะแตกรากออกไปเป็นกระจุกจำนวนมาก เป็นสารที่มีสรรพคุณทางยาสมุนไพรหลายชนิดสารที่ว่ามีคือ สารแคมเฟน (Camphene) ทุจัน (Thujene) และการบูร เมื่อรับประทานเป็นอาหารจะพบได้ในน้ำยาขมนมจีน และเครื่องผสมในเครื่องแกงต่าง ๆ เนื่องจากว่ากระชายมีสารต่าง ๆ จึงมีสรรพคุณทางที่ช่วยในการแก้โรคต่าง ๆ

ต้นกระชาย มีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เขตร้อน จัดเป็นไม้ล้มลุกที่มีเหง้าสั้นที่สามารถงอกได้และมีรากรูปทรงกระบอกหรือรูปไข่ค่อนข้างยาว ปลายเรียวยาวประมาณ 4 ถึง 10 ซม. และกว้างประมาณ 1 ถึง 10 ซม. - 2 ซม. เติบโตเป็นกระจุก ผิวมีสีน้ำตาลอ่อน เนื้อในมีสีเหลือง และมีกลิ่นหอมเฉพาะตัว พบได้ทั่วไปในป่าดิบเขตร้อน

ใบกระชาย คือ เป็นส่วนที่อยู่เหนือพื้นดิน มีประมาณ 2-7 ใบ ใบเจริญเติบโตสลับกันและมีรูปร่างเป็นวงรี ใบมีความยาวประมาณ 12 ถึง 50 ซม. และกว้างประมาณ 5 ถึง 12 ซม. ฐานมีลักษณะกลมหรือปลายแหลม ใบจะบางและแหลมมีขอบเรียบ เส้นกลางใบด้านข้างและกาบใบบนมีร่อง ส่วนล่างนูนออกมา ใบเรียวยาวประมาณ 7 ถึง 25 ซม. ในขณะที่กาบใบสีชมพูยาวประมาณ 7 ถึง 25 ซม. ระหว่างก้านใบและกาบใบจะมีลิ้นใบ

ดอกกระชาย ออกดอกเป็นช่อแบบช่อเชิงลด โดยจะออกที่ยอดระหว่างกาบใบคู่ในสุด มีความยาวประมาณ 5 เซนติเมตร แต่ละดอกจะมีใบประดับ 2 ใบ มีสีขาวหรือสีขาวอมชมพูอ่อน ๆ เป็นรูปใบหอกกว้างประมาณ 8 มิลลิเมตร และยาวประมาณ 3.5-4.5 เซนติเมตร ที่กลีบเลี้ยงมีสีขาวหรือสีขาวอมชมพูอ่อน โคนติดกันเป็นหลอดยาวประมาณ 1.7 เซนติเมตร ปลายจะแยกเป็น 3 แฉก ส่วนกลีบดอกมีสีขาวหรือสีขาวอมชมพูอ่อน โคนติดกันเป็นหลอด ยาวประมาณ 6 เซนติเมตร และปลายแยกเป็น 3 กลีบ เป็นรูปใบหอก มีขนาดไม่เท่ากัน กลีบใหญ่มี 1 กลีบ กว้างประมาณ 7

¹⁴⁸แพรวพรรณ บุญนวม และคณะ, “การศึกษาสารพฤษเคมีเบื้องต้น ปริมาณฟีนอลิกและฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระของสารสกัดกระชายขาวเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สบู่อะโรมาติก”, วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ, ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2564): 162.

มิลลิเมตรและยาวประมาณ 1.8 เซนติเมตร ส่วนอีก 2 กลีบจะมีขนาดเท่ากัน กว้างประมาณ 5 มิลลิเมตร และยาวประมาณ 1.5 เซนติเมตร มีเกสรตัวผู้อยู่ 6 อัน แต่มี 5 อัน ที่เปลี่ยนไปมีลักษณะเหมือนกลีบดอก โดย 2 กลีบบนมีสีชมพู รูปไข่กลับขนาดเท่ากัน มีความกว้างประมาณ 1.2 เซนติเมตร และยาวประมาณ 1.7 เซนติเมตร ส่วนอีก 3 กลีบล่างมีสีชมพูติดกันเป็นกระพุ้ง มีความกว้างประมาณ 2 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2.7 เซนติเมตร และที่ปลายจะแผ่กว้างประมาณ 2.5 เซนติเมตร มีสีชมพู หรือสีม่วงแดงเป็นเส้นอยู่เกือบทั้งกลีบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตรงกระเปาะและปลายกลีบ จะมีเกสรตัวผู้ที่สมบูรณ์ อยู่ 1 อัน ก้านชูอับเรณูหุ้มก้านเกสรตัวเมีย

สรรพคุณของกระชายขาว

- 1) ใบกระชาย ใช้บำรุงธาตุ แก้โรคในปาก คอ ถอนพิษ แก้โลหิตเป็นพิษ
- 2) เหง้าและรากกระชาย แก้บิด ขับปัสสาวะ ใช้เป็นยารักษาภายนอกทวารรักษาซีกกลาก
- 3) เหง้าใต้ดินกระชาย แก้ปวดท้อง แก้มวนท้อง บำรุงกำลัง รักษาโรคผิวหนัง

ประโยชน์ของกระชาย

1) กระชายที่ใช้เป็นวัตถุดิบประกอบอาหาร พ่อครัวแม่ครัวมักจะใช้กระชายดำ แต่กระชายส่วนใหญ่มีประโยชน์ได้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

2) แก่ท้องร่วง - ใช้เหง้ากระชายดำ 1-2 หัว นำไปปิ้งไฟ แล้วนำมาตำหรือผสมกับน้ำปูนใส คั้นมารับประทาน 1-2 ช้อนแกง

3) แก่ท้องอืด จุกเสียด ปวดมวนท้อง ใช้ราก เหง้า ครึ่งกำมือ นำมาต้มเอาน้ำหรือใช้ปรุงอาหาร

4) แก้บิด ใช้เหง้าสด 2 เหง้าบดละเอียดผสมน้ำปูนใส คั้นแต่น้ำดื่ม

5) แก่ริดสีดวง ใช้เหง้าสด 6-8 เหง้า ผสมเนื้อมะขามเปียก และเกลือแกง 3 ช้อนชา นำมาตำแล้วต้มกับ น้ำ 6 แก้ว เคี้ยวจนเหลือ 2 แก้ว นำมารับประทานครั้งละครึ่งแก้วติดต่อกัน 1 เดือน จนกว่าริดสีดวงทวารจะหาย

6) บำรุงหัวใจ ใช้เหง้าและรากกระชายปอกเปลือก ล้างน้ำให้สะอาด หั่นตากแห้ง บดเป็นผง นำผงแห้ง มาชงน้ำร้อนครึ่งถ้วยชา ดื่มให้หมดในครั้งเดียว

สรุปว่า กระชายเป็นสมุนไพรที่นิยมใช้ในการประกอบอาหาร เช่น แกงป่า แกงเผ็ด มันเผ็ด และมีรสฉุน กระชายขาวมีคุณสมบัติดังนี้ กระชายขาวมีสารพินอสโตบิน และแพนดูราทินเอ ซึ่งอาจมีผลยับยั้งการเจริญเติบโตของไวรัสโคโรนา-19 ได้ มีคุณสมบัติช่วยต่อสู้กับอาการหวัด รู้สึกวิงเวียนศีรษะและสามารถลดไขมันในเลือดได้ ช่วยต่อต้านอนุมูลอิสระและกระตุ้นการไหลเวียนโลหิต ช่วยเพิ่มสมรรถนะทางเพศชาย มีฤทธิ์ในการต่อต้านเจริญเติบโตของแบคทีเรียในลำไส้ อันเป็นสาเหตุหนึ่งของโรคกระเพาะอาหาร และยังช่วยลดโรคกระเพาะ ช่วยลดอาการของโรคเหงือกอักเสบหรือแผลในปาก ใช้กระชายขาวโขลกแล้วต้มจนเดือด และใช้น้ำยาบ้วนปากช่วยขจัดสารพิษออกจากตับ

ช่วยแก้อาการท้องเสียและท้องร่วงโดยการคว่ำกระชายขาวบนไฟ และโขลกให้ละเอียดผสมกับน้ำมะนาวเพื่อทำเป็นเครื่องดื่มช่วยบำรุงหัวใจ

2.8 สรุปท้ายบท

จากการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ผู้วิจัยกล่าวถึงในตอนต้น จะเห็นได้ว่า วิธีการรักษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้นั้นมี 2 ความหมาย คือ การรักษาโรคด้วยวิธีทั่ว ๆ ไป และการรักษาด้วยการแพทย์ การรักษาโรคด้วยวิธีการแบบเดิม ๆ สังคมสมัยนั้นใช้ยาสมุนไพรด้วยวิธีต่าง ๆ มากมาย โดยอาศัยการใช้วิธีการทางการแพทย์แบบเดิม ๆ เช่น การใช้อาหาร การใช้ความร้อน การผ่าตัด และการพักผ่อน เป็นต้น สามารถใช้บำบัดรักษาโรค หรือความเจ็บป่วยทั่วไปให้หายได้ เมื่อกล่าวถึงเรื่องยาสมุนไพร จะศึกษาประเภท องค์ประกอบ และสรรพคุณที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเภสัชชกัณฑ์ พระวินัยปิฎก พบว่า ประเภทยาสมุนไพรทั้งหมด 7 ประเภท คือ 1) มูลเภสัชสมุนไพร ประเภทที่ใช้รากทำเป็นยาบำบัดและรักษาโรค 2) กสาวเภสัช สมุนไพรที่ใช้น้ำผาดเป็นยาเพื่อบำบัดและรักษาโรค 3) ชตุเภสัช สมุนไพรที่ใช้ยางทำเป็นยาเพื่อบำบัดรักษาโรค 4) โลณเภสัช สมุนไพรที่ใช้เกลือเป็นยา เพื่อบำบัดรักษาโรค 5) บัณณเภสัชสมุนไพร ที่ใช้ใบเป็นยา เพื่อบำบัดรักษาโรค 6) ผลเภสัช สมุนไพรที่ใช้ผล (ลูกไม้) ใช้ทำเป็นยาบำบัดและรักษาโรค และ 7) ประเภทแร่ธาตุวัตถุ และสัตว์เภสัช (1) ประเภทแร่ธาตุต่าง ๆ เช่น เกลือ กำมะถัน โลหะ เป็นต้น (2) ประเภทสัตว์วัตถุ ได้แก่ เขากวางอ่อน น้ำมันเปลวหมี น้ำมันเปลวปลาฉลาม เป็นต้น ใช้เป็นส่วนประกอบผสมเครื่องตำรับยา ซึ่งแต่ละประเภทต่างก็มีองค์ประกอบที่แตกต่างกันตามประเภทของยานั้นๆ และมีสรรพคุณตามประเภทของยานั้น ๆ ดังกล่าวแล้ว การรักษาโรคด้วยพระธรรมโอสธ พระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมชั้นสูงหมวดต่าง ๆ ที่ทรงใช้ในการตรัสรู้มาช่วยในการบำบัดรักษา หมวดธรรมต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่จัดรวมเป็นหมวดธรรมหมวดใหญ่มีชื่อเรียกว่า "โพธิปักขิยธรรม 37" โดยนำเอาผลพลอยได้จากการตรัสรู้นี้ไปรักษาโรคต่าง ๆ ทั้งโรคทางกายและโรคทางใจ และผลจากการใช้ธรรมโอสธรักษาโรคในผู้ป่วยที่เป็นพระอรหันต์ พบว่า สามารถรักษาโรคให้หายได้ ดังกรณีของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวก เป็นต้น

พระพุทธศาสนามององค์ประกอบของมนุษย์ว่ามีในส่วนของรูปและส่วนของนาม โรคที่เกิดขึ้นกับกาย (รูป) ก็มี โรคที่เกิดขึ้นกับใจ (นาม) ก็มี เราจะไม่ใช่คำว่าโรคทางจิตเพราะคำว่าโรคทางจิตที่การแพทย์แผนปัจจุบันใช้นั้น มีความหมายที่แคบกว่ามาก ถ้าเราอยากสวดยोगยามหอยจะไม่ได้บอกว่าเราเป็นโรคทางจิต แต่ทางพระพุทธศาสนามองว่าเรายังเป็นโรคทางจิตอยู่ คือ เรายังติด ยังยึด ยังไม่รู้จักพอ ไม่เข้าใจสภาพความเป็นไปของสังขารร่างกายเราตามธรรมชาติยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุควิทยาศาสตร์ เราให้ความสำคัญกับทางกายมากกว่าด้านใจ ยิ่งวงการแพทย์ด้วยแล้ว แม้แต่จิตแพทย์ก็วิเคราะห์เรื่องของจิตไปทางกายทั้งนั้น เช่น เครียด เพราะมีสารตัวนี้หลั่งออกมาเยอะ ก็ให้กินยาคลาย

เครียดเพื่อลดสารตัวนี้ ซึ่งเป็นการอธิบายเรื่องทางจิตด้วยกลไกทางกายแต่ไม่ได้มองว่าสถานการณ์ใดที่ทำให้ความเครียดเกิดขึ้นกับคนนั้น ชั้น 5 สามารถเอามาเติมในส่วนที่แพทย์แผนปัจจุบันขาดได้ พอดี พุทธศาสนาไม่ปฏิเสธระบบการแพทย์ใด ๆ ถ้าการปฏิบัติไม่ขัดต่อหลักศาสนาที่ไม่ขัดกับมรรคมีองค์แปดของพระพุทธศาสนาที่เรายึดถือได้ ในเรื่องภาพลักษณ์ ชีวิต และร่างกายของเรา เรามีหน้าที่ดูแล แต่เราต้องเข้าใจธรรมชาติของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และความเสื่อมให้ชัดเจน เมื่อเราตระหนักว่าความแก่ ความเจ็บป่วย ความตาย และความเสื่อมทางร่างกายเป็นส่วนหนึ่งตามธรรมชาติของชีวิต ในที่สุดสภาพที่รักษาไม่หาย หัวใจของคุณจะยอมรับสภาพของตัวเองได้ง่ายกว่าที่เคย

อย่างไรก็ตาม มนุษย์มีส่วนร่วมในการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และยังต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติด้วย ถึงแม้จะถือว่าตนเป็นสัตว์ประเสริฐก็ตาม แต่คุณต้องพึงพาปัจจัยสี่ประการในการใช้ชีวิตด้วย ปัจจัยสี่ที่หมายถึงที่อยู่อาศัยซึ่งมีความสำคัญมากเช่นกัน คือ อาหาร คน และสัตว์ หากไม่มีอาหารคุณจะไม่สามารถอยู่รอดได้ เสื้อผ้าที่ป้องกันแสงแดด ฝน แดด ลม ฝุ่น ฯลฯ แต่อีกปัจจัยที่สำคัญก็คือการใช้ยา

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมเอกสารมากมายเพื่อนำมาทบทวนวรรณกรรมที่จะนำมาศึกษาให้ครอบคลุมรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ซึ่งประกอบด้วยงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระอุดมปิฎก และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุตรดิตถ์" จากการศึกษาพบว่า การวิจัยลักษณะเฉพาะบุคคลและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดอุตรดิตถ์ กลุ่มเป้าหมายตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีต้นทุนการผลิตต่ำและสามารถส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ และสามารถขยายไปสู่ระบบเศรษฐกิจการค้าเสรีได้ ด้วยการจัดศูนย์กลางเศรษฐกิจและการค้าแห่งใหม่ “สถานีชายแดนถาวร ประตูชายแดนภูคูดู” สร้างงานให้กับคนในท้องถิ่น จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มั่นคงและยั่งยืนได้ ภายใต้กรอบกิจกรรมที่ประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสร้างคำขวัญอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป สามารถเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศได้อีกด้วย¹⁴⁹

¹⁴⁹พระอุดมปิฎก และคณะ, “การศึกษาอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุตรดิตถ์”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 4-5.

พระครูสมุห์จักรกฤษณ์ ปญญาโร (ปิยะโสภา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์คำสอนเรื่องการรักษาโรคในพระพุทธศาสนาสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน” พบว่า ความเจ็บป่วยเป็นโรคที่ส่งผลต่อร่างกายและจิตใจ ความทุกข์ ความวิตกกังวล และความทุกข์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความเจ็บป่วยทางกาย และโรคทางจิตใจ ความเจ็บป่วยทางกายส่วนใหญ่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 8 มีติ (ปิดต) ฯลฯ นอกจากนี้ยังอาจเกิดจากสภาพอากาศ อายุยืนยาว และวิธีการรักษาที่ไม่ดีอีกด้วย และสาเหตุสำคัญซึ่งเป็นหลักศาสนาพุทธ คือ ความเจ็บป่วยที่เกิดจาก กรรม เมื่อพูดถึงความเจ็บป่วยทางจิต มีสิ่งกระตุ้นสามประการ คือ ความโลภ ความโกรธ และความเขลาเป็นสาเหตุ เมื่อจิตโลภ โกรธ หลง ความคับข้องใจ ความไม่สบายใจ ความเครียด ความโศกเศร้า และความไม่แยแสจะตามมา โรคที่เกิดขึ้นในร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน¹⁵⁰

พระมหาพงษ์ศิริ คมภีรเสฏฐโฐ (นามแสง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาเชิงพุทธในการใช้สมุนไพรของบ้านโคกสง่า ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” พบว่าที่บ้านโคกสง่า ชาวบ้านปลูกสมุนไพรมาเป็นเวลานานเพื่อช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บในชุมชน พวกเขาเรียนรู้จากบรรพบุรุษถึงวิธีการใช้สมุนไพรหลายชนิดเพื่อทำยา ในอดีตหมอจะขายยาสมุนไพรเหล่านี้ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ผู้ปลูกต้องเรียนรู้ว่าสมุนไพรชนิดใดทำงานได้ดีที่สุดสำหรับโรคต่าง ๆ และจะสามารถใช้ร่วมกันได้อย่างไร สมุนไพรบางชนิดมีคุณสมบัติคล้ายกันและสามารถใช้แทนกันได้ แต่สมุนไพรแต่ละชนิดมีส่วนที่สามารถนำไปใช้เป็นยาได้ต่างกัน เช่น ราก ลำต้น ใบ ดอก สิ่งสำคัญคือต้องใช้ส่วนที่ถูกต้องของสมุนไพรเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุด¹⁵¹

สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระมหาธชชัย ฐิตโสภโณ และพระกัญจน์ กนตธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า การถ่ายทอดความรู้และความเชื่อของชุมชนของเราเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งนี้ช่วยให้เราปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและอยู่รอดได้ ภูมิปัญญาที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเปรียบเสมือนงานศิลปะและวัฒนธรรมที่สวยงามที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น เราเรียนรู้จากภูมิปัญญานี้และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้และประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชน ซึ่งรวมถึงค่านิยม ความเชื่อ วรรณกรรม และสิ่งประดิษฐ์ทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของสถานที่ แม้ว่าการเมืองและการปกครองอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

¹⁵⁰พระครูสมุห์จักรกฤษณ์ ปญญาโร (ปิยะโสภา) “การประยุกต์คำสอนเรื่องการรักษาโรคในพระพุทธศาสนาสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 38.

¹⁵¹พระมหาพงษ์ศิริ คมภีรเสฏฐโฐ (นามแสง), “การศึกษาภูมิปัญญาเชิงพุทธในการใช้สมุนไพรของบ้านโคกสง่า ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 109.

แต่มรดกทางวัฒนธรรมนี้ยังคงเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน เปรียบเสมือนสมบัติที่ช่วยให้คนรุ่นต่อ ๆ ไป ได้เรียนรู้เกี่ยวกับบรรพบุรุษและสะท้อนถึงวิถีคิดของชนชาติ และความเป็นไปของสังคม¹⁵²

นเรศร์ บุญเลิศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน” พบว่า การใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนมาช้านาน การใช้สมุนไพรรักษาโรคหรือสุขภาพ ได้แก่ การต้ม รับประทาน ทา ฤๅ นวด ประคบ และดองศพ การใช้งานทั้งหมดนี้เป็นการใช้วิธีการแปรรูปแบบโบราณที่สืบทอดกันมา การใช้สมุนไพรที่มีประโยชน์มายาวนานในการทำให้สุขภาพของประชาชนดีขึ้น ขณะเดียวกันก็ช่วยให้ผู้คนเติบโตและรับประทานอาหารของตนเองได้ ทั้งรูปแบบของอาหารและยา การเตรียมพืชสมุนไพรเป็นกระบวนการที่ง่ายและไม่ซับซ้อน สิทธิประโยชน์ไม่ได้จำกัดอยู่ที่เท่านั้น นอกจากนี้ยังช่วยในการระบายอากาศ สมุนไพรสำหรับผู้ให้บริการยังทำให้อาชีพการงานง่ายขึ้น รายได้ของครอบครัวลดจำนวนการเดินทางเข้าเมืองเพื่อหางานทำ อุณหภูมิในครอบครัวเพิ่มขึ้น ในที่สุดการพัฒนาสังคมก็ตามมา¹⁵³

พรรณทิพา ขนเศรษฐ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพชีวิตของผู้ใช้ยาสมุนไพรในการรักษาแบบแพทย์แผนไทยโดยการปรับสมดุลธาตุทั้ง 4 ตามหลักพุทธจิตวิทยา” พบว่า ยาสมุนไพรที่ได้จากพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ได้แก่ ไม้ยืนต้น ประเภทไม้เถา ไม้เครือจำพวกผัก หญ้า หวาน พืชพรรณไม้เหล่านี้ก่อนที่จะนำมาใช้ปรุงเป็นยาเพื่อการรักษาโรคต่าง ๆ ได้นั้นจะต้องรู้จักเสียก่อนว่าต้นไม้นั้นแต่ละต้น หรือแต่ละชนิดจะเอาส่วนใดมาปรุงเป็นยาหรือทำยาต้องรู้ให้แน่ชัดเพื่อมิให้ผิดพลาดได้ เช่น จะเอาลำต้น แก่น ราก เปลือก กระพี้ดอก ยาง หัว เหง้า ใบ ผล เปลือกของผลหรือประเภทที่เป็นผัก เมล็ด เกสร หรือจะเอาหมดทั้ง 5 (ราก ดอก ต้น ใบ ผล) พร้อมทั้งรูรสของต้นไม้นั้นว่า มีรสขม หวาน เปรี้ยว เผ็ด ร้อน มัน จืด ฝาด เย็น รสเมาเบื่อของไม้ตลอด ชื่อของต้นไม้นั้นแต่ละชนิดว่าชื่ออย่างไร พร้อมรูปลักษณะของสี เช่น สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีขาว สีดำ และกลิ่น เช่น กลิ่น หอม กลิ่นเหม็น ว่าเป็นอย่างไร พืชวัตถุเหล่านั้นจะเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชมาปรุงเป็นยารักษาโรคได้ถูกต้อง สมุนไพรจาก

¹⁵²สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระมหาธงชัย จิตโสภโณ และพระกัญจน กนตธมโม, “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ”, **รายงานวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 2561) หน้า 16.

¹⁵³นเรศร์ บุญเลิศ, “นวัตกรรมการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน”, **รายงานวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย, 2561), หน้า 145.

พืชวัตถุจำพวกต้น ดังนี้ คือ กฤษณา ขี้เหล็ก จันทร์ เทศ บุนนาค มะตูม จำปา ราชพฤกษ์ สะเดา พิกุล สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม จันทร์แดง เป็นต้น¹⁵⁴

ฤทธิชัย แกนาค, พระครูวิมลศิลปกิจ และสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน” พบว่า คุณสมบัติของสมุนไพรพื้นบ้านที่ครัวเรือนในชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาอาการกลุ่มโรคต่าง ๆ จำแนกออกเป็น 5 กลุ่มโรค ดังนี้ 1) กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร มีสมุนไพร 15 ชนิด ดังนี้ กระชาย กระเทียม กระเพรา กล้วยน้ำว่า ขมิ้นชัน ข่า ขิง ขี้เหล็ก ชะพลู ชะอม ตะไคร้ ใพล พักทอง มะขาม และมะตูม เพื่อใช้รักษาอาการเจ็บป่วย ท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุก เสียด อาการท้องผูก อาการท้องเสีย ถ่ายพยาธิ 2) กลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ มีสมุนไพร 5 ชนิด ดังนี้ ขิง พักทอง มะกรูด มะขาม มะนาวและส้มป่อย เพื่อใช้รักษาอาการเจ็บป่วย อาการไอ เจ็บคอ และระคายคอกจากเสมหะ 3) กลุ่มโรคระบบขับถ่าย มีสมุนไพร 3 ชนิด ดังนี้ ตะไคร้ เตยหอมและพักทอง เพื่อใช้รักษาอาการขัดเบา ขับปัสสาวะ 4) กลุ่มโรคโรคผิวหนัง มีสมุนไพร 4 ชนิด ดังนี้ กระเทียม กระเพรา ขมิ้นชันและพักทอง เพื่อใช้รักษากลาก เกื้ออื่น หิด ฝี แผลพุพอง อาการแพ้ อักเสบจากแมลงสัตว์กัดต่อย อาการลมพิษ ผื่นคันตามผิวหนัง และ 5) กลุ่มโรคอาการเจ็บป่วยอื่น ๆ มีสมุนไพร 4 ชนิด ดังนี้ ขนุน ขิง ขี้เหล็ก ใพล และมะตูม เพื่อใช้รักษาอาการเคล็ดขัดยอก อาการนอนไม่หลับ ร้อนใน ยาบำรุงกำลัง¹⁵⁵

ปภาวี รัตนธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์เสริมสร้างทักษะอาชีพด้านการแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สู่ชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า จากองค์ความรู้เรื่องสมุนไพรของประชากรชุมชนหนองกุงที่ได้รู้ละเอียดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากการรู้จักพืชสมุนไพรที่ใช้ในรูปแบบอาหารแล้ว ยังรู้จักในฐานะเป็นตัวยา “ตัวเดียว” ซึ่งตรงตามตำราแพทย์แผนโบราณได้กล่าวว่า เหง้าขิงสดหรือขิงผงสามารถป้องกันอาการเมาเรือ หรือเมาเครื่องบินได้ โดยขิงแก่มีรสเผ็ดพอสมควร ขนาดที่รับประทานไม่ควรน้อยกว่า 1 กรัม ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการป้องกัน คือ รับประทานก่อนออกเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ข้อดีของการรับประทานเหง้าขิงสด คือ ไม่เกิดการข้างเคียงเช่นเดียวกับการรับประทานยาแผนปัจจุบัน คือ อาการง่วง มึนงง และปากแห้ง ปัจจุบันมีการนำขิงไปปรุงยาแก้คลื่นไส้อาเจียน แก้อาเจียน แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ อืดไม่สบายภายในท้อง และยังแก้อาการท้องเสียได้อีกด้วย การบริโภคหอมหัวใหญ่ช่วยป้องกัน

¹⁵⁴พรพรรณทิพา ชเนตร, “คุณภาพชีวิตของผู้ใช้ยาสมุนไพรในการรักษาแบบแพทย์แผนไทยโดยการปรับสมดุลธาตุทั้ง 4 ตามหลักพุทธจิตวิทยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 80.

¹⁵⁵ฤทธิชัย แกนาค, พระครูวิมลศิลปกิจ และสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์, “การส่งเสริมและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่, 2561), หน้า 127.

โรคหัวใจและช่วยเพิ่มระดับเอชดีแอลคอเลสเตอรอลซึ่งมีประโยชน์เท่าเทียมกับยารักษาโรคหัวใจในปัจจุบัน¹⁵⁶

วรรณฯ มังกิตะ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “หมู่บ้านสมุนไพรเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านหนองสุวรรณ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่” พบว่า การถ่ายทอดเทคโนโลยีในห่วงโซ่อุปทานพืชสมุนไพร เพื่อให้เกษตรกรทราบระดับความต้องการของตลาด สมุนไพรต้องการซื้อสมุนไพรหลายรูปแบบ และต้องเตรียมสมุนไพร ขยายตลาดต่อไป วางแผนการปลูกเพื่อใช้ประโยชน์จากตลาด เพื่อควบคุมการผลิต อย่าปล่อยให้สินค้าล้นตลาดจนราคาตก วางแผนการเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ ให้เพียงพอต่อความต้องการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ลูกประคบ ชาสมุนไพร น้ำพริกสมุนไพร และถั่วสมุนไพร เพื่อลดปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ จากนอกชุมชน โดยใช้ความต้องการสินค้าที่ชุมชนผลิตได้เป็นตัวกำหนด¹⁵⁷

ธันชัย สิงห์มาตย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์สมุนไพรของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดมหาสารคาม” พบว่า กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์เกี่ยวข้องกับ การเสนอมูลค่าให้กับลูกค้า การเป็นผู้ริเริ่มสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ การสร้างตราสินค้า การใช้ตราสินค้าเป็นชื่อหรือสัญลักษณ์ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ ผู้ประกอบการควรกำหนดชื่อแบรนด์ก่อนออกแบบบรรจุภัณฑ์ ชื่อแบรนด์จะต้องมีเอกลักษณ์ ชัดเจน น่าสนใจ และเหนือสิ่งอื่นใด คือ ผู้บริโภคจดจำได้ง่าย แบรนด์ที่ดีสามารถอธิบายได้ ดังนี้ ตั้งชื่อตามเจ้าของธุรกิจ ยึดถือโดยความเชื่ออันเป็นมงคล ระบุได้จากที่มาของผลิตภัณฑ์ หรือสร้างขึ้นโดยการรวมคำที่มีความหมายเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นคำใหม่อันเป็นเอกลักษณ์ เป็นต้น¹⁵⁸

เสนาะ ขาวขำ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้สมุนไพรตามพืชมานุษยชาติเพื่องานสาธารณสุขมูลฐาน” พบว่า กระทรวงสาธารณสุขตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาพืชสมุนไพร นโยบายนี้จัดทำขึ้นเป็นแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 6 เพื่อจัดให้มีบุคลากรสาธารณสุขในระดับต่าง ๆ ได้แก่ หมอแผนโบราณและผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์ การเรียนรู้แผนไทย ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพืช

¹⁵⁶ปภาวี รัตนธรรม, “การพัฒนาศูนย์เสริมสร้างทักษะอาชีพด้านการแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สู่ชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2560), หน้า 42-43,

¹⁵⁷วรรณฯ มังกิตะ และคณะ, “หมู่บ้านสมุนไพรเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านหนองสุวรรณ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่”, รายงานวิจัย, (โครงการคลินิกเทคโนโลยี สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: คลินิกเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ, 2562), หน้า 25.

¹⁵⁸ธันชัย สิงห์มาตย์, “การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์สมุนไพรของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดมหาสารคาม”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2562), หน้า 9.

สมุนไพร มีพื้นฐานการวิจัยและความเข้าใจที่ถูกต้องถึงคุณประโยชน์และข้อจำกัดของสมุนไพรเพื่อให้สามารถนำไปใช้รักษาโรคได้อย่างเหมาะสมและปลอดภัยในอนาคต¹⁵⁹

สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า แนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากวิสาหกิจชุมชน ส่วนใหญ่เน้นการเรียนรู้จากธุรกิจที่ประสบความสำเร็จอื่น ๆ การเข้าร่วมศึกษาดูงาน และการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการฝึกฝนและมีการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องโดยร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมทางวิชาการในกิจกรรมพัฒนาธุรกิจร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมุ่งเน้นกิจกรรมบูรณาการและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ และสร้างความสุขให้กับสมาชิกในครอบครัวของตนเองได้¹⁶⁰

ดาร์รัตน์ จันทรอินทร์ และศรัณยา เลิศพุทธรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้ากระชายขาวสำเร็จรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรบ้านร้องขี้เหล็ก อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า 1) บรรจุภัณฑ์ปัจจุบันเป็นถุงพลาสติกธรรมดาไม่สวยงาม แบรินต์ไม่มีเอกลักษณ์และไม่ทันสมัย ปัญหา คือ บรรจุภัณฑ์ไม่สวยงาม แบรินต์ไม่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคได้ คำขอของกลุ่ม คือ ให้บรรจุถุงซิปล็อคสีเงิน เครื่องหมายจะเป็นวงกลมสีเขียว สีส้ม สีฟ้า และสีเหลืองทอง มีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อยู่บนฉลาก 2) วิวัฒนาการของบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าทำให้เกิดถุงซิปล็อคสีเงิน บ้ายเป็นวงกลมสีเหลืองทอง มีข้อมูลผลิตภัณฑ์โดยละเอียดสำหรับทุกแบรินต์ในส่วนคะแนนความพึงพอใจในการโหวต¹⁶¹

แพรวพรรณ บุญนวม และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสารพฤกษเคมีเบื้องต้นปริมาณฟีนอลิก และฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระของสารสกัดกระชายขาว เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สบู่กระชาย” พบว่า สารสกัดกระชายขาวที่สกัดด้วยเอทานอล มีสารพฤกษเคมี ได้แก่ คาร์ ดีแอกไกลโคไซด์แทนนิน ฟลาโวนอยด์ เทอร์ เพนอยด์ซาโปนิน และคูมาริน และสารสกัดกระชายขาวมีฤทธิ์ต้าน

¹⁵⁹เสนาะ ขาวขำ, “การใช้สมุนไพรตามพืชนานาญาติเพื่องานสาธารณสุขมูลฐาน”, **ดุสิตนิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 103.

¹⁶⁰สุทัศน์ ประทุมแก้ว, และคณะ, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ”, **รายงานวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 2562), หน้า 103.

¹⁶¹ดาร์รัตน์ จันทรอินทร์ และศรัณยา เลิศพุทธรักษ์, “การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้ากระชายขาวสำเร็จรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรบ้านร้องขี้เหล็ก อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง**, ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566): 12.

อนุโมลิสระ IC50=232.5 $\mu\text{g}/\text{mL}$ ให้ปริมาณฟีนอลิกรวม เท่ากับ $111.63 \pm 3.12 \text{ mgGAE}/\text{g}$ เมื่อพัฒนาเป็นสบู่กระดาดที่เหมาะสมขนาด 5×6 เซนติเมตรต่อการใช้ 1 ครั้ง ผู้ใช้จำนวน 50 คน มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับดีคะแนนเฉลี่ย = 4.1 ± 0.19 ¹⁶²

รันชิตา ดาวเรือง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชาสมุนไพรภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า สภาพการดำเนินงานสภาพปัญหา ความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จะเน้นไปที่ผู้ค้าส่งและพ่อค้าคนกลาง ชุมชนประสบปัญหาเชื้อราเนื่องจากขาดน้ำและกักเก็บ ทำให้ปริมาณการผลิตไม่คงที่ ทางกลุ่มมีความประสงค์ที่จะสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไป เราจึงพยายามสร้างให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้สำหรับผู้สนใจเรียนรู้ และความปรารถนาที่จะยกระดับสินค้าไปสู่ระดับสินค้าที่จำหน่ายในห้างสรรพสินค้า¹⁶³

ฉัตรธิดา หยุคง และศักรินทร์ ขนประชา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรบนฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา” พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า คือ ลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ไม่เหมาะสมกับการใช้ เช่น มีกลิ่นแรง ซึ่งอาจรบกวนคนรอบข้างได้ สีย้อมสมุนไพรบนเสื้อผ้า สารจากพืชเมื่อใช้อาจทำให้เกิดคราบบนร่างกายได้ คำแนะนำในการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย (1) นำพืชอัตลักษณ์ของตำบลบางกล่ำ “เสม็ดขาว” มาเป็นส่วนผสมที่สำคัญ เพื่อนำเสนอเอกลักษณ์ชุมชนที่ถือเป็นต้นทุนทางธรรมชาติของชุมชน (2) ปรับปัญหาสีและกลิ่น โครงสร้างและการใช้งานของผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับไลฟ์สไตล์ของคนยุคใหม่ (3) ปรับสูตรสมุนไพรให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและปลอดภัย (4) เพิ่มขั้นตอนเก่า หรือวิธีการดั้งเดิมในอดีต เช่น การสกัดด้วยวิธีโบราณ การเข้าสู่พิธีกรรมทางความเชื่อในการรักษาโรค (5) หลังจากแก้ไขเสร็จแล้ว มอบให้ผู้อื่นทดลองใช้เพื่อรับฟังคำแนะนำและข้อเสนอแนะ (6) พาเขาไปพบแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านยาสมุนไพร (7) ขึ้นทะเบียนเป็น

¹⁶²แพรวพรรณ บุญนวม และคณะ, “การศึกษาสารฟลาโวนอยด์เบื้องต้น ปริมาณฟีนอลิก และฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระของสารสกัดกระชายขาว เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สบู่กระดาด”, วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ, ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2564): 162.

¹⁶³รันชิตา ดาวเรือง และคณะ, “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชาสมุนไพรภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดกาญจนบุรี”, วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ฉบับที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2023): 267.

หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (โอท็อป) จะถูกปรับแก้สูตร ประกอบด้วย (1) น้ำมันสปา (2) น้ำมันนวด (3) สมุนไพร (4) ยาสูดดม (5) พิมเสนน้ำ และ (6) สมุนไพรแช่เท้า¹⁶⁴

ฐิติพันธ์ จันทร์หอม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย” พบว่า ผลิตภัณฑ์สิ่งทอเกิดจากการต่อยอดภูมิปัญญาบรรพบุรุษของชุมชนชาวไทยทรงดำทั้งสี่แห่งในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย ตามกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเครือข่ายภายนอกบริษัท โดยใช้ความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มผู้ผลิตผ้ามาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่โดยใช้หลักการออกแบบต่อไป สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะท้องถิ่น เช่น การทอผ้า นอกจากการเสริมสร้างข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแล้ว¹⁶⁵

ธิตยา ทองเกิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามแนวทางมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค: กรณีศึกษากลุ่มนวดเพื่อสุขภาพวัดคลองคาง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า การพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์สมุนไพร 3 ประการมีค่าทดสอบความตั้งใจซื้อปานกลางถึงสูง และทีมขนาดได้รับองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปตามแนวทางมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ปัจจุบันบริเวณด้านหลังวัดคลองคางมีตลาดทำเรื่องวัดคลองคาง ถือเป็นช่องทางการจัดจำหน่ายอีกช่องทางหนึ่งเพื่อรองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรเหล่านี้ ดังนั้น หากกลุ่มขนาดจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อทดสอบตลาดก็จะสามารถพัฒนาในเชิงพาณิชย์ได้อย่างยั่งยืน¹⁶⁶

รังสรรค์ บุตรชา และคณะ ได้อธิบายว่า สมุนไพรไทยหลายชนิดนั้นมีสรรพคุณที่ดีต่อสุขภาพ และมีประวัติการใช้เป็นยารักษาโรคมาอย่างยาวนาน หากแต่มีเพียงไม่กี่ชนิดที่ถูกนำมาศึกษาวิจัยทางการแพทย์อย่างจริงจัง ด้วยกระบวนการและเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ทำให้เอกสารวิจัยในระดับชาติและนานาชาติมีจำนวนน้อย ส่งผลให้สมุนไพรไทยไม่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายเท่าที่ควร บทความนี้ จึงได้ออกเอาหนึ่งในยาสมุนไพรตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา” ซึ่งปรับปรุงมาจากจากคัมภีร์ตักกะศิลามาค้นคว้า โดยตำรับยาดังกล่าวได้ผ่านการปรับสูตรใหม่ให้มีประสิทธิภาพ

¹⁶⁴ฉัตรธิดา หยุคง และศักรินทร์ ชนประชา, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรบนฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและพืชอัตลักษณ์ท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคุณธรรมวัดคูเต่า ตำบลแม่หอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา”, *วารสารวิจัยวิชาการ*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2566): 206-207.

¹⁶⁵ฐิติพันธ์ จันทร์หอม, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย”, *วารสารสมาคมนักวิจัย*, ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (เมษายน 2559): 181.

¹⁶⁶ธิตยา ทองเกิน, การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามแนวทางมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค: กรณีศึกษากลุ่มนวดเพื่อสุขภาพวัดคลองคาง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2563): 26.

ครอบครัวซึ่งประกอบด้วยสมุนไพร 9 ชนิด ได้แก่ แก่นจันทน์แดง แก่นจันทน์ขาว หัวคล้ารากผักข้าว
ต้นผักข้าว รากมะนาว รากสะแก รากกระทิงหม่าบ้า รากย่านาง และบอระเพ็ด จากการรวบรวม
ข้อมูลสรรพคุณของสมุนไพรเหล่านี้ พบว่ามีฤทธิ์โดดเด่นในด้านการลดไข้ ลดการอักเสบ และต้าน
อนุมูลอิสระ อีกทั้งยังมีผลการศึกษาพบว่า ยาสมุนไพรตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา” นี้ สามารถยับยั้งการ
ทำงานของเอนไซม์ Covid-19 main Protease ของเชื้อโคโรนาไวรัสที่ก่อโรคโควิด-19 ด้วยยา
สมุนไพรตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา”¹⁶⁷

เขมิกา สงวนพวง และจิตรลดา รอดพลอย ได้กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชน คือ ธุรกิจที่
รวมตัวกันในชุมชนเพื่อผลิตสินค้าหรือให้บริการเพื่อการบริโภคโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และใช้
ทรัพยากรในชุมชนสร้างโอกาสและรายได้ให้ชุมชนรากหญ้าสามารถพึ่งพาตนเองได้และยั่งยืน¹⁶⁸

รัชชัย พินิจใหม่ และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน :
กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัด
เพชรบุรี จากการศึกษาพบว่า

1) การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี กลุ่มใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการถ่ายทอดของ
บรรพบุรุษควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสมดุล มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรได้
5 กลุ่มผลิตภัณฑ์ และกลุ่มได้สร้างความเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม โดยการขอรับรองมาตรฐานการ
ผลิตตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิต (GMP) และมาตรฐานเลขสารบบอาหาร (อย.)

2) การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มการค้าพืชสมุนไพรในชุมชนและภายในกลุ่ม สิ่งนี้
ทำให้สมาชิกมีโอกาสขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เพื่อสร้างรายได้และผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างสมาชิก
และกลุ่ม

3) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ทางกลุ่มจะปลูกพืชสมุนไพรมีไว้
ใช้ส่วนตัวเป็นหลัก ความรู้ถูกถ่ายทอดสู่ทุกคนในชุมชน มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ และสมุนไพรที่ซื้อ
จากนอกชุมชน หากสมาชิกในกลุ่มและสมาชิกในชุมชนไม่สามารถผลิตสมุนไพรเองได้

4) การพึ่งตนเองทางจิตใจ กลุ่มมีจิตใจที่แน่วแน่ที่ไม่ใช้สารเคมีในการผลิตสมุนไพร
สมาชิกมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อและเสียสละเพื่อส่วนรวม

¹⁶⁷รังสรรค์ บุตรชา และคณะ, สมุนไพรไทยตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา” ในการดูแลตนเองของผู้เข้าข่าย
โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019, วารสารสาธารณสุขและวิทยาศาสตร์สุขภาพ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน
2565): 231.

¹⁶⁸เขมิกา สงวนพวง และจิตรลดา รอดพลอย, แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูป
สมุนไพรพื้นบ้าน ในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2564): 68.

5) การพึ่งตนเองทางด้านสังคม โดยการช่วยเหลือซึ่งกันภายในชุมชน ด้วยการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกและคนในชุมชน¹⁶⁹

สรุปว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของสมุนไพรส่วนใหญ่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น สมุนไพรหลายชนิดใช้ทำยาแล้วแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกไปยังตลาดชุมชน สู่วิสาหกิจ อุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ยาเพื่อส่งออกไปต่างประเทศ และนั่นเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง ชุมชนสามารถเป็นอิสระได้ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาแปรรูปเป็นสินค้าที่สามารถเพิ่มราคาและมูลค่าให้สมาชิกครอบครัวและชุมชนอยู่ได้อย่างมีความสุข ผ่านการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สินค้าที่ได้จากชุมชนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของชาวบ้าน ต้องได้รับการรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เป็นต้น

¹⁶⁹ธวัชชัย พิณีจใหม่ และคณะ, “การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านหมื่น จังหวัดเพชรบุรี”, วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน, 2560): 70.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนที่สำคัญในการศึกษา ดังนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2535 (ฉบับบาลี) พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2539 (ฉบับภาษาไทย) ตลอดจนศึกษาจากอรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างเกณฑ์ชี้วัด

ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่น ๆ โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

2. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ในมิติต่าง ๆ ทั้งแนวคิดและวิธีการปฏิบัติ

3. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และการพัฒนาเกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ และความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา

4. สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา องค์ประกอบ รูปแบบเกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

3.1.2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยต้องศึกษาเพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการสร้างเกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ การพัฒนาเกณฑ์ชี้วัดทั้งในระดับนโยบาย ปัจเจกบุคคล ชุมชน องค์กรในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. ทำการศึกษาและคัดเลือกชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

2. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร จำนวน 1 พื้นที่ คือ บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ

3. ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด รูปแบบ องค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชน

ในจังหวัดศรีสะเกษ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ องค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ และการพัฒนาความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

5. วิเคราะห์การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ตามองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ของการทำงาน รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) ที่สามารถนำไปสู่กระบวนการศึกษาที่เกี่ยวกับเกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ในระดับต่าง ๆ ได้

6. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และในระดับปัจเจกบุคคล

3.2 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาด้วยวิธีสุ่มแบบเจาะจง เพื่อให้ได้พื้นที่มีลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้ได้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้านที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานอื่น ๆ ได้กระบวนการส่งผ่านและสืบทอดจากคนรุ่นสู่รุ่น เป็นชุมชนหรือหมู่บ้านเข้มแข็ง มาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ประชาชนในพื้นที่ยังคงมีวิถีชีวิตแบบคนชนบทปราศจากอิทธิพลของสังคมเมือง เป็นชุมชนที่มีรูปแบบทางกายภาพของการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษที่ปรากฏอย่างชัดเจน โดยผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัย คือ บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 25 คน ประกอบด้วย

1. นายอานนท์ เตียงสา
2. นายทองสุรย์ เตียงสา
3. นายสมจิตร สุทาวัน
4. นายวาปี เตียงสา

5. นายจวบ วีระสิงห์
6. นางราตรี พิมพ์ทอง
7. นางสาวเกสร พิมพ์สาร
8. นางเซ่ง เสน่หา
9. นางบังเกิด กัณฑ์หา
10. นางกฤษณา สุทาวัน
11. นางสุด ชะบา
12. นางกาสิ จำปาพันธ์
13. นางไพ สุทาวัน
14. นางประนอม พิมพ์สาร
15. นางนงเยาว์ พิมพ์สาร
16. นางวนิดา จำปาพันธ์
17. นายประเสริฐ โคกท่า
18. นายประเดิม พิมพ์สาร
19. นายวรฤทธิ์ เสน่หา
20. นายประเสริฐ ชันดี
21. นายอาคม ชะบา
22. นางอุดม สุทาวัน
23. นางนุชรา นรสาร
24. นางละมัย บัวศรี
25. นางเพิ่มแก้ว เอกฉัตร

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีรายละเอียดสำคัญดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในการศึกษานี้ใช้เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยวิธีการใช้แบบการสัมภาษณ์ โดยการพิจารณาปรากฏการณ์ภายใต้สิ่งแวดล้อม และความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ต่อไปนี้

เครือข่ายกลุ่มเป้าหมาย/ขอบเขตการดำเนินการ

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสานบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ

ระยะที่ 1 เตรียมการ ศึกษาข้อมูลสมุนไพรรท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านใช้พึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) ในขั้นนี้ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนและการให้การศึกษาแก่ชุมชน (Community Education Participation-CEP) โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยวิธีการใช้การอภิปรายถกปัญหาเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment) ไปด้วยกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์ โดยกำหนดวิธีการวิจัยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นปัญหาตามประเด็นที่ศึกษา ที่จะรวบรวมข้อมูลจากตัวแทนชุมชน ประชาชนในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ในการรวบรวมโดยได้กำหนดกรอบกว้าง ๆ ตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ทำการวิเคราะห์โดยการนำมาสรุปเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความนิยมในการใช้สมุนไพร เหตุผลในการเลือกใช้ กลุ่มอาการเจ็บป่วยหรือโรคที่เคยใช้สมุนไพร และตัวอย่างการใช้สมุนไพรของคนในชุมชน

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

พัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาสมุนไพรกระชาย เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เข้าสู่การปฏิบัติแปรรูปผลิตภัณฑ์พร้อมก็นำสู่กระบวนการสร้างการยอมรับและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ที่ใช้ในท้องถิ่นและสมุนไพรท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาสมุนไพรกระชาย เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญด้านมาตรฐานการผลิต ด้านคุณภาพ ด้านการใช้

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผล ผลผลิตจากสมุนไพรรดับจังหวัดแบบมีส่วนร่วมจากชุมชนชาวบ้านในจังหวัดที่สนใจ และภาคีเครือข่ายระดับจังหวัดศรีสะเกษ

ขั้นตอนที่ 5 ส่งเสริมการปลูกกระชายในเครือข่ายภาคีวิสาหกิจชุมชน ศึกษากระบวนการใช้สมุนไพรรักษาสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 การพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนที่ 7 การพัฒนาแนวทางการตลาด เพื่อส่งเสริมการขายและช่องทางการตลาดที่หลากหลาย อาทิ รูปแบบการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ รวมถึงการขยายช่องทางไปยังตลาดสมุนไพรรดับต่างประเทศ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรรักษาเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นต้น

ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาองค์ความรู้การอยู่ร่วมกันของชุมชนให้สัมพันธ์กันช่วยเหลือแบ่งปันด้วยรักสามัคคีเกื้อกูลกัน ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยในภาคสนาม โดยดำเนินการใน 6 ลักษณะ คือ

(1) ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการการอยู่ร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา และวัด

(2) การศึกษากระบวนการพัฒนากิจกรรม โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรรักษาเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ร่วมกัน

(3) การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรรักษาเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

(4) การพัฒนากระบวนการเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อกูลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรรักษาเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยง โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

(5) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบวันและเวลาที่กำหนดไว้

(6) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

1. ดำเนินการศึกษาวเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

2. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ

3. วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงการส่งเสริมสมาชิกของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

4. สรุปผลการวิจัย และขอเสนอแนะ

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนาและแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยสำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยศึกษากระบวนการปลูกสมุนไพรรและภูมิปัญญาเชิงพุทธในการใช้สมุนไพรรของชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นของเนื้อหาที่ทำการศึกษาย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

4.1 ประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนของบ้านเพี้ยมาตร

4.2 ผลการวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

4.3 ผลการวิเคราะห์การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

4.4 องค์ความรู้จากการวิจัย

ซึ่งมีรายละเอียดผลการวิเคราะห์แต่ละประเด็น ดังนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนของบ้านเพี้ยมาตร

บ้านเพี้ยมาตร (ย้ายมาจากบ้านฝั่ง) ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2450 ตั้งอยู่ติดถนนทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2086 เป็นสถานที่เป็นที่ตั้งของชุมชนบ้านฝั่งทั้งหมดที่ 4 และบ้านเพี้ยมาตร หมู่ที่ 14 ทั้งสองหมู่บ้านจะมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น งานบุญพระเวศหรือบุญเดือนสาม ทำบุญสังฆทาน ช่วงเข้าพรรษา และวันสำคัญทางศาสนา อีกทั้งยังมีวัดเป็นสถานที่ในการพบปะพูดคุยกันของคนในหมู่บ้าน รวมถึงพระสงฆ์ที่มีความสำคัญในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในการจัดงานประจำปีในหมู่บ้าน ตามความเชื่อของคนในหมู่บ้าน บ้านเพี้ยมาตร มีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในบริบทรอบข้างประกอบด้วย

1. **หนองเพี้ยมาตร** เป็นหนองน้ำสาธารณะ จำนวน 9 ไร่ ชุมชนใช้ประโยชน์ด้านการเลี้ยงสัตว์ และหาปลา เดิมหนองเพี้ยมาตรมีฝือจำนวนมากและใช้ประโยชน์จากฝือในการทอเสื่อ

2. **แม่น้ำมูล** ตั้งอยู่ที่ทิศใต้ของหมู่บ้าน บริเวณท่าหัวภู เดิมทีบริเวณแห่งนี้ มีนายทุนมาสัมปทานดูทราย เมื่อ ปี พ.ศ. 2534 ทำให้แม่น้ำมูลบริเวณนี้มีความลึกเพิ่มมากขึ้น และเมื่อปี พ.ศ.

2544 ได้ยกเลิกไม่ให้นายทุนสัมปทาน ต่อมา ปีพ.ศ. 2550 ชาวบ้านได้เลี้ยงปลากระชังในพื้นที่บริเวณนี้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านที่จะเลี้ยงปลากระชังในพื้นที่นี้ต้องขออนุญาตจากกรมเจ้าท่าจำนวน 12 ราย ต่อเมื่อปี 2558 ชาวบ้านได้จัดตั้งแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาทำห้วย ซึ่งวังปลาแห่งนี้ไม่สามารถขึ้นทะเบียนตามกฎหมายได้ เนื่องจากในเงื่อนไขของการขึ้นทะเบียน พื้นที่บริเวณนี้ต้องมีสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่วังปลา แต่ในปัจจุบันในพื้นที่ที่มีแพปลาของชาวบ้านฝั่งที่ทำการเลี้ยงปลานิลในกระชังก็จะมีผลกระทบต่อผู้เลี้ยงปลากระชัง และขอบเขตของแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาอยู่ระหว่างเขตพื้นที่รอยต่อของ 2 จังหวัด คือ เขตพื้นที่อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ และเขตพื้นที่อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ดังนั้น แหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาทำห้วย จึงอยากต่อการขึ้นทะเบียนร่วมกันทั้ง 2 จังหวัด ชุมชนจึงประกาศให้เป็นวังปลาชุมชน (แหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ) ที่ชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันในการกำกับดูแล และผู้เลี้ยงปลากระชังก็สามารถประกอบกิจการได้ต่อไป

ภาพที่ 4.1 แสดงภาพแม่น้ำมูล อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

ที่มา : <https://www.tnews.co.th/social/538509> [สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2566]

3. ศาลปู่ตา (ผีพ่อเฒ่าบ้านแห่งดอนปู่ตา) ผีพ่อเฒ่าบ้านแห่งดอนปู่ตาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผู้คุ้มครองดูแลและปกป้องรักษาลูกหลานที่เป็นสมาชิกในชุมชน ชาวบ้านเพี้ยมาตรขนานนามผีปู่ตาว่า “พ่อเฒ่าบ้าน” โดยมีความเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษที่มาตั้งหมู่บ้านและได้เสียชีวิตไป แต่ยังคงดูแลไม่ให้เกิดเภทภัยกับหมู่บ้านและเป็นเจ้าบ้านอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ ผีปู่ตา เป็นผีที่มีหน้าที่รักษาคนในชุมชนหรือหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู่ตาจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน และชาวบ้านที่จากไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานาน ๆ ศาลปู่ตาจะตั้งอยู่ในป่าและถ้าหากคนในหมู่บ้านต้องเดินทางไปยังสถานที่อื่น ๆ ต้องมีการบอกกล่าวผีปู่ตาก่อนเพื่อให้เกิดความสบายใจ เพื่อให้ผีปู่ตาปกป้องรักษาคุ้มครองและการบอกกล่าวแต่ละครั้งต้องมีการเซ่นไหว้ปู่ตา ซึ่งจะประกอบด้วย หมาก พลุ น้ำส้ม เหล้า ยาสูบ เป็นต้น การเลี้ยงผีปู่ตา เป็นการเลี้ยงเพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข พิธีจะจัดขึ้นในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ และผู้นำชุมชนจะประกาศ

ให้ชาวบ้านในชุมชนรับรู้ในการเช่นไหว้เพื่อที่จะได้เตรียมตัวเข้าร่วมพิธี ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหาร และเครื่องเช่นไหว้ต่าง ๆ มาจัดเตรียม อันได้แก่ เหล้า ไก่ เทียน ดอกไม้ รูป ชันท์ห้า พอถึงวันที่ กำหนดชาวบ้านจะมาพร้อมกันในบริเวณหน้าหอผีปู่ตา ซึ่งบริเวณนั้นจะจัดเตรียมให้สะอาดเรียบร้อย เจ้าจ้ำก็จะนำข้าวปลาอาหารที่ใช้ในการเช่นไหว้ แต่งใส่ถาดยกมาถวายให้กับผีปู่ตา พร้อมกับบนบาน ให้ผีปู่ตาคู่มครองคนในหมู่บ้าน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวัน โรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น

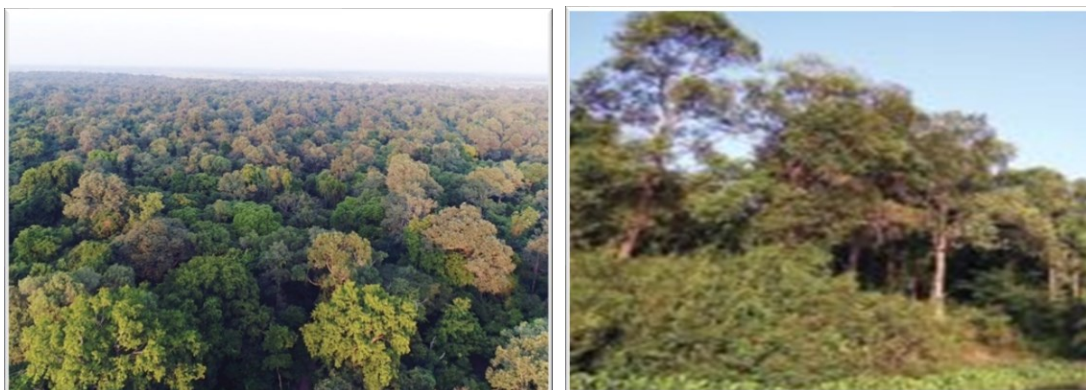
ภาพที่ 4.2 แสดงศาลปู่ตา (ผีพ่อเฒ่าบ้านแห่งดงภูตา)

ที่มา : <http://www.nongkhae-ssk.go.th/index.php?> [สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2566]

4. ป่าดงภูดิน (ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภู) ตั้งอยู่ที่บ้านฝั่ง บ้านเพี้ยมาตร และบ้านเล่าโดน ต.หนองแค อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ เมื่อพ.ศ. 2517 ได้รับการประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 5,100 ไร่ ในปี พ.ศ. 2521 ได้รับการสัมปทานไม้ตามโครงการจัดการป่าไม้ตอนที่ 9 ของรัฐบาล โดยให้บริษัทรับเหมาของเอกชนทำการปลูกป่า ทำการสำรวจเพื่อปลูกกระถินณรงค์และยูคาลิปตัส ในพื้นที่ว่างเปล่าในการเตรียมงาน บริษัทได้จ้างชาวบ้านถางป่าและตัดไม้ใหญ่ แต่แกนนำชาวบ้าน คือ นายประดิษฐ์ นรสาร (อดีตกำนันตำบลหนองแค) เห็นว่าวิธีการนี้เป็นการทำลายป่าดงภูดิน รวบรวมรายชื่อชาวบ้านกว่า 7,000 คน คัดค้านและส่งภาพถ่ายหลักฐานส่งไปขอความช่วยเหลือจากทางอำเภอ จากนั้นตัวแทนชาวบ้าน 12 คน เข้ามานำเสนอเรื่องถึงรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี จนมีมติยกเลิกสัมปทานพื้นที่ป่าดงภูดินแก่นายทุนในปี 2532

ชุมชนเห็นถึงพลังของชาวบ้าน จึงได้ตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าดงภูดิน-ดงภูแดง” ขึ้นมาดูแลรักษาป่า มีการแผ้วถาง จับและปรับผู้ลักลอบตัดไม้ ประสานความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านเพื่อเป็นหูเป็นตา ปี พ.ศ. 2543 กรมป่าไม้อนุมัติการจัดทำโครงการป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าดงภู” ขึ้น มีพื้นที่ดำเนินการประมาณ 2,794 ไร่ ซึ่งมีการบริหารจัดการโดยชุมชน คือ มีคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นผู้ดูแลซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจาก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านฝั่ง บ้านเพี้ยมาตร และบ้านเล่าโดน

เพื่อช่วยกันสอดส่องดูแล ป้องกัน และควบคุมไฟป่า กำหนดกติกาในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าร่วมกัน ทำให้ป่าเริ่มฟื้นตัวและมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ผลจากการดูแลป่าทำให้ชุมชนได้รับพระราชทาน “ธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต” ช้าง 3 เชือก ในปี 2539 และได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ประเภทชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2550 ใช้ประเพณีเก่าแก่เรื่องการนับถือ “เจ้าพ่อดงภูดิน” มีการเลี้ยงผีป่า ผีเขาเป็นกุศโลบายของการรวมจิตใจคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวในการดูแลรักษาป่า

ภาพที่ 4.3 แสดงป่าดงภูดิน (ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภู)

ที่มา : https://www.khaosod.co.th/lifestyle/news_1945246 [สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2566]

5. วิธีชุมชน คน น้ำ ป่า พึ่งพาอย่างยั่งยืน ชุมชนดงภูดิน มีการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้ดูแล ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจาก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านผึ้ง บ้านเปี้ยมาตร และบ้านเหล่าโดน เพื่อช่วยกันสอดส่องดูแล ป้องกัน และควบคุมไฟป่า กำหนดกติกาในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าร่วมกัน ทำให้ป่าดงภูดินเริ่มฟื้นตัว มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพรรณไม้ สัตว์ป่า สมุนไพร พืช อาหารป่า มีทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ อันเป็นทรัพยากรหลักที่ผูกพันกับวิถีชีวิตชุมชนมีประเพณี วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาป่าที่เป็นเอกลักษณ์ มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและให้การสนับสนุน ได้แก่ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ 9 (ศรีสะเกษ) ศูนย์ศึกษาและพัฒนานวนศาสตร์ชุมชนที่ 10 (ศรีสะเกษ) รางวัลที่ได้รับ คือ ธงพิทักษ์ป่า รักษาชีวิต ประเภทช้าง 3 เชือก เมื่อปี พ.ศ. 2539 และได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ประเภทชุมชน เมื่อปี พ.ศ.2550

สังคมของคนในชุมชนรอบป่าชุมชนดงภูดินเป็นชุมชนคนลุ่มน้ำมูล ที่พึ่งพาป่าตามราชสีไศล และแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของภาคอีสานในการดำรงชีพ ซึ่งชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบป่าตามราชสีไศลแห่งนี้ มีถึง 36 หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ของ 3 จังหวัด ได้แก่ อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ประเพณีของชุมชนรอบป่าดงภูดิน เป็นประเพณีที่มีความผูกพันกับตำนานอันเก่าแก่และปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของชุมชน ความเป็นสิริมงคล สมาชิกในชุมชนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ วัฒนธรรม ประเพณีของชาวตงภูดินที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ประเพณีการไหว้ศาลเจ้าพ่อตงภูดิน พิธีกรรมการบวชป่า ประเพณีฮีตสิบสอง วัฒนธรรมปลาแลงข้าว วัฒนธรรมการละเล่นหนังตะลุง และประเพณีรำผีฟ้า เป็นต้น

ภาพที่ 4.4 แสดงวิถีชุมชน คน น้ำ ป่า พึ่งพาอย่างยั่งยืน

ที่มา : กลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้
อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ [สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2566]

4.2 ผลการวิเคราะห์กระบวนการการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

การดำเนินการเชิงเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับสมุนไพรนั้น ลักษณะของอุตสาหกรรมสมุนไพรจะมีลักษณะที่ประกอบด้วยการจัดการเกี่ยวกับวัตถุดิบสมุนไพร ที่มีความครอบคลุมเกี่ยวกับการเพาะปลูก วัตถุดิบและการจัดการวัตถุดิบให้อยู่ในสภาพที่สามารถนำไปผลิตต่อเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มต่อไปได้ การนำเข้าวัตถุดิบในกรณีที่วัตถุดิบที่ผลิตขึ้นภายในประเทศไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ผลิตและผู้บริโภคในบางส่วนที่มีการบริโภคโดยตรงที่ไม่มีการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเพิ่ม การผลิตหรือการจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคประเภทต่าง ๆ ที่มีความครอบคลุมลักษณะการบริโภคประเภทต่าง ๆ เช่น การรักษาอาการของโรค การเสริมอาหารเพื่อทำให้ผู้บริโภคสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม และช่องทางการนำไปสู่ผู้ที่มีความต้องการบริโภคประเภท

ต่าง ๆ ที่เป็นการนำเอาผลิตภัณฑ์ที่ผ่านกระบวนการการจัดจำหน่ายในลักษณะต่าง ๆ เช่น กิจการค้า ส่งค้าปลีกและอื่น ๆ เป็นต้น

4.2.1 กระบวนการด้านลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย

การใช้สมุนไพรเป็นแนวโน้มทางด้านสุขภาพที่กำลังเพิ่มขึ้น โดยส่วนที่สามารถสร้างรายได้ และผลกำไรมากที่สุด ได้แก่ ส่วนของการใช้สมุนไพรเพื่อเป็นอาหารเสริม โดยเฉพาะในส่วนที่มี คุณสมบัติในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน การส่งเสริมการทำงาน การให้พลังงาน การเสริมสร้างความแข็งแรง รวมทั้งการผ่อนคลาย แนวโน้มด้านการตลาดที่มาจากลักษณะวัฒนธรรมประเพณีของ ภูมิภาคที่มีความเชื่อมโยงกับการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาและดูแลสุขภาพ และความเชื่อมั่นเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพและความปลอดภัยของสมุนไพรและส่วนประกอบที่เป็นสมุนไพรของผลิตภัณฑ์ตลาด สมุนไพรไทย ซึ่งแม้ว่าประเทศไทยจะมีข้อได้เปรียบด้านประสิทธิภาพ การศึกษาวิจัย และพัฒนา เทคโนโลยียาอุตสาหกรรมและการตลาดก็ตาม แต่ภาคการผลิตวัตถุดิบสมุนไพรของประเทศไทยที่อยู่ใน ส่วนต้นน้ำ จำเป็นต้องเร่งเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของเกษตรกรทั้งด้านคุณภาพ ต้นทุน และแรงงาน เพื่อให้สามารถแข่งขันได้กับวัตถุดิบจากกลุ่มประเทศที่มีศักยภาพอื่นภายในภูมิภาค ขณะที่ในส่วนของการผลิตปลายน้ำจะเกิดการแข่งขันที่รุนแรงกับสินค้า สถานการณ์สะท้อนให้เห็นถึง สถานการณ์ของตลาดสมุนไพรของประเทศไทยที่การนำเข้าสมุนไพร เพื่อใช้สมุนไพรในการผลิตและ บริโภค การผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรยังเป็นหลักทางการตลาดของประเทศและแม้ว่าในช่วงที่ผ่านมาจะมี ความพยายามในการส่งเสริมอุตสาหกรรมสารสกัดสมุนไพรของประเทศ เพื่อให้เป็นหลักของการผลิต และส่งออกของตลาดสมุนไพรของประเทศไทยก็ตาม ปริมาณการส่งออกสารสกัดสมุนไพรของประเทศไทยก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักจนถึงมีแนวโน้มที่จะลดลงในช่วงที่เกิดสถานการณ์การแพร่ ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19)

ผลที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยมีมุมมอง แนวทาง และมีพันธกิจโดยการวิเคราะห์ ผลที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. เป็นการพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นที่ยอมรับ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็ม ศักยภาพและมีประสิทธิภาพ
 2. สนับสนุนให้เกิดการผลิตสมุนไพรที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ ผลิตภัณฑ์สมุนไพร
 3. เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสมุนไพรไทยในตลาดทั้งในและต่างประเทศ
 4. ส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และใช้สมุนไพรไทยอย่างถูกต้อง เหมาะสม
- สำหรับสมุนไพรกระชายนับเป็นหนึ่งในพืชสมุนไพรมากประโยชน์ ส่วนที่เรานิยมนำมา บริโภคกัน คือการนำสมุนไพรกระชายมาประกอบอาหาร คือ รากของกระชาย ซึ่งสามารถนำไป

ประกอบอาหารได้หลากหลายไม่ว่าจะเป็นผัดฉ่ำ แกงป่า ทำนํ้ายาขมจีน ฯลฯ หากใครที่ชอบทานอาหารเมนูเหล่านี้ กระชายก็ถือว่าเป็นและสำคัญ ซึ่งกระชายขาว หรือกระชายที่เราบริโภคกัน มีลักษณะเป็นพืชที่มีเหง้าอยู่ใต้ดิน รากหรือเหง้าที่อยู่ใต้ดินของพืชทั่วไปจะมีหน้าที่หลักในการดูดซึมอาหารเพียงเท่านั้น แต่สำหรับกระชายขาวแล้ว เหง้าของกระชายขาวมีการฟองออกเป็นเหมือนนิ้วคน พันธุ์ของกระชายแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 2 พันธุ์

1. กระชายพันธุ์พื้นบ้าน หรือ กระชายป้อม พันธุ์นี้รากจะสั้นและเป็นป้อมตรงปลายและเป็นพันธุ์ที่จะต้องปลูกได้ร่มรำไรเท่านั้น เป็นกระชายที่มีกลิ่นหอม เหมาะต่อการประกอบอาหารและเป็นส่วนประกอบของเครื่องแกง

2. กระชายพันธุ์รากกล้วย เป็นกระชายที่นิยมปลูกกันมากในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี หรือทางภาคกลาง ลักษณะรากของกระชายพันธุ์รากกล้วยจะมีลักษณะยาวตรงและอวบเหมือนกับรากกล้วยให้ผลผลิตค่อนข้างดี

ภาพที่ 4.5 แสดงกระชายพันธุ์พื้นบ้าน และกระชายพันธุ์รากกล้วย

ที่มา : <https://doanews.doae.go.th/archives/10833> [สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2566]

การเก็บเกี่ยวกระชายสามารถเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่อายุ 5-6 เดือน จนถึง 10-12 เดือน แต่ช่วงอายุ 8-9 เดือนจะให้สารสำคัญสูงสุด ควรเก็บเกี่ยวโดยใช้มือถอน หรือจอบขุด โดยการขุดกระชายแต่ละครั้ง ควรต้องขุดในขณะที่ดินมีความชื้น ก่อนขุดถ้าดินแห้งให้รดน้ำก่อนเพื่อให้ดินนุ่ม จะช่วยลดความเสียหายของรากกระชายไม่ให้หักหรือขาดได้ กรณีที่กระชายมีอายุมากยังไม่เก็บเกี่ยว ใบของกระชายจะเริ่มเหี่ยว เหลือง ลำต้นแห้งตาย ในระยะนี้ไม่ต้องให้น้ำ เพราะจะทำให้กระชายงอก หากต้องการขยายช่วงเวลาเก็บเกี่ยวให้นานขึ้นหรือไว้ทำพันธุ์จะต้องคลุมฟางและรดน้ำเป็นครั้งคราว เพื่อรักษาความชื้นของดินให้เหง้าและรากกระชายไม่ผ่อในช่วงหน้าแล้ง

4.2.2 กระบวนการด้านการปลูกสมุนไพรรักษาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

เนื่องจากปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสารสกัดจากสมุนไพรรักษาที่สูง และกระบวนการหรือขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและการควบคุมมาตรฐานผลิตภัณฑ์บางส่วนที่หน่วยงานภาครัฐกำหนดอาจจะมีขั้นตอนมาก เข้าใจ และใช้ยาก อีกทั้งยังขาดงานวิจัยที่รองรับและสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เพียงพอ เป็นระบบเข้าถึงง่าย และมีเนื้อหางานวิจัยที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณค่าในเชิงพาณิชย์ ดังนั้น จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในกระบวนการเตรียมสารสกัดเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มนวัตกรรมการผลิต ควรเร่งพัฒนากระบวนการนำสารสกัดสมุนไพรมาบรรจุลงในผลิตภัณฑ์ รูปแบบต่าง ๆ ควรพัฒนาความรู้ ความเข้าใจให้แก่ผู้ผลิตผู้ประกอบการในด้านกฎหมาย กฎเกณฑ์ ระเบียบ มาตรฐาน และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการผลิตสำหรับกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการผลิตและรับรองมาตรฐานที่หน่วยงานของรัฐกำหนดนั้น ควรให้หน่วยงานของรัฐเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่รับผิดชอบให้มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่เป็น “สื่อบุคคล” และเร่งประชาสัมพันธ์เชิงรุก สร้างความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการต่าง ๆ ที่สำคัญและจำเป็นให้แก่ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ควรพิจารณา ทบทวน ปรับปรุง หรือยกเลิกขั้นตอนต่าง ๆ อาทิ การขึ้นทะเบียนที่มีกระบวนการที่ยุ่งยาก ซับซ้อน และไม่จำเป็นเพื่อให้เหมาะสม ควรออกแบบและพัฒนาระบบออนไลน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการผลิตให้มีลักษณะที่ใช้ง่ายและเป็นมิตรกับผู้ใช้งาน เป็นต้น

ขั้นตอนการปลูกสมุนไพรรักษา

เพื่อดูแลสุขภาพและพึ่งพาตนเองด้วยสมุนไพรรักษา จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ปลูกสมุนไพรรักษาต้องเข้าใจและศึกษาเรียนรู้เพื่อการดูแลผลผลิตให้เกิดความคุ้มค่าที่สุด คือ

1) ขั้นเตรียมพันธ์

เลือกเหง้าที่มีตาสมบูรณ์ อายุ 10 เดือนขึ้นไป ตัดแต่งรากให้เหลือรากที่สมบูรณ์ 2-3 ราก นำเหง้าที่ได้ไปแช่น้ำไว้ 2-3 คืน กระชายขาว 1 กิโลกรัม จะนำเหง้ามาทำพันธ์ได้เฉลี่ย 30 ต้น¹⁷⁰

2) ขั้นเตรียมดิน

เตรียมปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอก 1 ส่วน แกลบดำ 1 ส่วน ดิน 1 ส่วน ขุยมะพร้าว 1 ส่วน ผสมให้เข้ากันเพื่อเตรียมการปลูก¹⁷¹

3) ขั้นปลูก

นำเหง้ากระชายปลูกลงในถุงดำที่เตรียมไว้ แล้วนำเหง้ากระชายมากลบด้วยดินให้มิดรดน้ำให้ชุ่ม หลังจากเพราะปลูกได้ 20 วัน ย้ายลงหลุมได้ ระยะห่าง 30-40 ซม. บริเวณปลูกควรอยู่ใต้

¹⁷⁰สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A1, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁷¹สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A2, 24 มิถุนายน 2566.

รมไม่มีแสงแดดเล็กน้อย ให้เหมาะต่อการเจริญเติบโตของกระชาย การปลูกนิยมปลูกอยู่ 2 แบบ¹⁷² คือ

(1) ปลูกในแปลงทั่วไป การปลูกจะมีระยะห่าง 30x30 เซนติเมตร ลึก 30 เซนติเมตร ใช้ดินผสมแกลบดำ ชี้หมู หรือปุ๋ยคอกอย่างละส่วนผสมใส่แล้วปลูก เอาฟางคลุมป้องกันความชื้น พวกนี้ปลูกได้เกือบทุกฤดูกาลถ้ามีน้ำ ปลูกหน้าฝนจะดีหน่อยแต่หญ้าค่อนข้างขึ้นปกคลุมเยอะ ดูแล 3-4 เดือน จากนั้นไปย้ายแล้ว แผลงไม่กล้ามาทำลาย โรคน้อย ใส่พวกปุ๋ยน้ำหมัก (ทำเองได้) เดือนละ 2 ครั้ง ฉีดพวกสารโครโตซานทำให้ใบแข็งแรงป้องกันโรคได้ พอครบ 7-8 เดือน สุ่มดูว่าหัวของกระชายมีขนาดเท่าไร ไร่หนึ่งประมาณ 3,200 ต้น ได้กระชาย 4-5 ตัน

(2) ปลูกในถุงดำขนาด 12x14 นิ้ว พอตันเริ่มโตอายุประมาณ 3 อาทิตย์ ให้อายุลงถุงใหญ่ สามารถใส่กระชายได้ 1.5-2 กิโลกรัมต่อถุง

ภาพที่ 4.6 แสดงการปลูกสมุนไพรกระชาย

ที่มา : https://risned.kku.ac.th/main/ebook/KKUJournal_rich/Year2_issue3.pdf

[สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2566]

4) ชั้นรดน้ำ

ควรดูแลรดน้ำทุกวัน 2-3 วัน ใส่ปุ๋ยหมักรอบโคนต้นทุก 10-15 วัน หรือฉีดน้ำหมักฮอร์โมนไข่เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของกระชาย¹⁷³

¹⁷²สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A3, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁷³สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A4, 24 มิถุนายน 2566.

5) ชั้นเก็บเกี่ยว

เริ่มเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่กระชายอายุได้ 6-8 เดือน ช่วงอายุ 8-9 เดือน จะให้สารที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะบริเวณเหง้าของต้นกระชาย¹⁷⁴

6) ชั้นแปรรูป

นำกระชายที่ได้จากการเก็บเกี่ยวมาแปรรูปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แปรรูปเป็นแบบแคปซูล หรือแปรรูปในรูปแบบของเครื่องดื่มก็ได้เช่นกัน¹⁷⁵

กระชายเป็นพืชสมุนไพรสามารถปลูกได้ร่มได้ เพราะต้นไม่สูง ที่อีสานนิยมต้นอายุ 8 เดือนถึงจะนำมาขายและกินได้ ถ้าอ่อนมากกลิ่นจะไม่หอม กระชายเป็นพืชที่ลงหัว จึงต้องการความลึกของหลุม (ปลูกบนดิน) ความลึกของหลุมดำ (ปลูกในหลุมดำ) จึงต่างจากข่า ข่าจะกระจายในวงกว้าง สภาพดินต้องการดินฟู ออกกรวนผสมแกลบดิบ แกลบดำ บัญชีหมู กระชายเป็นพืชที่ตลาดต้องการมาก ปลูกไม่ยาก การดูแลรักษาจะมีที่ต้องระวัง คือ โรคโคนเน่าช่วงแรกเท่านั้นเอง เกิดจากการให้น้ำมาก พอโตมาจะมีใบจุดในระยะ 3-4 เดือน เป็นโรคที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติไม่รุนแรง กระชายเป็นพืชสมุนไพร แผลงไม่มาใกล้ ที่สำคัญคือ การใส่ปุ๋ยยูเรียจะทำให้กระชายฉ่ำมีน้ำ หนักมาก แต่กลิ่นไม่ดี เก็บไว้สองวันก็เหี่ยว ควรใส่ปุ๋ยอินทรีย์กลิ่นจะหอมและเก็บได้นาน แหล่งปลูกกระชายส่วนใหญ่อยู่ภาคกลางจังหวัดนครปฐม จะนิยมบริโภคกระชายอายุ 5-6 เดือน และภาคอีสานเกือบทั้งจังหวัดเป็นกระชายป่า หรือกระชายพื้นบ้านเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อายุ 8 เดือนขึ้นไป ไม่ใส่ปุ๋ยยูเรียรสชาติดี และกระชายขาวที่นิยมกินกันจะมี 2 แบบคือ กระชายนมสาว จะมีลักษณะคล้ายนมสาว กับกระชายรากกล้วยจะมีลักษณะเป็นยาว ๆ โดยเฉพาะกระชายนมสาวเป็นที่นิยมนำมาประกอบอาหารพื้นบ้านหลายอย่าง เช่น น้ำยาขมจีน แกงหน่อไม้ พริกแกง อื่น ๆ จึงเป็นที่ต้องการของตลาดมาก

ข้อจำกัดของผู้ปลูกสมุนไพรกระชาย

เนื่องจากเกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่เหมาะสมในการปลูกสมุนไพรกระชายให้มีคุณภาพและมาตรฐาน และยังขาดแรงจูงใจในการปลูกสมุนไพรกระชาย เนื่องจากในการปลูกสมุนไพรประสบปัญหาเรื่องการขาดหลักประกันในด้านการจำหน่ายสมุนไพรและราคา จึงควรให้ความรู้ที่ถูกต้อง ทันท่วงทีและจำเป็นแก่เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับควรสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรด้วยการส่งเสริมให้เกิดระบบเกษตรพันธสัญญา ระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรกับผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และควรพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรให้หลากหลาย ครบถ้วนเป็นปัจจุบันที่เข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ง่าย

¹⁷⁴สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A5, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁷⁵สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B1, 1 กรกฎาคม 2566.

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อจำกัดของการปลูกสมุนไพรนั้น เนื่องจากชาวบ้านมีความชำนาญในการปลูกโดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ประกอบกับภูมิประเทศมีความเหมาะสมกับการปลูกพืชสมุนไพร ไม่เป็นการปลูกเพื่อใช้ในอุตสาหกรรม แต่เป็นเพียงการนำไปใช้บำบัดรักษาภายในครัวเรือน หรือเพื่อทำผลิตภัณฑ์สินค้าประจำหมู่บ้าน หรือประจำตำบล เป็นธุรกิจชุมชน “หากไม่มีสภาวะหรือปรากฏการณ์ภัยแล้ง ก็ไม่มีอุปสรรคอะไรในการปลูกสมุนไพรของชุมชนบ้านหนองแค”¹⁷⁶ สมุนไพรซึ่งเป็นพืชสดส่วนใหญ่ไม่มีศัตรูพืชรบกวน

การใช้สมุนไพรในอนาคต สมุนไพรแต่ละชนิดล้วนมีสรรพคุณต่างกันไปในประเทศไทยอุดมไปด้วยสมุนไพรนับพัน นับหมื่นชนิด บางชนิดใช้กึ่ง ก้าน ใบ ลำต้นหรือราก นำมาต้มหรือทานได้แบบสด ๆ หรือไม่ก็นำมาสกัดเอาสาระสำคัญเพื่อใช้รักษาอาการเจ็บไข้ และยังสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาล ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน การที่เกษตรกรเพาะปลูกสมุนไพรแล้วนำมาแปรรูปจำหน่ายเชิงพาณิชย์ของกลุ่มผู้ประกอบการ SME หรือผลิตภัณฑ์ประจำหมู่บ้านหรือตำบล (OTOP) ครอบคลุมทั้งสมุนไพรกลุ่มอาหารเสริม กลุ่มสปาและผลิตภัณฑ์กลุ่มยาแผนโบราณตามภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตลอดจนถึงส่งออกไปยังหลายประเทศทั่วโลก ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรได้รับความนิยมนจากผู้บริโภคในปัจจุบันมากขึ้นเรื่อย ๆ ทุกปี เหตุผลคือ อันตรายน้อยกว่ายาแผนปัจจุบันที่ทำการสังเคราะห์สารเคมี “สมุนไพรมีราคาไม่แพง เดียวนี้ บริษัทด้านเภสัชกรรมในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ก็หันมาให้ความสนใจศึกษาและวิจัยพืชสมุนไพรเพื่อผลิตเป็นยารักษาโรคและอาหารเสริมสุขภาพมากขึ้น”¹⁷⁷ และกระแสความนิยมผลิตภัณฑ์ที่มาจากธรรมชาติมีมากยิ่งขึ้น “คนไทยจำนวนไม่น้อยที่เจ็บป่วยหันมานิยมใช้ยาสมุนไพรทดแทนยาจากต่างประเทศที่ผลิตมาจากการสังเคราะห์สารเคมี ราคาแพง ฤทธิ์ข้างเคียงก็สูงกว่ายาที่ทำจากสมุนไพร เป็นโอกาสดีที่คนไทยจะหันมาใช้ยาหรือผลิตภัณฑ์เสริมสุขภาพจากสมุนไพรไทยมากขึ้น ไม่ต้องพึ่งพายาแผนปัจจุบันอย่างเดียวเหมือนแต่ก่อน ลดการนำเข้ายาจากต่างประเทศและลดการเสียดุลการค้าของประเทศไทยได้”¹⁷⁸ และ “จากข่าวตลาดโลกมีความต้องการผลิตภัณฑ์สุขภาพจากสมุนไพรมีมากขึ้น คิดว่าน่าจะเป็นโอกาสดีของประเทศไทย เพราะเรามีทรัพยากรสมุนไพรที่มีคุณภาพดีอยู่มาก ถ้าจะได้วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรของเราให้มีคุณภาพเหมือนกับของต่างประเทศ ก็น่าจะทำให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก แทนการส่งออกวัตถุดิบสมุนไพรที่มีมูลค่าทางการตลาดต่ำ จะได้ทำรายได้เข้าประเทศอีกทางหนึ่งด้วย”¹⁷⁹

¹⁷⁶ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A6, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁷⁷ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B2, 1 กรกฎาคม 2566.

¹⁷⁸ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A3, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁷⁹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B3, 1 กรกฎาคม 2566.

จากการให้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ค้นพบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากปลูกพืชสมุนไพรกระชาย โดยผ่านการดำเนินการในส่วนของต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้ดังนี้

1) ปัญหาที่ต้นน้ำ (วิธีการปลูกและคุณภาพสมุนไพร)

(1) เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพร ปลูกสมุนไพรแซมกับพืชหลัก ทำให้สมุนไพรไม่ได้รับการดูแลเป็นการเฉพาะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสมุนไพร

(2) เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรกระชาย ไม่มีการควบคุมการปลูกและวิธีการเก็บเกี่ยวตามเกณฑ์ที่ตลาดกำหนด และผลิตสมุนไพรไม่ได้มาตรฐานและไม่มีคุณภาพตรงกับความต้องการตลาด

(3) เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรกระชาย ไม่มีหรือไม่ได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์สายพันธุ์ สมุนไพรที่ดี

(4) การปลูกสมุนไพรให้มีคุณภาพและเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ต้องใช้ต้นทุนที่สูง แต่ปัจจุบันตลาดสมุนไพรยังไม่เติบโต เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรกระชายจึงไม่สามารถจำหน่ายสมุนไพรได้ในราคาที่สูงและเป็นที่ยอมรับ

(5) เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรกระชายไม่มีเงินทุนในการลงทุน

(6) เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรขาดความรู้เรื่องสายพันธุ์ที่ส่งผลต่อปริมาณสารสำคัญ รวมทั้งไม่ได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ สายพันธุ์สมุนไพรที่ดีขาดความรู้ ความเข้าใจการแปรรูปวัตถุดิบ

(7) เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรกระชาย ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาที่ดินเพื่อการเพาะปลูกสมุนไพรที่เหมาะสมกับลักษณะของดินและพื้นที่

2) ปัญหากลางน้ำ (กระบวนการในการขอขึ้นทะเบียน)

(1) กระบวนการในการขอขึ้นทะเบียนมีขั้นตอนมากซับซ้อน

(2) ไม่มีห้องปฏิบัติการทดสอบเป็นของตนเอง ขาดวิธีทดสอบที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

(3) กรณีที่ต้องใช้ห้องปฏิบัติการของหน่วยงานเอกชนมีค่าใช้จ่ายสูง

(4) กรณีของการขอขึ้นทะเบียนสารใหม่ มีการกำหนดให้มีงานวิจัยรองรับ ซึ่งนับเป็นค่าใช้จ่ายที่สูง

(5) ขาดองค์ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

(6) ขาดความรู้ความเข้าใจการสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์

(7) ขาดความรู้ ความเข้าใจในการออกแบบพัฒนาบรรจุภัณฑ์

3) ปัญหาปลายน้ำ (ความรู้ความเข้าใจของผู้ผลิต ผู้ประกอบการ)

- (1) ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ขาดองค์ความรู้เรื่องการตลาดและวิธีการขายบนแพลตฟอร์มที่ทันสมัยและสอดคล้องกับตลาดปัจจุบัน
- (2) ผลิตภัณฑ์มีลักษณะใช้สารสกัดและรูปแบบเหมือนกัน แต่มาตรฐานต่างกัน ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ
- (3) ผลิตภัณฑ์บางส่วนไม่ได้ถูกพัฒนาบนฐานงานวิจัย ทำให้เกิดปัญหาเรื่องมาตรฐานและคุณภาพ ส่งผลต่อโอกาสในตลาด
- (4) ค่าใช้จ่ายในการส่งออกต่างประเทศที่สูง
- (5) ขาดเครือข่ายตลาดค้าปลีกและค้าส่งในประเทศและต่างประเทศที่หลากหลาย
- (6) ขาดข้อมูลในลักษณะ Big Data เพื่อการส่งเสริมด้านการตลาด
- (7) ขาดการประชาสัมพันธ์
- (8) ขาดการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมในกลุ่มผู้ผลิต ผู้ประกอบการ
- (9) งบประมาณที่สนับสนุนด้านการตลาดในระดับพื้นที่ไม่มีความต่อเนื่อง
- (10) ขาดความเข้าใจในการเข้าถึงการค้าการลงทุนและการพัฒนาธุรกิจ
- (11) เนื่องจากผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ไม่มีศักยภาพในด้านการตลาด

สรุปว่า แนวโน้มการใช้สมุนไพรในอนาคตมีความเป็นไปได้สูง หากได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมจากหน่วยงานราชการ สมุนไพรไทยเป็นที่ต้องการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งความต้องการในการบริโภคเพื่อการสร้างเสริมและดูแลสุขภาพรวมถึงความต้องการนำไปแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของสมุนไพรต่าง ๆ และเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ทั้งสร้างความหลากหลายในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ส่งผลให้สมุนไพรถูกนำไปใช้ในอุตสาหกรรมแปรรูป อุตสาหกรรมผลิตยาแผนไทย การผลิตยาที่พัฒนาจากสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรรูปแบบต่าง ๆ เช่น สารสกัดจากสมุนไพร เครื่องสำอาง โดยสมุนไพรบางรายการเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคและผู้ผลิตอย่างมาก เพราะสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และประเทศได้

4.2.3 กระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพ

ภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ผู้วิจัยออกแบบยังไม่สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ เนื่องจากขาดการนำเสนอเชิงคุณค่าของผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรและภูมิปัญญาชาวบ้าน อีกทั้งผู้ผลิตผู้ประกอบการบางส่วนยังคงผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีรูปลักษณะและคุณสมบัติคล้ายคลึงกับรายการอื่น ๆ ในตลาดเดียวกัน โดยไม่ได้คำนึงถึงมาตรฐานหรือเอกลักษณ์ที่จะช่วยส่งเสริมให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ธุรกิจได้อย่างยั่งยืน ประกอบกับในกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ยังขาดข้อมูลงานวิจัยเชิงลึกที่จะสามารถสร้างความเชื่อมั่นในด้านสรรพคุณและความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภคได้ ดังนั้น

ภาพที่ 4.8 แสดงกระบวนการอบแห้งสมุนไพรกระชาย
ที่มา : ทีมงานนักวิจัย

การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย

การแปรรูปจะนำมาใช้ประโยชน์โดยการแปรรูปออกมาเป็นผลิตภัณฑ์แบบต่าง ๆ สิ่งสำคัญ คือ การปรุงยาในรูปแบบยาสมุนไพร หมายถึง การนำสมุนไพรแต่ละชนิดมารวมกัน อาจจะ เป็นใบ แก่น ราก เหง้า ผล แล้วแต่การกำหนดว่าจะใช้ส่วนไหนของสมุนไพรใดและก็ทำการสกัดใน ส่วนนั้นเอา ซึ่งการผลิตสมุนไพรกระชายกลไกต่าง ๆ ที่เกิดจากการผลิต กล่าวคือ

1. ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สินค้าหรือบริการที่ทาง บริษัทได้นำเสนอออกขายสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ โดยที่ความพึงพอใจนั้นอาจเกิดได้จากรูปลักษณ์ คุณสมบัติ ตราสินค้า สี บรรจุภัณฑ์ ชื่อเสียงของบริษัท

2. ปัจจัยด้านราคา (Price) ราคา หมายถึง จำนวนเงินที่ผู้บริโภคจ่ายออกไปเพื่อให้ได้สินค้าหรือบริการกลับมา หรืออาจมองว่าเงินที่จ่ายออกไปนั้น คือ คุณค่าที่ผู้บริโภคที่ได้รับจากการใช้ประโยชน์ในสินค้าหรือบริการนั้น ๆ ดังนั้น ราคาจึงมีความสำคัญต่อผู้บริโภคเช่นกัน ทำให้การวางกลยุทธ์ราคาควรมีการคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1) คุณค่าที่รับรู้ในสายตาของลูกค้า คือ ผู้บริโภคพิจารณาแล้วว่าคุณค่าที่ได้รับสูงกว่าผลิตภัณฑ์นั้น

2) ต้นทุนการได้ของสินค้าและบริการทั้งทางตรง ทางอ้อม และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง

3) สถานการณ์ สภาพการแข่งขันในตลาดที่ต้องมีการเปรียบเทียบกับคู่แข่งว่าใช้กลยุทธ์ใดในการตั้งราคา เน้นแข่งขันทางด้านราคา หรือเน้นคุณภาพของสินค้าและบริการ

3. ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ช่องทางการจัดจำหน่าย คือ ช่องทางในการเคลื่อนย้ายสินค้าหรือบริการจากองค์กรออกสู่ตลาดเพื่อให้ถึงมือของผู้บริโภคได้ทันเวลา และสอดคล้องกับความต้องการ

4. ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) การส่งเสริมการตลาดเป็น เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในสินค้าหรือบริการ เพื่อจูงใจให้เกิดความต้องการหรือเป็นการเตือนความทรงจำในตัวสินค้าหรือบริการ โดยคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมผู้บริโภค

5. ปัจจัยด้านบุคคล (People) บุคคล คือ พนักงานที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์กร เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร ซึ่งถือว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่องค์กรควรให้ความสำคัญ จึงต้องมีการคัดเลือก ฝึกอบรม และสร้างแรงจูงใจให้บุคคลเหล่านี้สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับผู้มาใช้บริการ

6. ปัจจัยด้านกระบวนการ (Process) กระบวนการ หมายถึง วิธีการส่งมอบ คุณภาพการบริการให้กับผู้มาใช้บริการ ซึ่งในองค์กรหนึ่ง ๆ มักประกอบด้วยหลายกระบวนการ จึงต้องมีการออกแบบกระบวนการให้เชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถตอบสนองผู้มาใช้บริการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ถูกต้อง

7. ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) ลักษณะทางกายภาพ หมายถึง สิ่งแวดล้อมรอบบริเวณพื้นที่ให้บริการ ตั้งแต่อาคาร เครื่องมือ อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ การตกแต่งสถานที่ทั้งภายในและภายนอก ลานจอดรถ การแต่งกายของพนักงาน เป็นต้น

ภาพที่ 4.9 แสดงกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายวังสมุนไพротะวัน
ที่มา : ทีมงานนักวิจัย

การส่งเสริมผู้ประกอบการสมุนไพรกระชาย

ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมของไทยส่วนใหญ่ยังเป็นผู้รับจ้างผลิต ทำให้การคิดค้นหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์เกิดค่อนข้างน้อย ส่งผลให้ไม่เกิดการพัฒนานวัตกรรมของผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ดังนั้นควรมีการผลักดันให้ผู้ผลิต ผู้ประกอบการที่ยังเป็นผู้รับจ้างการผลิต เป็นผู้รับจ้างผลิตพร้อมบริการ ออกแบบสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ หรือผู้รับจ้างผลิตและมีตราสินค้า/แบรนด์เป็นของตนเอง

เกี่ยวกับสถานที่จำหน่าย ผู้ประกอบการยังขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องการตลาด และเน้นกลุ่มผู้บริโภคตลาดภายในประเทศ ซึ่งผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพรตะวันออกยังไม่เป็นที่รู้จักของแวดวงการตลาด แต่มีความพยายามที่จะสร้างตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เป็นที่รู้จักของสังคม โดยการจัดนิทรรศการ งานแสดงสินค้าและงานมหกรรมส่งเสริมการขาย เป็นต้น ดังนั้น ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ประกอบการมีช่องทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลาย เข้าถึงง่าย มีองค์กรหรือหน่วยงานช่วยส่งเสริม สนับสนุนและทำการสื่อสารประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสมุนไพร ผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายให้เป็นที่ยอมรับ มีคุณภาพและได้มาตรฐาน ให้ผู้บริโภคได้ทราบ มีการจัดประชาสัมพันธ์และจัดให้มีการแสดงผลิตภัณฑ์ภายในประเทศหลายพื้นที่และต่างประเทศอย่างต่อเนื่องและควรมีการพัฒนาาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารด้านการส่งเสริมการตลาดของผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพรตะวันออก

ราคาของผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย

ด้วยปัญหาที่เกิดกับความเชื่อมั่นในความปลอดภัยประสิทธิภาพและภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพรตะวันออกในมุมมองของผู้บริโภค ทำให้ไม่สามารถกำหนดราคาผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่สูงได้ และผลิตภัณฑ์สมุนไพรประเภทเดียวกันมีการกำหนดราคาที่หลากหลายอันจะส่งผลต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ ดังนั้น ควรมีกลยุทธ์การกำหนดราคาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพรตะวันออกและควรมีการกำหนดกลยุทธ์ของการวางตำแหน่งราคาของสมุนไพรแต่ละชนิดและผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดให้มีความเหมาะสม ผู้บริโภคสามารถจับต้องได้

ภาพที่ 4.10 แสดงราคาสินค้าของผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายวังสมุนไพรตะวันออก

ที่มา : ทีมงานนักวิจัย

บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เล็ก ๆ ได้ขับเคลื่อนการดำเนินงานโดยบูรณาการร่วมกับชุมชน ร่วมกับผู้ประกอบการ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพرتะวัน เริ่มตั้งแต่ต้นน้ำกลางน้ำ และ ปลายน้ำ ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องจากบ้านเพี้ยมาตรเป็นเส้นทางแห่งมรรคา มีการ เจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่จะเข้ามาในอนาคต โดยผู้วิจัยได้คำนึงถึง 4 ยุทธศาสตร์ในการผลักดัน ให้วิสาหกิจชุมชนบ้านเพี้ยมาตรมีความเจริญเติบโตขึ้น โดยพิจารณาจากการให้สัมภาษณ์ ดังนี้

1. การพัฒนาวัตถุดิบสมุนไพรกระชาย ชุมชนวิสาหกิจบ้านเพี้ยมาตรมีโครงการส่งเสริม การผลิตสินค้าเกษตรตามมาตรฐาน GMP ซึ่งพืชหลักที่ส่งเสริมการปลูก ได้แก่ กระชายขาว ที่นำส่ง เป็นวัตถุดิบในการผลิตยาสมุนไพรให้กับโรงงานที่ผู้วิจัยได้ร่วมโครงการ¹⁸²

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรมีแนวคิดที่จะขยายการตลาดสมุนไพร การวิจัย และ พัฒนาสมุนไพรให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งในปัจจุบันกระชายขาวเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่สามารถพัฒนาต่อ ยอดสู่นวัตกรรมการดูแลสุขภาพของผู้บริโภค¹⁸³

3. การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในวิถีชุมชน กำหนดและวางแนวทางการขับเคลื่อนการใช้ ยาสมุนไพรทดแทนยาแผนปัจจุบัน¹⁸⁴

4. สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การบริหารจัดการและบูรณาการวางแนวทางการ จัดการประกวดผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพرتะวันภายใต้โครงการขับเคลื่อน อุตสาหกรรมสมุนไพรสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องให้กับประชาชน¹⁸⁵

สรุปได้ว่า บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนที่มีการรวมตัวของคนในชุมชนออกมาสร้างรายได้ในช่วงที่โควิด 19 มีการระบาด โดยมี การคิดค้นวิธีการรักษา กระชายขาวจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทางชุมชนเห็นว่าควรนำมาศึกษาและทำ เป็นยาสมุนไพรรักษาให้กับคนที่มีอาการติดเชื้อไวรัส มีการสร้างชุมชนเข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชน เกิดรายได้ขึ้นในช่วงวิกฤตการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงของประเทศ

4.3 ผลการวิเคราะห์การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์ สุขภาพเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาพื้นบ้านส่วนมากจะมีความกลมกลืนผสมผสานเข้ากับหลักพุทธศาสนาด้านการ ดูแลและบริหารธาตุขันธ์หรือสุขภาพองค์รวม เป็นความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของบรรพบุรุษสืบมา

¹⁸²สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A3, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁸³สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B5, 1 กรกฎาคม 2566.

¹⁸⁴สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A5, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁸⁵สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B1, 1 กรกฎาคม 2566.

จนถึงปัจจุบัน ที่ได้สะสมประสบการณ์และสืบทอดภายในชุมชน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยลงสัมภาษณ์ ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน และหมอยาพื้นบ้าน ในบ้านเพียงมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ มีรายละเอียดผลการวิเคราะห์จากการลงสัมภาษณ์ ดังนี้

1) การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพุทธศาสนา

การใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรค มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นผู้รับหน้าที่ในการรักษาพยาบาลพระภิกษุอาพาธ ซึ่งยาสมุนไพรในพระพุทธศาสนามีหลายประเภท ทรงมีพุทธานุญาติไว้ว่า ถ้าภิกษุอาพาธก็นำมาใช้ยามาฉันได้ ในปัจจุบันก็ยังคงมีใช้กันอยู่ จากการสัมภาษณ์ มีผู้รู้เกี่ยวกับสมุนไพรในพระพุทธศาสนา ดังนี้

การใช้ยาสมุนไพร มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง คือ การนำเอาหลักธรรมมาบูรณาการในการผลิตและพัฒนา กล่าวคือ ธาตุ 4 ที่พระพุทธเจ้ากล่าวว่า ร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ตามหลักการแพทย์แผนโบราณ อาการป่วยเกิดจากธาตุ มีความไม่สมดุลกัน สมุนไพรบางตัวใช้ปรับธาตุ บำรุงธาตุได้ด้วย โรคบางอย่างเกิดจากฤดูกาล เปลี่ยนแปลง บางอย่างเกิดจากกรรมพันธุ์ บางอย่างเกิดจากการหักโหมทำงาน แต่ที่เป็นส่วนใหญ่เกิดจากความเสื่อมของธาตุชั้น¹⁸⁶

การปลูกหรือการผลิตยาสมุนไพรในสมัยโบราณนั้น ก็เพื่อใช้ยาบำบัดรักษาอาการของผู้ป่วยโดยมีหลักธรรมเพื่อกำกับ คุณธรรมถือเป็นความรับผิดชอบเพื่อให้เกิดผลดีมีฤทธิ์สรรพคุณในทางการรักษา เป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดความศรัทธาสังสมอบรมมาเป็นหลักในการปฏิบัติต่อการปลูกหรือการผลิตยาสมุนไพร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้นำไปใช้หรือผู้รับการรักษาจากหมอยาพื้นบ้าน ถ้าคนปลูกสมุนไพร คนเรียนวิชาหมอไม่มีอธิบาทก็สำเร็จยาก ปลูกสมุนไพรแล้วไม่ดูแลไม่ใส่ใจก็ได้ผลไม่ดี¹⁸⁷

ผลิตภัณฑ์สมุนไพร ถ้าคนเอาไปใช้แล้ว ได้ผลไม่ดี เราก็ต้องหาวิธีปรับปรุงยาใหม่ เพิ่มตัวยาสสมุนไพร เพื่อให้มีสรรพคุณดียิ่งขึ้น ลูกค้ายาที่เอาไปใช้จะต้องเห็นผล ที่มีขายส่วนมากหวังแต่ต้นทุนที่จะได้รับ¹⁸⁸

การผลิตยาสมุนไพรเริ่มตั้งแต่การปลูก มีความเชื่อว่าเมื่อรดน้ำ วานหรือสมุนไพรให้ว่าคาถา “นะโมพุทธายะ” เพื่อให้สรรพคุณของยามีฤทธิ์มากขึ้นด้วยคุณพระพุทธรเจ้า เมื่อรวมกำลังทั้ง 5 ธาตุก็จะเป็นคุณของพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์¹⁸⁹

¹⁸⁶สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B4, 1 กรกฎาคม 2566.

¹⁸⁷สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B4, 1 กรกฎาคม 2566.

¹⁸⁸สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B6, 1 กรกฎาคม 2566.

¹⁸⁹สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A6, 24 มิถุนายน 2566.

เชื่อว่าหากผู้ใดว่าคาถาบูชา หรือสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ด้วยจิตสงบ มั่นคง แน่วแน่จะเกิดเป็นพุทธคุณครอบจักรวาล แคล้วคลาดปลอดภัย มีกำลังกาย กำลังใจที่ตีปอด จากภัยอันตรายต่าง ๆ¹⁹⁰

บ้านเพี้ยมาตร เป็นสังคมที่ยึดมั่นในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตาม ครุบาอาจารย์สืบมาจนถึงปัจจุบัน ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เกิด เรียนรู้ซึมซับมาจากบรรพบุรุษ มีการ ดำเนินชีวิตที่ผสมผสานกับหลักธรรม ฉะนั้น การผลิตสมุนไพรจึงมีหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องหรือ เป็นเหตุในปลูกหรือการผลิตยาสมุนไพรเพื่อการรักษาผู้ป่วยให้หายจากอาการที่เป็นอยู่

สมุนไพรนี้ ถ้าไม่เจ็บป่วยก็ไม่ทุกข์ ถ้าไม่มีความทุกข์ก็ไม่ต้องใช้เพื่อบำบัดทุกข์เวทนาที่ เกิดขึ้นให้ระงับไปตามหลักการ¹⁹¹

ธาตุทั้ง 4 ต่างอาศัยซึ่งกันและกันจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ หากมีความแปรปรวน จะเสีย สมดุลขึ้น ได้แก่ หย่อนกำเริบหรือพิการ จะทำให้ร่างกายไม่สบาย เกิดเป็นโรคขึ้นได้¹⁹²

หมอยาพื้นบ้านส่วนใหญ่ มีแรงจูงใจและได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้มาจากบรรพบุรุษ บ่อยๆ ตายาย ทวด บรรพบุรุษที่เป็นหมอยาพื้นบ้านที่มีความรู้ทางพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มีการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการรักษาและการใช้สมุนไพรต่าง ๆ พร้อมทั้งกระบวนการในการ ปลูกพืชสมุนไพรมายังลูกหลาน จากการสนทนาและสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปหลักธรรมที่มีส่วน เกี่ยวข้องหรือเป็นเหตุให้เกิดการใช้สมุนไพร ดังนี้

(1) ธาตุ 4

ปราชญ์ชาวบ้านและหมอยาพื้นบ้านทั้งหมด มีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยของคนเรานั้น เป็นไปตามสภาวะธรรม คือ ธาตุ 4 อันเกิดจากการเสียสมดุลของร่างกายที่ประกอบกันขึ้น จากธาตุดิน น้ำ ลม และไฟ เรียกว่า สมุฏฐานธาตุตามหลักการแพทย์แผนโบราณซึ่งอยู่ในภาวะสมดุล เกี่ยวข้องแก่ กันและกัน โดยแบ่งออกเป็นรายละเอียดดังนี้

ธาตุดิน คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเป็นของแข็ง มีความคงรูป เช่น อวัยวะ ต่าง ๆ

ธาตุดินโดยส่วนใหญ่ มี 20 ประการ ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เส้นเอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้อยู่ใหญ่ ไข้อยู่เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า เยื่อในสมอง สิ่งเหล่านี้จัดเป็นธาตุดิน¹⁹³

¹⁹⁰สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A3, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁹¹สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B8, 1 กรกฎาคม 2566.

¹⁹²สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A8, 24 มิถุนายน 2566.

¹⁹³สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C1, 8 กรกฎาคม 2566.

ธาตุน้ำ คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะไม่แค่นแข็ง เป็นของเหลว เป็นน้ำ มีคุณสมบัติไหลไปมา ซึมซาบไปในร่างกาย อาศัยธาตุดินเพื่อการคงอยู่ อาศัยธาตุลมเพื่อการเลื่อนไหล ธาตุน้ำภายในมีประมาณ 12 ประการ ได้แก่ น้ำดี เสดต น้ำหนอง น้ำเลือด น้ำเหลือง มันทัน น้ำตามันเหลว น้ำลาย น้ำมูก น้ำไขข้อ น้ำปัสสาวะหรือน้ำมูตร และน้ำในอุจจาระ¹⁹⁴

ธาตุลม คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตมีลักษณะเคลื่อนไหวได้ มีคุณสมบัติ คือ ความแล่นไป เบา เป็นสิ่งที่พลังทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหว ยืน เดิน นั่ง นอน คุ้ยเหยียด ธาตุลม ย่อมอาศัยธาตุดิน และธาตุน้ำเป็นเครื่องนำพาพลัง และขณะเดียวกันธาตุลมก็พยุงดินและทำให้น้ำ เคลื่อนไหวไปมาได้ ธาตุลมที่สำคัญมี 6 ประการ จัดเป็นธาตุลมภายใน ได้แก่ 1) ลมพัดจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน 2) ลมพัดจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง 3) ลมพัดอยู่ในท้องนอกลำไส้ 4) ลมพัดในกระเพาะอาหารและลำไส้ 5) ลมพัดทั่วร่างกาย 6) ลมหายใจเข้าออก¹⁹⁵

ธาตุไฟ คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต มีลักษณะที่เป็นความร้อน คุณสมบัติเผาผลาญให้ แผลกสลาย ไฟทำให้ลมและน้ำในร่างกายเคลื่อนที่ด้วยพลังแห่งความร้อนอันพอเหมาะ ไฟทำให้ดินอุ่น คือ อวัยวะต่าง ๆ ไม่เน่า ไฟภายในมี 4 ประการ ได้แก่ 1) ไฟทำให้ร่างกายอบอุ่น 2) ไฟทำให้ร้อนระส่ำระสาย 3) ไฟทำให้ร่างกายเหี่ยวแห้งทรุดโทรม 4) ไฟย่อยอาหาร¹⁹⁶

ธาตุทั้ง 4 ต้องอยู่ในภาวะสมดุล ร่างกายจึงจะเป็นปกติ ไม่เจ็บป่วย โดยธาตุดินอาศัยน้ำให้ชุ่มและเต่งตึงพอเหมาะ อาศัยลมพยุงให้คงรูปและเคลื่อนไหว อาศัยไฟให้พลังงานอุ่นไว้ไม่เน่าเปื่อย น้ำต้องอาศัยดินเป็นที่เกาะกุมซับไว้มิให้ไหลเหือดแห้งไปจากที่ที่ควรอยู่ อาศัยธาตุลมทำให้น้ำไหลซึมซาบทั่วร่างกาย ลมต้องอาศัยน้ำและดินเป็นที่อาศัยและนำพาพลังไปในที่ต่าง ๆ ดิน ปะทะลมให้เกิดการเคลื่อนที่แต่พอเหมาะ ไฟอุ่นดินและอาศัยดิน เพื่อการเผาผลาญให้เกิดพลัง ไฟต้องอาศัยน้ำเพื่อการเผาผลาญที่พอเหมาะ ไฟทำให้ลมเคลื่อนที่ไปได้ในขณะที่ลมสามารถทำให้ไฟลุกโชนเผาผลาญมากขึ้นได้ ธาตุทั้ง 4 จึงมีความสำคัญมากต้องควบคุมให้มีความสมดุลกันร่างกายจึงจะปกติ

(2) อิทธิบาท 4

ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะเรียนรู้และทำการปลูกสมุนไพรมีใจรักในอาชีพหมอยาพื้นบ้านนี้และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป¹⁹⁷

จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ เรียนรู้ ฝึกฝนในการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพร การใช้และสรรพคุณ พร้อมทั้งกระบวนการปลูกสมุนไพรมต่าง ๆ ด้วยความใส่ใจ จดจ่อกับสิ่งที่ทำ¹⁹⁸

¹⁹⁴ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C2, 8 กรกฎาคม 2566.

¹⁹⁵ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C3, 8 กรกฎาคม 2566.

¹⁹⁶ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C4, 8 กรกฎาคม 2566.

¹⁹⁷ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C5, 8 กรกฎาคม 2566.

¹⁹⁸ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C6, 8 กรกฎาคม 2566.

วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นดูแลรักษา เอาใจใส่ในกระบวนการปลูก การผลิตยาสมุนไพร เพื่อให้ได้สรรพคุณที่ดีที่สุดสำหรับการใช้ในการบำบัดรักษา มีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาค้นคว้าหาสิ่งใหม่ ตั้งใจอย่างจริงจังตั้งแต่กระบวนการปลูกไปจนถึงการแปรรูปเป็นยาสมุนไพร¹⁹⁹

วิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทดลอง) คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ และตรวจสอบ มีการวางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาอย่างต่อเนื่อง²⁰⁰

(3) พรหมวิหาร 4

เมตตา คือ ความปรารถนาดี ต้องการที่จะช่วยเหลือให้ทุกคนได้รับประโยชน์จากการใช้สมุนไพรและความสุขเมื่อหายเจ็บป่วย เป็นการรักษาด้วยการตั้งใจพุดดี คิดดี ทำดีต่อผู้อื่น รักษาผู้ป่วยด้วยความเอื้ออาทร²⁰¹

กรุณา คือ มีความสงสารเห็นใจผู้ป่วย เอาใจใส่ที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ยาก ขวนขวายหาวิธีช่วยเหลือบำบัดทุกขเวทนาจากโรคร้ายไข้เจ็บ ด้วยปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์²⁰²

มุทิตา คือ ยินดีเมื่อผู้ป่วยหายจากโรค มีความสุขอยู่ดี กินดี ปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บมาเบียดเบียน มีความสุขที่หายจากอาการเจ็บป่วยหรือมีสภาพดีขึ้น²⁰³

อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามจริง วางจิตใจให้เป็นกลาง มั่นคง เที่ยงตรง วางตนและปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม รักษาไปตามอาการที่เกิดขึ้น โดยไม่แสวงหาผลประโยชน์จากการรักษาผู้ป่วย²⁰⁴

(4) สังคหวัตถุ 4

ทาน แปลว่า การให้ คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงการแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพ²⁰⁵

ปิยวาจา แปลว่า พุดดีหรือวาจาอันเป็นที่รัก คือ พุดสุภาพ ไพเราะ ฟังแล้วเกิดศรัทธามีกำลังใจ น่าปฏิบัติตาม ตลอดถึงการบอกประโยชน์มีเหตุผล มีหลักฐานจูงใจให้ผู้ป่วยยอมปฏิบัติตามเกิดผลดีต่อการรักษาพยาบาลของหมอที่ทำการรักษาคนไข้²⁰⁶

¹⁹⁹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C7, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰⁰ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C8, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰¹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C9, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰² สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C1, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰³ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C3, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰⁴ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C5, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰⁵ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C7, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰⁶ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C8, 8 กรกฎาคม 2566.

อรรถจริยา แปลว่า ทำตนให้เป็นประโยชน์ คือ การชวนช่วยในการดูแลรักษาตามกำลัง ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม²⁰⁷

สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอตันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร นั้นมีหลักธาตุ 4 เป็นการอธิบายให้รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของร่างกายจากความพร่องของธาตุใดธาตุหนึ่ง เป็นเหตุทำให้เกิดการใช้สมุนไพรเพื่อปรับสมดุลให้เข้าสู่ความเป็นปกติมีสุขภาพที่ดี ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในพระพุทธศาสนานั้น เนื่องจากบ้านหนองแคเป็นสังคมชาวพุทธ มีปราชญ์สืบทอด ภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อน จึงมีความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยที่มีพุทธานุญาติให้ใช้ยาสมุนไพรในการ บำบัดรักษาโรคทั่วไป ซึ่งเป็นความรู้ที่ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎกและเกี่ยวข้องกับหมอชีวกโกมารภัจจ์ ซึ่งเป็นครูแพทย์สมุนไพร ยาสมุนไพรที่รู้จักส่วนมากได้แก่ ขมิ้น สมอ มะขามป้อม และน้ำผึ้ง เป็นต้น การรักษาผู้ป่วยด้วยหลักพรหมวิหาร 4 คือ มีความรัก ความปรารถนาดี ต้องการที่จะช่วยเหลือทุกคน ให้ได้ประโยชน์จากการใช้สมุนไพรและมีความสุขอันเป็นผลจากสรรพคุณของสมุนไพรที่รักษาได้ สัมฤทธิ์ผล ชวนช่วยในการรักษาผู้ป่วยให้พ้นจากความทุกข์ ยินดีเมื่อผู้ป่วยอยู่ดีมีความสุขและมีใจ เป็นกลาง วางตนและปฏิบัติไปตามหลักการ รักษาไปตามอาการ อิทธิบาท 4 คือ เต็มใจในการทำ หน้าที่และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ตั้งใจ ระมัดระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการใช้ สมุนไพรเพื่อรักษา ขยันหมั่นดูแลรักษาผู้ป่วย เอาใจใส่ด้วยการใช้สมุนไพรหรือสรรหาสมุนไพรที่มี สรรพคุณเพื่อใช้สำหรับการรักษา และใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบอาการ วางแผน คิดค้น วิธี แก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับยาสมุนไพรและวิธีการรักษาผู้ป่วยอยู่เสมอ ส่วนการนำเอาหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการรักษาผู้ป่วย คือ การให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงการแนะนำสั่งสอนให้ความรู้แก่ผู้ป่วยในการดูแลรักษาสุขภาพ โดยกล่าววาจาอันเป็นที่รัก ตลอดถึงการบอกประโยชน์ มีเหตุผล มีหลักฐานจูงใจให้อยอมปฏิบัติตาม ตั้งตนให้เป็นประโยชน์ คือ การดูแลรักษาตามกำลังความรู้ความสามารถที่มีอยู่และทำตนเสมอตันเสมอปลาย ไม่มีความคิดเอา เปรียบหรือรังเกียจผู้ป่วย ตลอดถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และ สิ่งแวดล้อม ถูกต้องตาม ครรลองครองธรรม

²⁰⁷สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C9, 8 กรกฎาคม 2566.

4.3.1 ภูมิปัญญาสมุนไพรกระชายในบริบทวิสาหกิจชุมชนบ้านเพี้ยมาตร

“กระชาย” เป็นพืชที่น่าสนใจในมุมมองด้านอาหารและสมุนไพร เป็นพืชที่คนมองข้าม เป็นพืชที่นักวิชาการในสถาบันการวิจัยในมหาวิทยาลัยทั้งหลาย ไม่ค่อยกล่าวถึงเท่าไร แต่ไปกล่าวถึงกระชายดำ เพราะนิยมเอามาทำสมุนไพร ทั้งที่กระชายมีหลายพันธุ์ เช่น กระชายขาว กระชายเหลือง กระชายดำ กระชายแดง ซึ่งกระชายขาวเป็นพันธุ์ที่เราบริโภคกันทุกวัน ใส่แกง ทำน้ำยาขมนมจีน ทำพริกแกง ไม่ค่อยมีคนปลูกขาย การศึกษา การวิจัยยังมีน้อย

กระชายขาว เป็นพืชสมุนไพรคู่ครัวเรือนที่นอกจากนิยมนำมาทำอาหารแล้ว ยังอยู่ในตำรับยาพื้นบ้านของคนไทยมาช้านาน²⁰⁸ โดยในรอบปีที่ผ่านมา "กระชายขาว" ค่อนข้างได้รับความสนใจในฐานะสมุนไพรที่ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่วัยรุ่น สมุนไพรชนิดนี้ยังมีคุณประโยชน์มากมาย เนื่องจากกระชายขาวเป็นสมุนไพรภูมิปัญญาพื้นบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ได้หลายส่วน ไม่ว่าจะ เป็นเหง้า, ราก, ใบ นิยมนำมาต้มดื่มเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย โดยใส่มะนาว หรือน้ำผึ้งเพิ่มเติมลงไป²⁰⁹ เพื่อลดความขมของเหง้ากระชายขาวสด บ้างก็นำมาบดทำเป็นยาในทางแพทย์แผนไทย โดยมีสรรพคุณสร้างภูมิคุ้มกัน รวมถึงช่วยบรรเทาอาการต่าง ๆ ดังนี้

- 1) รักษาโรคปากเปื่อย และปากเป็นแผล
- 2) รักษาอาการจุกไม่ได้อิ่ม ไช้ส้ออีกเสบ²¹⁰
- 3) ช่วยย่อยอาหาร แก้อืดท้องเฟ้อ
- 4) ใช้เป็นยาบำรุงร่างกายและชูกำลัง²¹¹
- 5) บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
- 6) แก้อาการวิงเวียนศีรษะ แน่นหน้าอก
- 7) ช่วยปรับฮอร์โมนในร่างกายให้สมดุล²¹²
- 8) ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ
- 9) เป็นยาอายุวัฒนะ
- 10) ช่วยบำรุงธาตุในร่างกาย (ใบ)²¹³
- 11) แก้อาการวิงเวียน แน่นหน้าอก

²⁰⁸ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C5, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁰⁹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C8, 8 กรกฎาคม 2566.

²¹⁰ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C2, 8 กรกฎาคม 2566.

²¹¹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A8, 24 มิถุนายน 2566.

²¹² สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C4, 8 กรกฎาคม 2566.

²¹³ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C6, 8 กรกฎาคม 2566.

- 13) ช่วยบำรุงกำลัง เสริมสมรรถภาพทางเพศ (เหง้าใต้ดิน)²¹⁴
- 14) ช่วยบำรุงหัวใจ (เหง้า, ราก)²¹⁵
- 15) ช่วยบำรุงกระดูก ช่วยทำให้กระดูกไม่เปราะบาง
- 16) ช่วยปรับสมดุลของฮอร์โมนต่าง ๆ ในร่างกาย
- 17) ช่วยบำรุงกำหนัด แก้อาการกามตายดำน (เหง้าใต้ดิน)²¹⁶
- 18) ช่วยบำรุงสมอง เพราะช่วยทำให้เลือดไปเลี้ยงสมองส่วนกลางได้ดีมากขึ้น
- 19) ช่วยปรับสมดุลของความดันโลหิตในร่างกาย
- 20) สรรพคุณกระชายช่วยแก้โลหิตเป็นพิษ (ใบ) เป็นต้น²¹⁷

"กระชายขาว" มีฤทธิ์ต้านที่สูงมาก ประกอบด้วยสารสำคัญ 2 ชนิด ซึ่งมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อในหลอดทดลองอย่างได้ผล ได้แก่ Panduratin A และ Pinostrobin โดยจะทำหน้าที่เป็นกลไกต้านเชื้อโควิด-19 ทั้งลดจำนวนเซลล์ที่ติดเชื้อ และยับยั้งการผลิตไวรัสออกมาจากเซลล์ แม้กระชายขาวจะมีสรรพคุณทางยา แต่หากกินติดต่อกันเป็นเวลานานในปริมาณเกินพอดี ก็อาจส่งผลข้างเคียงต่อสุขภาพได้ โดยเฉพาะอาการร้อนใน แผลในปาก ปัญหาเหงื่อกรน และภาวะใจสั่น เนื่องจากกระชายขาวเป็นสมุนไพรที่มีฤทธิ์ร้อนนั่นเอง หากกินเยอะเกินไปร่างกายอาจเสียสมดุลได้

ภาพที่ 4.11 แสดงสรรพคุณหรือประโยชน์ของสมุนไพรกระชายวังสมุนไพรตะวันออกแบบโดยทีมงานนักวิจัย

²¹⁴ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A1, 24 มิถุนายน 2566.

²¹⁵ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A3, 24 มิถุนายน 2566.

²¹⁶ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A5, 24 มิถุนายน 2566.

²¹⁷ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A7, 24 มิถุนายน 2566.

วิธีใช้และปริมาณที่ใช้

- 1) แก่ท้องร่วงท้องเดิน ใช้เหง้าสด 1-2 เหง้า ตำหรือฝนเหง้าที่บั้งไฟแล้วกับน้ำปูนใส หรือคั้นให้ข้น ๆ รับประทานครั้งละ 1-2 ช้อนแกง²¹⁸
- 2) แก่อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด ปวดมวนในท้อง ใช้เหง้าและราก ประมาณครึ่งกำมือ (สดหนัก 5-10 กรัม, แห้ง 3-5 กรัม) ต้มเอาน้ำดื่ม หรือใช้ปรุงเป็นอาหารรับประทาน²¹⁹
- 3) แก่บิด ใช้เหง้าสด 2 เหง้า บดให้ละเอียด เติมน้ำปูนใส คั้นเอาแต่น้ำดื่ม²²⁰
- 4) เป็นยาบำรุงหัวใจ ใช้เหง้าและรากกระชายปอกเปลือก ล้างน้ำให้สะอาด หั่นตากแห้ง บดเป็นผง ใช้ผงแห้ง 1 ช้อนชา ชงน้ำร้อน ½ ถ้วยชา รับประทานครั้งเดียว²²¹
- 5) ยารักษาโรคสีดวงทวาร
ใช้เหง้าสด 60 กรัม ประมาณ 6-8 เหง้า ผสมกับเนื้อมะขามเปียก 60 กรัม เกลือแกง 3 ช้อนแกง ตำแล้วต้มกับน้ำ 6 แก้ว เคี่ยวให้เหลือ 2 แก้ว รับประทานครั้งละ ½ แก้ว ก่อนนอน รับประทานติดต่อกัน 1 เดือน โรคสีดวงทวารควรจะหาย²²²

ภาพที่ 4.12 แสดงยาสมุนไพรที่ผ่านการบดเพื่อนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายที่มาจาก : <https://home.kapook.com/view244706.html> [สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2566]

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพรตะวัน มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้บริโภค โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

²¹⁸ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B3, 1 กรกฎาคม 2566.

²¹⁹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B5, 1 กรกฎาคม 2566.

²²⁰ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B7, 1 กรกฎาคม 2566.

²²¹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B5, 1 กรกฎาคม 2566.

²²² สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B3, 1 กรกฎาคม 2566.

ตารางที่ 4.1 แสดงการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพротะวัน

องค์ประกอบ	รายละเอียด
คุณค่าเฉพาะตัว	ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว
การมุ่งเน้นที่ผู้บริโภค	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนยึดตัวผู้บริโภคเป็นหลักในการทำการตลาด โดยมีศูนย์บริการจุดเดียวเพื่ออำนวยความสะดวก อีกทั้งยังมีช่องทางในการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ได้มากขึ้น
การมุ่งตลาดเฉพาะกลุ่ม	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนยึดตลาดเป็นหลักในการทำการตลาด โดยมุ่งเน้นไปที่ตลาดเฉพาะกลุ่ม มีราคาที่เหมาะสมตอบสนองความต้องการตลาดแต่ละกลุ่ม
ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์	การที่ผลิตภัณฑ์มีการพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่อย่างต่อเนื่อง อาทิ นำผลิตภัณฑ์เดิมมาพัฒนาเป็นสินค้าส่งออกที่มีแบรนด์เป็นของตัวเอง มีการผลิตอุปกรณ์เสริมเพิ่มการใช้งานผลิตภัณฑ์ และมีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ไม่เหมือนกับรูปแบบเดิม โดยการพัฒนาต่อยอดจากผลิตภัณฑ์เดิม
การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ	ผลิตภัณฑ์มีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์หลายช่องทาง เช่น การโฆษณาทางสิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสารวิชาการ ออกงานวิชาการ สื่อออนไลน์ และเว็บไซต์ เพื่อสร้างการรับรู้และยอมรับในผลิตภัณฑ์

1) ทิศทางในการทำการตลาดสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ทิศทางในการทำการตลาดสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการกำหนดเป็นกลยุทธ์ทางการตลาด และวางแผนกิจกรรมทางการตลาด คือ

(1) กลยุทธ์ทางการตลาดด้านการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ

ซึ่งมีแผนกิจกรรมทางการตลาด ประกอบไปด้วย 3 แผนกิจกรรม คือ

ตารางที่ 4.2 แสดงทิศทางการทำการตลาดสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์

กิจกรรม : 1.1 โฆษณาและประชาสัมพันธ์ทางสื่อออนไลน์

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อให้ผู้บริโภครู้จักและหันมาทดลองใช้ผลิตภัณฑ์
สื่อที่ใช้	Website, Facebook, Line, WeChat, Instagram, Tik Tok และ Email
ลักษณะการดำเนินงาน	นำเสนอข้อมูลและความรู้ที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และเป็นการโปรโมทผลิตภัณฑ์ สร้างความรู้ให้แก่ผู้บริโภค นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางในการรับความคิดเห็น จากผู้บริโภค ซึ่งนำไปสู่การสร้างแบรนด์ให้แก่ตัวผลิตภัณฑ์และแบรนด์อีกด้วย

กิจกรรม : 1.2 จัดกิจกรรมการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงและสัมผัสผลิตภัณฑ์จริง
สื่อที่ใช้	บูธโฆษณา
ลักษณะการดำเนินงาน	1. ออกบูธงานกิจกรรมเพื่อนำเสนอสินค้า 2. ออกบูธประชาสัมพันธ์ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ออกงานวิชาการ ร่วมงาน OTOP และเป็นผู้สนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ

กิจกรรม : 1.3 โฆษณาและประชาสัมพันธ์ทางสื่อสิ่งพิมพ์

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	1. เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง 2. ให้โฆษณาผ่านตาผู้บริโภคบ่อยครั้ง 3. เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับตัวผลิตภัณฑ์แก่ผู้บริโภค 4. ดึงดูดความสนใจผู้บริโภคให้มาเที่ยวชมสินค้า
สื่อที่ใช้	หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารวิชาการ และแผ่นป้ายโฆษณา
ลักษณะการดำเนินงาน	1. ตีพิมพ์โฆษณาในหนังสือพิมพ์ โดยลงโฆษณาทั้งลักษณะหนังสือพิมพ์รายวัน, รายสัปดาห์ และรายเดือน เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม

	<p>2. ลงประชาสัมพันธ์ในนิตยสารทั่วไปเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน</p> <p>3. ตีพิมพ์ผลิตภัณฑ์ในวารสารวิชาการ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับตัวผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนนำเสนอ</p> <p>4. ลงประชาสัมพันธ์ที่แผ่นป้ายโฆษณา โดยออกแบบป้ายให้เรียกร้องความสนใจผู้บริโภค สามารถกำหนดรูปแบบได้อย่างอิสระ</p>
--	--

(2) กลยุทธ์ทางการตลาดด้านความหลากหลายของผลิตภัณฑ์

ซึ่งกลยุทธ์ทางการตลาดด้านความหลากหลายของผลิตภัณฑ์มีแผนกิจกรรมทางการตลาดประกอบไปด้วย 3 แผนกิจกรรม คือ

ตารางที่ 4.3 แสดงกลยุทธ์ทางการตลาดด้านความหลากหลายของผลิตภัณฑ์

กิจกรรม : 2.1 ผลิตอบกรณ์เสริมเพื่อเพิ่มการใช้งานผลิตภัณฑ์หลัก

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อจูงใจให้ผู้บริโภคหันมาใช้ผลิตภัณฑ์มากขึ้น
สื่อที่ใช้	บูธโฆษณา
ลักษณะการดำเนินงาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผลิตอบกรณ์เสริมเพื่อเพิ่มการใช้งานผลิตภัณฑ์หลัก เช่น ผลิตเครื่องมือขนาดพกพาเป็นอุปกรณ์เสริม เป็นต้น 2. พัฒนาสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่จากคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์เดิม 3. พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างจากของเดิมให้ดูมีสีสัน ความคงทน ความสวยงาม เป็นต้น 4. พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบที่หลากหลาย

กิจกรรม : 2.2 พัฒนาสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่จากคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์เดิม

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสม
สื่อที่ใช้	สื่อโฆษณา
ลักษณะการดำเนินงาน	พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ออกมาจำหน่าย

กิจกรรม : 2.3 พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบที่หลากหลาย

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับโอกาส เวลา และสถานที่
สื่อที่ใช้	-
ลักษณะการดำเนินงาน	พัฒนาเป็นรูปแบบต่าง ๆ ออกมาจำหน่าย

(3) กลยุทธ์ทางการตลาดด้านการมุ่งเน้นที่ตัวลูกค้าและตลาดเฉพาะกลุ่ม

ซึ่งมีแผนกิจกรรมทางการตลาด ประกอบไปด้วย 6 แผนกิจกรรม คือ

ตารางที่ 4.4 แสดงกลยุทธ์ทางการตลาดด้านการมุ่งเน้นที่ตัวลูกค้าและตลาดเฉพาะกลุ่ม

กิจกรรม : 3.1 มี Call Center เพื่ออำนวยความสะดวกด้านข้อมูลผลิตภัณฑ์สำหรับลูกค้า

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	อำนวยความสะดวกด้านข้อมูลผลิตภัณฑ์สำหรับลูกค้า
สื่อที่ใช้	-
ลักษณะการดำเนินงาน	มีศูนย์ Call Center บริการข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ให้แก่ลูกค้า

กิจกรรม : 3.2 มีการสำรวจความพึงพอใจ/ความต้องการของลูกค้าอย่างสม่ำเสมอ

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อสร้างความรู้สึกเอาใจใส่ลูกค้าจากทางบริษัท
สื่อที่ใช้	เอกสารแบบสอบถาม และแบบสอบถามออนไลน์ การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เป็นต้น
ลักษณะการดำเนินงาน	ทำแบบสอบถามออกไปสำรวจความพึงพอใจและความต้องการของลูกค้าที่มีต่อผลิตภัณฑ์ โดยอาจมีทั้งที่เป็นเอกสารสำรวจ และแบบสอบถามแบบออนไลน์

กิจกรรม : 3.3 มีราคาที่เหมาะสมกับลูกค้าแต่ละกลุ่ม

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถซื้อมาใช้ และมีราคาที่เหมาะสม เป็นกันเอง
สื่อที่ใช้	-
ลักษณะการดำเนินงาน	เอาผลิตภัณฑ์มาจำหน่ายให้มีระดับมีราคา โดยเริ่มตั้งแต่ว่าราคาต่ำไปจนถึงราคาสูง

กิจกรรม : 3.4 มีขนาด และ Packaging ของผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพื่อให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับโอกาส เวลา และสถานที่
สื่อที่ใช้	-
ลักษณะการดำเนินงาน	มีขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ให้เลือกตามความเหมาะสม

กิจกรรม : 3.5 ให้ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับลูกค้าในการใช้ผลิตภัณฑ์

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	แสดงความเอาใจใส่ลูกค้าในการใช้ผลิตภัณฑ์
สื่อที่ใช้	เอกสารประกอบผลิตภัณฑ์ เช่น ศูนย์ Call Center Website และ Email
ลักษณะการดำเนินงาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทำเอกสารประกอบผลิตภัณฑ์ ใช้ภาษาที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย และให้ข้อมูลที่จำเป็นในการใช้ผลิตภัณฑ์ 2. มีศูนย์ Call Center บริการข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ให้แก่ลูกค้า 3. มี Website บริการข้อมูลให้แก่ลูกค้า 4. มีบริการ Email เพื่อรองรับการข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์

กิจกรรม : 3.6 มีการทำการตลาดที่สื่อให้เห็นถึงสรรพคุณของผลิตภัณฑ์

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	เพิ่มฐานลูกค้าเฉพาะกลุ่ม
สื่อที่ใช้	-
ลักษณะการดำเนินงาน	มีการทำการตลาดที่สื่อให้เห็นถึงสรรพคุณผลิตภัณฑ์ที่นำเสนอในแต่ละอย่างว่า คงทน สวยงาม และเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคมากน้อยอย่างไร

(4) กลยุทธ์ทางการตลาดด้านคุณค่าเฉพาะตัว

ซึ่งมีแผนกิจกรรมทางการตลาด ประกอบไปด้วย 2 แผนกิจกรรม คือ

ตารางที่ 4.5 แสดงกลยุทธ์ทางการตลาดด้านคุณค่าเฉพาะตัว

กิจกรรม : 4.1 สร้างภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	ให้ลูกค้านึกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผลิตภัณฑ์ที่ต้องการใช้
สื่อที่ใช้	-
ลักษณะการดำเนินงาน	ประชาสัมพันธ์และโฆษณาถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุท้องถิ่น 100%

กิจกรรม : 4.2 สื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์มีคุณค่าเฉพาะตัว

หัวข้อ	รายละเอียด
วัตถุประสงค์ของกิจกรรม	ให้ลูกค้านึกถึงคุณค่าเฉพาะตัวในการใช้ผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้น
สื่อที่ใช้	-
ลักษณะการดำเนินงาน	ประชาสัมพันธ์และโฆษณาถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า

2) กลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมวิสาหกิจ

ชุมชน

จากการดำเนินงานจัดทำเวทีประเมินสถานะการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากข้อมูลชุมชนที่มีอยู่ เช่น ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน และข้อมูลจากการจัดเก็บโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล วางแผนชุมชน และกำหนดทิศทางการพัฒนาหมู่บ้าน จากกลยุทธ์ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมานี้ พอสรุปเป็นกลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสมาชิกของชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 4.6 แสดงกลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมวิสาหกิจ

ชุมชน

มุมมอง	กลยุทธ์	ตัวชี้วัด
ด้านการเงิน	1. ออกงานแสดงสินค้าอย่างต่อเนื่อง 2. ขยายกลุ่มตลาดในกลุ่มธุรกิจที่คล้ายกัน	1. ยอดจำหน่ายจากการเข้าร่วมงานแสดงสินค้า

	3. สร้าง Brand Online	2. ยอดจำหน่ายจากกลุ่มธุรกิจที่คล้ายกันอยู่ในกลุ่มธุรกิจเดียวกัน 3. จำนวนผู้ติดตาม/ผู้เข้าชม
ด้านลูกค้า	1. ศึกษาความต้องการของผู้บริโภคตลอดจนกลยุทธ์ของสินค้า	1. จำนวนผลงานวิจัยที่นำไปสู่การพัฒนาสินค้า/บริการ
ด้านกระบวนการ	1. พัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์ตลอดจนรูปแบบการจัดกลุ่มบรรจุภัณฑ์ที่หลากหลาย 2. พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด 3. พัฒนาการดำเนินงานด้านการตลาดผ่าน Social Media, Digital Marketing	1. ความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ของลูกค้า 2. สัดส่วนรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากผลิตภัณฑ์ใหม่ 3. จำนวนรายได้ที่เพิ่มขึ้น
ด้านการเรียนรู้และการพัฒนา	1. แสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ เข้าสู่ตลาด Modern Trade 2. พัฒนาบุคลากรที่มีความสามารถและสอดคล้องกับความต้องการ เช่น ทักษะในกระบวนการผลิต การจัดแสดงสินค้า การใช้เทคโนโลยีที่มีขาย เป็นต้น 3. ส่งเสริมการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับบุคลากร	1. จำนวนผลิตภัณฑ์ เข้าสู่ ตลาด Modern Trade 2. จำนวนบุคลากรที่ได้รับการพัฒนา 3. ร้อยละของบุคลากรที่สามารถนำความรู้มาสู่การประยุกต์หรือพัฒนาการดำเนินงาน

การประเมินศักยภาพชุมชนในการดำเนินงานหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต จากการจัดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน ทำให้ผู้วิจัยทราบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหา อุปสรรค และความต้องการของชุมชน มีอะไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์ SWOT ได้ดังนี้

(ก) Strength (S) จุดแข็ง

- 1) ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนมีความหลากหลาย แตกต่าง และมีเอกลักษณ์เฉพาะ มีความโดดเด่น
- 2) กระบวนการผลิตของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3) ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความพร้อมในการปรับตัวและพัฒนาทั้งด้านการผลิตและด้านวัตถุดิบ

4) วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มาจากแหล่งผลิตในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ทำให้ประหยัดต้นทุนการผลิต

5) ผู้ประกอบการหรือหัวหน้าวิสาหกิจชุมชนมีความเป็นผู้นำและพร้อมในการพัฒนา

(ข) Weakness (W) จุดอ่อน

1. ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์

2. บุคลากรส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านจึงขาดองค์ความรู้ทางวิชาการ และขาดความชำนาญจึงทำให้เกิดข้อผิดพลาดในกระบวนการผลิต

3. แหล่งผลิตและสถานที่จัดจำหน่ายที่ต้องอยู่เป็นพื้นที่ห่างไกลจากชุมชนเมือง

4. ขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัยในกระบวนการผลิต

5. ตราสัญลักษณ์สินค้า ฉลากสินค้า และบรรจุภัณฑ์ยังไม่น่าสนใจ

6. แนวทางการตลาดที่สอดคล้องกับการตลาด 4.0

7. แปรนัยยังไม่เป็นที่รู้จักของผู้บริโภค

8. ผลิตภัณฑ์ไม่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภค

9. ขาดทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการจัดบูธแสดงสินค้า

(ค) Opportunity (O) โอกาส

1. นโยบายรัฐบาล (Thailand 4.0) ที่ให้ความสำคัญกับวิสาหกิจชุมชน

2. การจัดงานแสดงสินค้าของหน่วยงานภาครัฐ

3. การสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนานวัตกรรมจากหน่วยงานภาครัฐ และสถาบันอุดมศึกษา

4. ภาวะราคาน้ำมันที่ยังคงตัวในระดับต่ำ

5. กำลังการซื้อของประชาชนปรับตัวดีขึ้น

6. การแสวงหาช่องทางการตลาดในกลุ่มประเทศสมาชิก ASEAN

7. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากระบวนการผลิต

8. การนำเสนอผลิตภัณฑ์ผ่าน Social Media ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

9. มีนโยบายภาครัฐผลักดันการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น

(ง) Threats (T) อุปสรรค

1. การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐขาดความเชื่อมโยงตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

2. การเข้าถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

3. สภาวะความเปราะบางของเศรษฐกิจประเทศสมาชิก ASEAN ที่ยังคงอ่อนแอ
4. คู่แข่งกลุ่มผลิต ผลิตภัณฑ์ในลักษณะเดียวกัน
5. ผู้บริโภคไม่มั่นใจในผลิตภัณฑ์จากชุมชน
6. ไม่สามารถผลิตได้ทันต่อความต้องการเนื่องจากสินค้าของบางกลุ่มมีหลากหลายรูปแบบมาก
7. วัตถุดิบบางอย่างที่ใช้ในการผลิตสินค้าหายาก ทำให้ไม่สามารถผลิตในปริมาณมากได้
8. สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ไม่มีเวลาในการผลิตสินค้า ขาดแรงจูงใจในการผลิตเนื่องจากไม่มีแหล่งขายที่ชัดเจน
9. บางวิสาหกิจชุมชนฯ ขาดการกำหนดมาตรฐานราคาสินค้า เกิดการขายตัดราคาในชุมชน
10. สถานที่ประกอบการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางส่วนยังไม่ได้มาตรฐาน

4.3.2 ประโยชน์จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย

การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรนั้น คือ การนำมาใช้โดยเริ่มจากการปลูกยาสมุนไพรที่มีคุณภาพทำให้มีสรรพคุณหรือสารสำคัญมากอันเป็นคุณสมบัติของสมุนไพร เป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ประโยชน์ของการปลูกยาสมุนไพรสามารถกล่าวสรุปจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านได้เป็นประเด็นดังนี้

1) ประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ยาสมุนไพรในพระพุทธศาสนา

(1) ความปลอดภัยจากการบำบัด

การใช้ยาแผนปัจจุบันที่เป็นสารเคมีและการใช้ยาที่ผลิตจากสารต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดผลกระทบข้างเคียงแก่ผู้ป่วยเป็นอย่างยิ่ง “ปัจจุบันนี้คนป่วยที่ต้องกินยาสมัยใหม่ได้รับผลข้างเคียงของยา เช่น ไตเสื่อม บางที่เราไม่จำเป็นต้องใช้ยาสมัยใหม่ก็ได้ ยาสมุนไพรบางอย่างใช้ได้ผลดีกว่า”²²³ การใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยลดการเกิดผลกระทบข้างเคียงจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน

(2) ประหยัดค่าใช้จ่าย

การใช้สมุนไพรสำหรับรักษาอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งสามารถทำการบำบัดรักษาได้เอง เช่น อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ท้องอืดท้องเฟ้อ ไอ โรคผิวหนัง เป็นต้น “ไอ เคล็ดขัดยอก ลมพิษ เป็นอาการที่รักษาด้วยสมุนไพรเองก็ได้ ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายไม่ต้องไปถึง

²²³ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A1, 24 มิถุนายน 2566.

โรงพยาบาล”²²⁴ อาการเจ็บป่วยเล็กน้อยเหล่านี้ หากเดินทางไปใช้บริการรักษาจากสถานพยาบาลจะเกิดค่าใช้จ่ายในการเดินทางหรือหากเป็นยาแผนปัจจุบันจะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าสมุนไพร ซึ่งช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้เป็นอย่างดี

(3) ความสะดวกหาได้ง่ายใกล้ตัว

“ยาสมุนไพรบางชนิดสามารถปลูกเองได้ หรือบางชนิดเป็นเครื่องปรุงอาหารตามปกติ เช่น คั้นกระเทียมกับน้ำมะนาวเติมเกลือใช้จับหรือกวาดคอ แก้ไอ ขับเสมหะ กระเทียมยังมีฤทธิ์ช่วยลดการอักเสบหรือเมื่อเป็นแผลสด สามารถรักษาได้ด้วยฟ้าทะลายโจร กระชาย แคเอาใบแก่หรือเหง้าของกระชาย หรือของฟ้าทะลายโจรกำมือหนึ่งตำให้ละเอียดใส่เกลือลงไปหน่อยเติมเหล้าขาวลงไปครึ่งถ้วยกับน้ำครึ่งช้อนกาแฟ คนให้เข้ากันแล้วกรองเอากากออกมาพอกบนแผลและฝี ใช้ผ้าสะอาดพันทิ้งไว้ 1 คืน แล้วเปลี่ยนกากไปเรื่อย ๆ จนกว่าอาการจะดีขึ้น”²²⁵

(4) ไม่ต้องกลัวปัญหาขาดแคลนยา

เพราะสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาซึ่งมีบทบาทสำคัญ คือ การอนุญาตให้ผลิตยาสมุนไพรในรูปแบบยาแผนปัจจุบัน โดยจะเป็นยาเม็ด ยาแคปซูล “เดี๋ยวนี้ ทางอาหารและยาส่งเสริมให้ยาสมุนไพรบางอย่าง เช่น มะแว้งใช้แก้ไอ เป็นยาสามัญประจำบ้านด้วย ยาหอม ก็ใช้บำรุงหัวใจ ขับลม แทนยาแผนปัจจุบันได้”²²⁶ ซึ่งการพัฒนาโดยการสกัดสารสมุนไพรและพัฒนาเป็นยาใหม่ที่มีฤทธิ์ในการรักษาเทียบเคียงกันกับยาแผนปัจจุบัน การสนับสนุนให้บรรจยาสมุนไพรเข้าไว้ในบัญชียาหลักแห่งชาติและส่งเสริมยาสมุนไพรให้เป็นยาสามัญประจำบ้าน ซึ่งเป็นการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อทดแทนยาแผนปัจจุบัน และพร้อมสะดวกต่อการใช้เวลาเจ็บป่วย

(5) พึ่งพาตนเองได้

งานสาธารณสุขมูลฐานมีนโยบายเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสุขภาพอนามัยทั้งร่างกายและจิตใจ ไปสู่สภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้าในระยะยาว ซึ่งจะเน้นให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองและพึ่งตนเองได้ในการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การใช้สมุนไพรจึงเป็นการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเองด้วยสมุนไพรในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ตรงตามนโยบายงานสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งสมัยก่อนสถานีอนามัยยังไม่ได้สร้าง ก็พึ่งพาอาศัยยาสมุนไพรที่มีอยู่ตามพื้นบ้าน รักษากันในหมู่บ้าน

“หมอยาพื้นบ้านของชาวบ้านเพียงมาตรมีค่อนข้างน้อย อาการเจ็บป่วยบางอย่างไม่ต้องไปโรงพยาบาลก็ได้ เพราะจะใช้เวลานานกว่าจะถึงโรงพยาบาล กว่าจะรักษาอาการ กว่าจะกลับ

²²⁴ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A3, 24 มิถุนายน 2566.

²²⁵ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A5, 24 มิถุนายน 2566.

²²⁶ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส A7, 24 มิถุนายน 2566.

บ้านใช้เวลาค่อนข้างนานมาก หมอยาพื้นบ้านสมัยก่อนมีความชำนาญในการสังเกตอาการแล้วก็ปรุงสมุนไพรให้กินตามอาการที่เกิดขึ้น อาการป่วยก็ดีขึ้น ซึ่งเป็นการช่วยเหลือพึ่งพากันในหมู่บ้าน”²²⁷

“การรักษาคนป่วยด้วยสมุนไพรเป็นหมอยาทำหน้าที่เป็นผู้ให้ชีวิต ให้ความสุข ให้คนอื่นมีความสุขกายสุขใจ เมื่อคนเราแข็งแรงแล้วจะได้ทำความดี เอาสมุนไพรมาใช้ก็คือใช้ประโยชน์จากสมุนไพรช่วยให้คนหายป่วย ไม่มีทุกข์”²²⁸

“สมุนไพรมีคุณค่า มีประโยชน์อยู่ในตัว ทำให้คนมีสุขภาพดี เป็นปกติ มีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา คนป่วยจิตใจไม่ดี ไม่มีความสุข”²²⁹

“พระพุทธศาสนาสอนว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ สุขของพวกเรา คือ การไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ อยู่ดีมีสุข ทำการงานได้ หาเลี้ยงชีวิตและครอบครัวไม่ต้องเป็นภาระของลูกหลาน ญาติพี่น้อง คนมีกำลังใจดี แข็งแรงอายุยืน ทำอะไรก็ได้ เป็นประโยชน์กับตนเองและคนอื่น ๆ ประโยชน์ของสมุนไพร คือ ทำให้คนมีความสุข”²³⁰

การนำเอายาสมุนไพรที่เป็นทรัพยากรตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ มีหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการเสริมสร้างสุขภาพ เช่น ยาอายุวัฒนะหรือการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อให้เกิดรายได้ของธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรักษาเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สุขประกอบด้วย ความสบายที่เป็นผลจากความสุขอย่างเดียวหรืออารมณ์ที่ปรารถนา 2 ประการ ได้แก่

กายิกสุข คือ สุขทางกาย หมายถึง การมีสภาพร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ไม่มีความพิกล พิการ อันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของธาตุขันธ์ ด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้สามารถประกอบกิจการงานหาเลี้ยงชีพได้อย่างเป็นปกติสุข พึ่งพาตนเองได้ ไม่เป็นภาระของบุคคลอื่น

เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ หมายถึง ใจที่เป็นปกติสุข เพราะไม่ทุกข์ทรมานเนื่องจากกายกับจิตมีความเกี่ยวข้องกัน ความยึดถือในธาตุขันธ์ ร่างกายที่ผิดปกติหรือมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์เวทนาทางใจ เมื่อร่างกายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บมีความอัมเิบสมบูรณ์ อันเป็นผลจากการระงับกิเลสอุปสรรคปัญหาอันเกิดมาจากสุขภาพและความทุกข์เวทนา จึงเป็นใจที่เบิกบานด้วยอำนาจแห่งปิติสุขและโสมนัส

²²⁷ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B2, 1 กรกฎาคม 2566.

²²⁸ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B4, 1 กรกฎาคม 2566.

²²⁹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B6, 1 กรกฎาคม 2566.

²³⁰ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส B8, 1 กรกฎาคม 2566.

(2) ประโยชน์ที่ได้จากการใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้าน

1. ปลอดภัย สมุนไพรส่วนมากมีฤทธิ์อ่อน ไม่เป็นพิษหรือมีอาการข้างเคียงมาก แตกต่างกับยาแผนปัจจุบันที่บางครั้งจะมีฤทธิ์เฉียบพลันถ้าบริโภคเกินขนาดเพียงเล็กน้อยอาจเสียชีวิตได้²³¹

2. ประหยัด ราคาของสมุนไพรถูกกว่ายาแผนปัจจุบันมาก เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว จึงควรอย่างยิ่งที่เราจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพิ่มมากขึ้น²³²

3. เหมาะสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกล คนไข้ที่อยู่ตามชนบท บางครั้งไม่สามารถมารับบริการ จากสถานบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบันก็จะแสวงหายาสมุนไพรที่เชื่อถือได้มารักษาโรค²³³

5. เป็นพืชเศรษฐกิจ ส่งเสริมการปลูกสมุนไพรที่ใช้ในประเทศ และเพื่อการส่งออกอย่างจริงจัง และต้องคำนึงถึงผลผลิตที่มีคุณภาพดีและต้นทุนต่ำสำหรับการส่งออกในรูปแบบของสารสกัด ทำให้ได้ราคาดีกว่าการส่งออกในรูปวัตถุดิบ²³⁴

6. ใช้เป็นยาบำรุงรักษาให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรง และใช้เป็นอาหารและปลูกเป็นพืชผักสวนครัวได้²³⁵

7. สร้างความสามัคคีในชุมชน เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลในการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีรากฐานของความคิดสร้างสรรค์ การร่วมมือระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่ม ชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งจะเป็นการรวมกันอย่างเข้มแข็งเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนที่จะทำงานให้สำเร็จ²³⁶

8. สร้างงานให้กับชุมชน จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน การจัดการบริการชุมชน ทำให้ทราบถึงต้นทุนในชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชน จะต้องมีการแก้ไขอย่างไรที่จะให้ชุมชนอยู่ได้อย่างมีความสุข ถ้าหากการวางแผนงานในชุมชนยังมีมาก²³⁷

9. สร้างรายได้ ซึ่งเป็นความอยู่รอดของครอบครัว การกำหนดทิศทางของการที่จะบริหารจัดการครอบครัวในการเรียนรู้ ความเป็นอยู่ การผลิตสมุนไพรที่จะต้องใช้วัตถุดิบทางด้าน การเกษตรเป็นจำนวนมาก ประกอบกับคนในชุมชนส่วนใหญ่มาจากภาคเกษตรกรรมจึงสอดคล้องใน

²³¹ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C1, 8 กรกฎาคม 2566.

²³² สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C4, 8 กรกฎาคม 2566.

²³³ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C7, 8 กรกฎาคม 2566.

²³⁴ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C8, 8 กรกฎาคม 2566.

²³⁵ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C1, 8 กรกฎาคม 2566.

²³⁶ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C2, 8 กรกฎาคม 2566.

²³⁷ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C4, 8 กรกฎาคม 2566.

การเป็นรากฐานในการผลิตวัตถุดิบสู่กระบวนการแปรรูป จึงทำให้คนในชุมชนมีงานทำตลอดปีที่จะสามารถนำรายได้เลี้ยงตนเองได้²³⁸

10. สร้างสุขภาพของชุมชน ถือว่าเป็นปัญหาพื้นฐานที่ชุมชนจะต้องตระหนักในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรเพื่อจะให้อุณหภูมิอากาศที่ดีต่อชุมชน การประกอบอาหาร การรณรงค์ทานพืชผักผลไม้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องมีการแนะนำให้คนในชุมชนมีการบริโภคทุกวัน²³⁹

11. สร้างภูมิคุ้มกันในการฟื้นฟู สืบสาน และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการคิดสรรค์ผลิตภัณฑ์ของสมุนไพรในการถอดชุดบทเรียนเข้าสู่กระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐาน สร้างความเชื่อมั่น ความเชื่อถือให้กับผู้บริโภค²⁴⁰

12. ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนมีงาน มีรายได้ สามารถกำหนดทิศทางของครอบครัวได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาของบุตรหลาน การวางแผนดำเนินชีวิตในชุมชน การประกอบสัมมาอาชีพที่เสริมรายได้ให้กับตนเอง²⁴¹

13. สนับสนุน ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ชุมชน มีจุดศูนย์กลางการเรียนรู้ที่จะสามารถศึกษาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้า จากนั้นวิจัยที่ทำการศึกษา เกิดแนวคิด ผลิตภัณฑ์ใหม่²⁴²

จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า การปลูกสมุนไพรนั้นมีประโยชน์หลายประการ หลังจากมีการนำไปแปรรูปตามกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ได้สารสำคัญที่อยู่ในสมุนไพรแต่ละชนิด ทำให้การออกฤทธิ์ของสารสำคัญในสมุนไพรมีผลต่อการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ได้ดี สมุนไพรที่มีคุณภาพและสรรพคุณจะทำให้ผู้นำไปใช้บำบัดรักษาปลอดภัยจากการใช้ เพราะไม่มีผลข้างเคียง ราคาถูกประหยัดค่าใช้จ่าย บางอย่างสะดวกหาได้ในครัวเรือน ลดปัญหาการขาดแคลนยาและเป็นการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเองด้วยสมุนไพร กระบวนการสกัดสารสำคัญในสมุนไพรด้วยน้ำร้อนใช้กินหรือแช่อบ เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุด การฝน การตำหรือการบด การฝนใช้สำหรับสมุนไพรสดหรือแห้ง การตำใช้สำหรับสมุนไพรสด การบดใช้สำหรับสมุนไพรสดหรือแห้ง เพื่อให้เนื้อสมุนไพรละเอียดและสารสำคัญในเนื้อสมุนไพรอาจจะฝนแล้วใส่น้ำธรรมดา กินหรือฝนแล้วผสมน้ำทาบริเวณที่บาดเจ็บ การตำให้เนื้อสมุนไพรละเอียดใช้ในการพอกแผลหรือบริเวณเจ็บป่วย และสมุนไพรที่ต้องการใช้ในการทาหรือขงน้ำดื่ม จะใช้สมุนไพรตากแห้งและบดให้ละเอียด

²³⁸สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C1, 8 กรกฎาคม 2566.

²³⁹สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C5, 8 กรกฎาคม 2566.

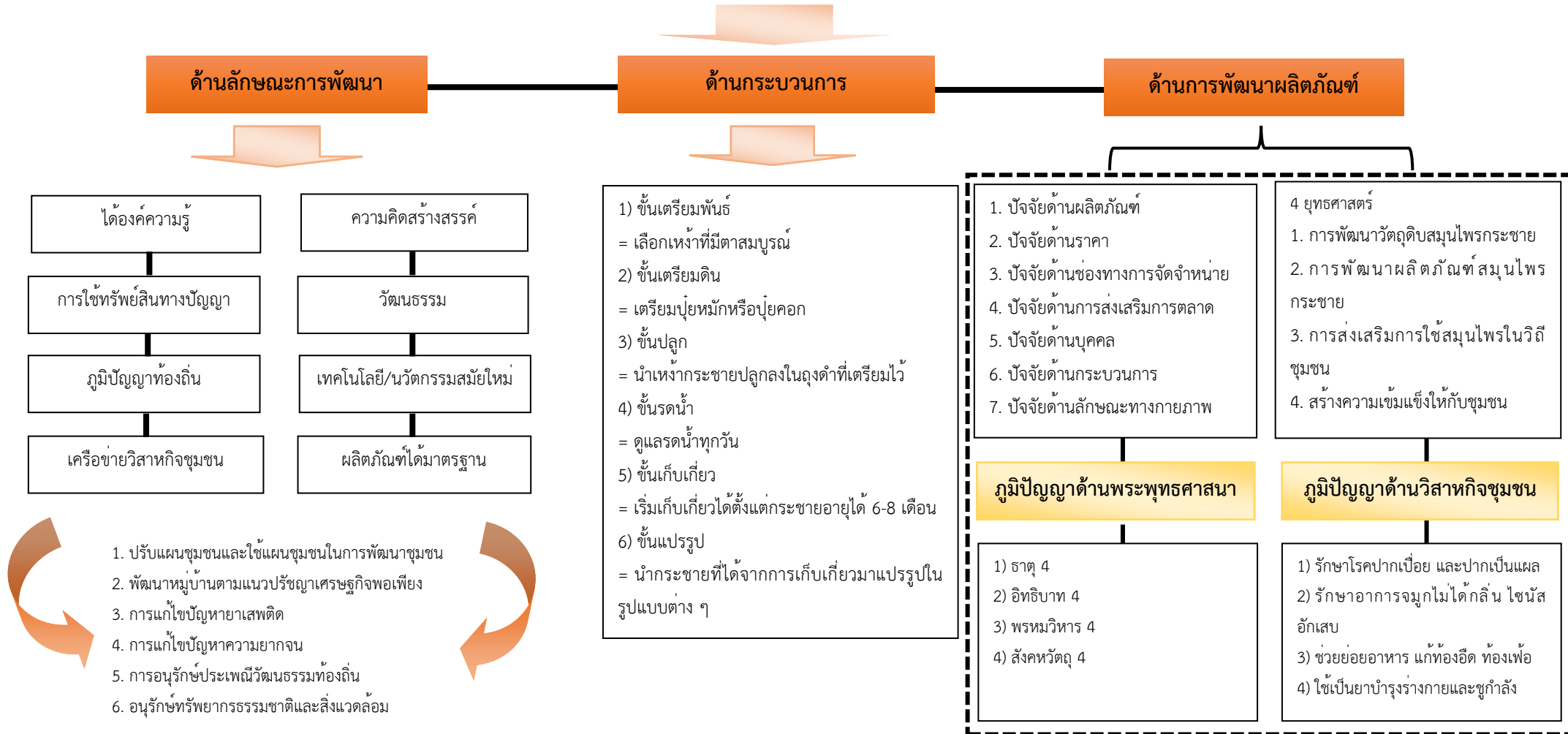
²⁴⁰สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C8, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁴¹สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C9, 8 กรกฎาคม 2566.

²⁴²สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, รหัส C2, 8 กรกฎาคม 2566.

4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 4.13 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 4.13 แสดงองค์ความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ จากการวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ จะเห็นได้ว่า การดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงจากท้องถิ่นสู่สากลในการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP ไปสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ หลักการดังกล่าวรัฐบาลไม่ได้เน้นการให้เงินสนับสนุนแก่ท้องถิ่นอย่างเดียว เพราะอาจไปทำลายความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนได้ รัฐบาลเพียงให้การสนับสนุนด้านความรู้ เทคโนโลยีที่จะพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ตลอดจนด้านการประชาสัมพันธ์ และช่องทางการจำหน่ายสินค้าสู่ตลาดต่าง ๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ (1) มาตรฐานผลิตภัณฑ์คุณภาพระดับสากล (2) มีเอกลักษณ์เป็นที่ลือชื่อเพียงหนึ่งเดียว และ (3) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการปรับปรุงเทคโนโลยี

แนวทางการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีประเด็นที่ผู้วิจัยได้จากการวิเคราะห์ 3 ด้าน ประกอบด้วย

1. ด้านลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย ด้านคุณภาพ ต้นทุน และแรงงาน ซึ่งลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย ประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

- 1) เป็นการพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นที่ยอมรับ
- 2) สนับสนุนให้เกิดการผลิตสมุนไพรที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพ
- 3) เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสมุนไพรไทยในตลาดทั้งในและต่างประเทศ
- 4) ส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และใช้สมุนไพรไทยอย่างถูกต้อง เหมาะสม

2. ด้านกระบวนการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

- 1) ชั้นเตรียมพันธ์ = เลือกเหง้าที่มีตาสมบูรณ์
- 2) ชั้นเตรียมดิน = เตรียมปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอก
- 3) ชั้นปลูก = นำเหง้ากระชายปลูกลงในถุงดำที่เตรียมไว้
- 4) ชั้นรดน้ำ = ดูแลรดน้ำทุกวัน
- 5) ชั้นเก็บเกี่ยว = เริ่มเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่กระชายอายุได้ 6-8 เดือน
- 6) ชั้นแปรรูป = นำกระชายที่ได้จากการเก็บเกี่ยวมาแปรรูปในรูปแบบต่าง ๆ

ข้อจำกัด

- 1) ปัญหาที่ต้นน้ำ (วิธีการปลูกและคุณภาพสมุนไพร)
 - เกษตรกรไม่มีการควบคุมการปลูกและวิธีการเก็บเกี่ยว
 - เกษตรกรไม่ได้รับการสนับสนุนสายพันธุ์ที่ดี
 - การปลูกสมุนไพรต้องใช้ต้นทุนที่สูง
- 2) ปัญหากลางน้ำ (กระบวนการในการขอขึ้นทะเบียน)

- กระบวนการในการขอขึ้นทะเบียนมีขั้นตอนมากซับซ้อน
- ไม่มีห้องปฏิบัติการทดสอบเป็นของตนเอง
- ขาดองค์ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- ขาดความรู้ ความเข้าใจในการออกแบบพัฒนาบรรจุภัณฑ์

3) ปัญหาปลายน้ำ (ความรู้ความเข้าใจของผู้ผลิต ผู้ประกอบการ)

- ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ขาดองค์ความรู้เรื่องการตลาดและวิธีการขายบน

แพลตฟอร์มที่ทันสมัย

- ผลิตภัณฑ์มีลักษณะใช้สารสกัดและรูปแบบเหมือนกัน
- ขาดเครือข่ายตลาดค้าปลีกและค้าส่งในประเทศและต่างประเทศที่

หลากหลาย

- ขาดการสนับสนุนอย่างเป็นทางการในกลุ่มผู้ผลิต ผู้ประกอบการ
- ขาดความเข้าใจในการเข้าถึงการค้าการลงทุนและการพัฒนาธุรกิจ

3. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพ

- 1) ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์
- 2) ปัจจัยด้านราคา
- 3) ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย
- 4) ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด
- 5) ปัจจัยด้านบุคคล
- 6) ปัจจัยด้านกระบวนการ
- 7) ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ

4. ด้านยุทธศาสตร์

- 1) การพัฒนาวัตถุดิบสมุนไพรกระชาย
- 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย
- 3) การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในวิถีชุมชน
- 4) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรในพระพุทธศาสนา จะเป็นการกล่าวถึงการรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักธรรมประกอบด้วย

- 1) ธาตุ 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ
- 2) อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ (ความพอใจ) จิตตะ (ความคิด) วิริยะ (ความเพียร) และวิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทดลอง)

3) พรหมวิหาร 4 เมตตา คือ ความปรารถนาดี กรุณา คือ มีความสงสารเห็นใจผู้ป่วย มุทิตา คือ ยินดีเมื่อผู้ป่วยหายจากโรค และอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง

4) สังคหะวัตถุ 4 ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ พูดดีหรือวาจาอันเป็นที่รัก อัถตถจริยา คือ ทำตนให้เป็นประโยชน์

ภูมิปัญญาสมุนไพรกระชายในบริบทวิสาหกิจชุมชน จะกล่าวถึงสรรพคุณสร้างภูมิคุ้มกัน ประกอบด้วยสรรพคุณ ดังนี้

- 1) รักษาโรคปากเปื่อย และปากเป็นแผล
- 2) รักษาอาการจุกไม่ไต่กลิ่น ไซนัสอักเสบ
- 3) ช่วยย่อยอาหาร แก้อืดท้องเฟ้อ
- 4) ใช้เป็นยาบำรุงร่างกายและชูกำลัง
- 5) บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
- 6) แก้อาการวิงเวียนศีรษะ แน่นหน้าอก
- 7) ช่วยปรับฮอร์โมนในร่างกายให้สมดุล ฯลฯ

ดังนั้น การบูรณาการแนวทางการใช้สมุนไพร หลักการคิดถือเป็นสิ่งสำคัญในการผลิต คือ คิดว่าสมุนไพรกระชายดังกล่าวข้างต้นมีคุณค่า มีความเป็นยา ซึ่งเป็นยาที่มีมาทั้งในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบันที่ใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐาน หากแต่คนยุคปัจจุบันยังไม่เข้าใจว่าต้นไม้อายุช้านาน ชนิดมีศัพทคุณใช้เป็นยารักษาโรคได้ ในสมัยพุทธกาลนั้นได้ใช้สมุนไพรเหล่านี้มาใช้เป็นยาโดยเน้นเป็นยารักษาโรค การใช้สมุนไพรในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่จะใช้กับพระสงฆ์ ซึ่งจะต้องมี ข้อจำกัดและเงื่อนไขมากกว่าฆราวาส เพราะว่าพระองค์มีความประสงค์ดำรงตนอยู่แบบสมณะ ไม่เบียดเบียนคนอื่น ฟังพาดตนเอง ซึ่งท่านให้มีการใช้เท่าที่จำเป็น แต่ในงานสาธารณสุขมูลฐานได้นำมาใช้เป็นยารักษาโรค และใช้เป็นอาหารได้ด้วย ประโยชน์จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย จึงมีผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ ประกอบด้วย

- 1) ความปลอดภัยจากการบำบัด
- 2) ประหยัดค่าใช้จ่าย
- 3) ความสะดวกหาได้ง่ายใกล้ตัว
- 4) ไม่ต้องกลัวปัญหาขาดแคลนยา
- 5) ฟังพาดตนเองได้
- 6) เหมาะสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกล
- 7) เป็นพืชเศรษฐกิจ
- 8) ใช้เป็นยาบำรุงรักษาให้ร่างกาย
- 9) สร้างความสามัคคีในชุมชน

- 10) สร้างงานให้กับชุมชน
- 11) สร้างรายได้
- 12) สนับสนุน ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ชุมชน

การปลูกสมุนไพรนั้นมีประโยชน์หลายประการดังที่กล่าวมา หลังจากมีการนำไปแปรรูปตามกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ได้สารสำคัญที่อยู่ในสมุนไพรแต่ละชนิด ทำให้การออกฤทธิ์ของสารสำคัญในสมุนไพรมีผลต่อการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ได้ดี สมุนไพรที่มีคุณภาพและสรรพคุณจะทำให้ผู้นำไปใช้บำบัดรักษาปลอดภัยจากการใช้ เพราะไม่มีผลข้างเคียง ราคาถูก ประหยัดค่าใช้จ่าย บางอย่างสะดวกหาได้ในครัวเรือน ลดปัญหาการขาดแคลนยาและเป็นการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเองด้วยสมุนไพร กระบวนการสกัดสารสำคัญในสมุนไพรด้วยน้ำร้อนใช้กินหรือ แช่วาบ เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุด การฝน การตำหรือการบด การฝนใช้สำหรับสมุนไพรสดหรือแห้ง การตำใช้สำหรับสมุนไพรสด การบดใช้สำหรับสมุนไพรสดหรือแห้ง เพื่อให้เนื้อสมุนไพรละเอียดและสารสำคัญในเนื้อสมุนไพรอาจจะฝนแล้วใส่น้ำธรรมดากินหรือฝนแล้วผสมน้ำทาบริเวณที่บาดเจ็บ การตำให้เนื้อสมุนไพรละเอียดใช้ในการพอกแผลหรือบริเวณเจ็บป่วย และสมุนไพรที่ต้องการใช้ในการ การทาหรือชงน้ำดื่ม จะใช้สมุนไพรตากแห้งและบดให้ละเอียด เป็นต้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยสามารถสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนตามแนวทางพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.กระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

แนวโน้มการใช้สมุนไพรในอนาคตมีความเป็นไปได้สูง หากพัฒนาผลิตภัณฑ์และโปรโมชันจากหน่วยงานภาครัฐ สมุนไพรไทย ก็มีความต้องการเพิ่มมากขึ้น ทั้งความต้องการบริโภคเพื่อส่งเสริมการขาย การดูแลสุขภาพ และการประมวลผล ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ทั้งสร้างความหลากหลายในการใช้สมุนไพร นี่คือเหตุผลว่าทำไมสมุนไพรจึงถูกนำมาใช้ในอุตสาหกรรมแปรรูป อุตสาหกรรมการผลิตยาแผนไทย การผลิตยาสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรรูปแบบต่าง ๆ เช่น สารสกัดจากสมุนไพรและเครื่องสำอาง สมุนไพรบางชนิดเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคและผู้ผลิตสูง เพราะสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและประเทศได้ บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอรามันศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการรวมตัวของคนในชุมชนออกมาสร้างรายได้ในช่วงที่โควิด 19 มีการระบาด โดยมีการคิดค้นวิธีการรักษา กระชายขาวจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทางชุมชนเห็นว่าควรนำมาศึกษาและทำเป็นยาสมุนไพรรักษาให้กับคนที่มีอาการติดเชื้อไวรัส มีการสร้างชุมชนเข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้ขึ้นในช่วงวิกฤตการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงของประเทศ

กระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีประเด็นที่ผู้วิจัยนำมาสรุปได้ 4 กระบวนการ ประกอบด้วย

1. กระบวนการด้านลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย ด้านคุณภาพ ต้นทุน และแรงงาน ซึ่งลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย ประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้ 1) เป็นการพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นที่ยอมรับ 2) สนับสนุนให้เกิดการผลิตสมุนไพรที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพ 3) เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสมุนไพรไทยในตลาดทั้งในและต่างประเทศ 4) ส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และใช้สมุนไพรไทยอย่างถูกต้อง เหมาะสม

2. กระบวนการด้านการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ชั้นเตรียมพันธ์ = เลือกเหง้าที่มีตาสมบูรณ์ 2) ชั้นเตรียมดิน = เตรียมปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอก 3) ชั้นปลูก = นำเหง้ากระชายปลูกลงในถุงดำที่เตรียมไว้ 4) ชั้นรดน้ำ = ดูแลรดน้ำทุกวัน 5) ชั้นเก็บเกี่ยว = เริ่มเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่กระชายอายุได้ 6-8 เดือน 6) ชั้นแปรรูป = นำกระชายที่ได้จากการเก็บเกี่ยวมาแปรรูปในรูปแบบต่าง ๆ

3. กระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ 2) ปัจจัยด้านราคา 3) ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย 4) ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด 5) ปัจจัยด้านบุคคล 6) ปัจจัยด้านกระบวนการ 7) ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ

4. กระบวนการด้านยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาวัตถุดิบสมุนไพรกระชาย 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย 3) การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในวิถีชุมชน 4) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

5.1.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนตามแนวทางพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรในพระพุทธศาสนา จะเป็นการกล่าวถึงการรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักธรรม ประกอบด้วย

- 1) ชาติ 4 คือ ชาติดิน ชาติน้ำ ชาติลม และชาติไฟ
- 2) อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ (ความพอใจ) จิตตะ (ความคิด) วิริยะ (ความเพียร) และวิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทดลอง)
- 3) พรหมวิหาร 4 เมตตา คือ ความปรารถนาดี กรุณา คือ มีความสงสารเห็นใจผู้ป่วยมุทิตา คือ ยินดีเมื่อผู้ป่วยหายจากโรค และอุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง
- 4) สังคหะวัตถุ 4 ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ พูดดีหรือวาจาอันเป็นที่รัก อตถจริยา คือ ทำตนให้เป็นประโยชน์

สมุนไพรกระชายมีสรรพคุณสร้างภูมิคุ้มกันในร่างกาย ประกอบด้วยสรรพคุณ ดังนี้

- 1) รักษาโรคปากเปื่อย และปากเป็นแผล
- 2) รักษาอาการจุกไม่ไต่กลิ่น ไซนัสอักเสบ
- 3) ช่วยย่อยอาหาร แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ
- 4) ใช้เป็นยาบำรุงร่างกายและชูกำลัง
- 5) บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
- 6) แก้อาการวิงเวียนศีรษะ แน่นหน้าอก
- 7) ช่วยปรับฮอร์โมนในร่างกายให้สมดุล ฯลฯ

บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเล็ก ๆ ที่ได้ขับเคลื่อนการดำเนินงานโดยบูรณาการร่วมกับชุมชน ร่วมกับผู้ประกอบการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพرتะวัน เริ่มตั้งแต่ต้นน้ำกลางน้ำ และปลายน้ำ ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องจากบ้านเพี้ยมาตรเป็นเส้นทางแห่งมรรคา มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่เข้ามาในอนาคต โดยผู้วิจัยได้คำนึงถึง 4 ยุทธศาสตร์ในการผลักดันให้วิสาหกิจชุมชนบ้านเพี้ยมาตรมีความเจริญเติบโตขึ้น โดยพิจารณาจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1. การพัฒนาวัตถุดิบสมุนไพรกระชาย ชุมชนวิสาหกิจบ้านเพี้ยมาตรมีโครงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรตามมาตรฐาน GMP ซึ่งพืชหลักที่ส่งเสริมการปลูก ได้แก่ กระชายขาว ที่นำส่งเป็นวัตถุดิบในการผลิตยาสมุนไพรให้กับโรงงานที่ผู้วิจัยได้ร่วมโครงการ

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรมีแนวคิดที่จะขยายการตลาดสมุนไพร การวิจัย และพัฒนาสมุนไพรให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งในปัจจุบันกระชายขาวเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่สามารถพัฒนาต่อยอดสู่นวัตกรรมการดูแลสุขภาพของผู้บริโภค

3. การส่งเสริมการใช้สมุนไพรในวิถีชุมชน กำหนดและวางแนวทางการขับเคลื่อนการขยายสมุนไพรทดแทนยาแผนปัจจุบัน

4. สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การบริหารจัดการและบูรณาการวางแนวทางการจัดการประกวดผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพرتะวันภายใต้โครงการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมสมุนไพรสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องให้กับประชาชน

สรุปว่า การบูรณาการการใช้สมุนไพรกระชาย หลักการคิดถือเป็นสิ่งสำคัญในการผลิต คือ คิดว่าสมุนไพรกระชายดังกล่าวข้างต้นมีคุณค่า มีความเป็นยา ซึ่งเป็นยาที่มีมาทั้งในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบันที่ใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐาน หากแต่คนยุคปัจจุบันยังไม่เข้าใจว่าต้นไม้ ใบหญ้านานาชนิดมีศัพท์คุณใช้เป็นการรักษาโรคได้ ในสมัยพุทธกาลนั้นได้ใช้สมุนไพรเหล่านี้มาใช้เป็นยาโดยเน้นเป็นการรักษาโรค การใช้สมุนไพรในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่จะใช้กับพระสงฆ์ ซึ่งจะต้องมี ข้อจำกัดและเงื่อนไขมากกว่าฆราวาส เพราะว่าพระองค์มีความประสงค์ดำรงตนอยู่แบบสมณะ ไม่เบียดเบียนคนอื่น ฟังพาดตนเอง ซึ่งท่านให้มีการใช้เท่าที่จำเป็น แต่ในงานสาธารณสุขมูลฐานได้นำมาใช้เป็นการรักษาโรค และใช้เป็นอาหารได้ด้วย ประโยชน์จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย จึงมีผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ ประกอบด้วย 1) ความปลอดภัยจากการบำบัด 2) ประหยัดค่าใช้จ่าย 3) ความ

สะดวกหาได้ง่ายใกล้ตัว 4) ไม่ต้องกลัวปัญหาขาดแคลนยา 5) พึ่งพาตนเองได้ 6) เหมาะสำหรับผู้ที่อยู่
ห่างไกล 7) เป็นพืชเศรษฐกิจ 8) ใช้เป็นยาบำรุงรักษาให้ร่างกาย 9) สร้างความสามัคคีในชุมชน
10) สร้างงานให้กับชุมชน 11) สร้างรายได้ และ 12) สนับสนุน ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ชุมชน

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน
สู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์
ของการวิจัย 2 ข้อ จากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์ และการอภิปรายกลุ่ม
ดังนี้

5.2.1 กระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใน จังหวัดศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาีสองลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุประสงค์และการกระทำ และ
ลักษณะนามธรรม คือ ความรู้ความสามารถและความเชื่อ หรือแนวทางการแก้ปัญหาและป้องกัน
ปัญหา ซึ่งรวมถึงการสร้างความสุขและความสงบสุขในชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ ความฉลาดต้องรวมถึง
กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ด้วย สิ่งนี้จะสร้างความเข้าใจในปัญหาและการรู้ว่าภูมิปัญญา
ลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ มากมาย โดยไม่ถูกผูกมัดกับความรู้
ประเภทเดียว คือ จิตสำนึกเท่านั้น และการเรียนรู้ต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง จึงเรียกว่าเป็น
Situated Knowledge นั่นคือ ต้องเป็นสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง และต้องมีการปรับตัว
เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเอง เข้าใจโลก และมีความสามารถในการปรับตัว
พร้อม ๆ กับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ตรงและถูกต้อง จากเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีความ
สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระมหาธงชัย ฉัตรโสภณ, และพระกัญจน์ กนตธมโม
ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชน
สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า การสืบทอดความรู้ แนวความคิดตามความเชื่อในท้องถิ่นมี
ความสำคัญ การสร้างเงื่อนไขให้อยู่รอดจากการเปลี่ยนแปลง ในยุคนี้เรื่องนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่
ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้น ถือเป็นงานศิลปะและวัฒนธรรมที่ยอดเยี่ยม ได้กลายเป็นมรดกมาจนถึงทุก
วันนี้ มรดกนี้ส่วนหนึ่งมาจากวิธีที่เราศึกษาและวิจัย รวมทั้งการประยุกต์ในชีวิตประจำวัน มรดกสำคัญ
ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกทางปัญญา ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวบ้าน
โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญ แม้ว่าการเมืองและการปกครองจะเปลี่ยนแปลงไปตาม
กาลเวลาก็ตาม แต่มรดกทางวัฒนธรรมและทางปัญญาที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของค่านิยม ความเชื่อ
และวรรณกรรม รวมถึงโบราณวัตถุและโบราณสถานนั้น ยังคงเป็นหลักฐานที่สำคัญ ที่ทำให้อนุชนรุ่น
หลังได้รู้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเป็นมาที่ต่อเนื่อง มิได้สูญหายไปจากความ

ทรงจำและรูปแบบการปกครองของบ้านเมืองในสมัยใหม่ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงวิถีคิดของชนชาติ และความเป็นไปของ สังคม²⁴³ ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพงษ์ศิริ คมภีรเสฏฐ (นามแสง) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาเชิงพุทธในการใช้สมุนไพรของบ้านโคกสง่า ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” พบว่า ขั้นตอนการปลูกสมุนไพรในบ้านโคกสง่า สืบทอดจากบรรพบุรุษเพื่อรักษา โรคของประชาชนและประชาชนรอบบ้านโคกสง่า ในสมัยก่อนหน้านั้นแพทย์ท้องถิ่นจะถูกแบ่งกลุ่มเพื่อ จำหน่ายพืชสมุนไพรให้กับหมู่บ้านในจังหวัดต่าง ๆ ผู้ปลูกพืชสมุนไพรต้องเรียนรู้ว่าสมุนไพรชนิดใดที่ ใช้รักษาโรคใด และสมุนไพรชนิดใดที่สามารถทดแทนหรือเสริมยาชนิดใดได้ เนื่องจากคุณสมบัติหรือ ลักษณะของยาสมุนไพรบางชนิดมีความคล้ายคลึงกันและสามารถใช้แทนกันได้ บางสิ่งแตกต่างออกไป การใช้สมุนไพรขึ้นอยู่กับชนิดและส่วนของสมุนไพรแต่ละชนิด เพราะแต่ละส่วนมีสรรพคุณทางยาหรือ สรรพคุณที่ต่างกัน ชนิดและส่วนของสมุนไพรที่ใช้จะต้องเป็นส่วนที่ถูกต้อง เช่น ราก ลำต้น ใบ ดอก ผล เปลือก และหัวสดเหล่านี้ เป็นต้น²⁴⁴ และยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณทิพา ชเนศร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพชีวิตของผู้ใช้ยาสมุนไพรในการรักษาแบบแพทย์แผนไทยโดยการ ปรับสมดุลธาตุทั้ง 4 ตามหลักพุทธจิตวิทยา” พบว่า พืชสมุนไพรได้มาจากพืชหลายชนิด รวมถึงไม้ยืน ต้น ประเภทไม้เถา ไม้เครือจำพวกผัก หญ้า หวาน พืชเหล่านี้ใช้ในการเตรียมยารักษาโรคต่าง ๆ จะต้องแตกต่างกัน มาเรียนรู้เกี่ยวกับต้นไม้แต่ละต้นกันก่อน หรือส่วนไหนของแต่ละพันธุ์ที่จะใช้ทำยา หรือยาต้องรู้ให้แน่ชัดเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน เช่น จะเอาลำต้น แก่น ราก เปลือก กระจับปี่ดอก ยาง หัว เหง้า ใบ ผล เปลือกของผลหรือประเภทที่เป็นผัก เมล็ด เกสร หรือจะเอาหมดทั้ง 5 (ราก ดอก ต้น ใบ ผล) พร้อมทั้งรูรสของต้นไม้ว่า มีรสขม หวาน เปรี้ยว เผ็ด ร้อน มัน จืด ผาด เย็น รสเมาเบื่อของไม้ ตลอด ชื่อของต้นไม้แต่ละชนิดว่าชื่ออย่างไร พร้อมรูปลักษณะของสี เช่น สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีขาว สีดำ และกลิ่น เช่น กลิ่น หอม กลิ่นเหม็น ว่าเป็นอย่างไร พืชวัตถุเหล่านั้นจะเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของ พืชมาปรุงเป็นยารักษาโรคได้ถูกต้อง สมุนไพรจากพืชวัตถุจำพวกต้น ดังนี้ คือ กฤษณา ขี้เหล็ก จันทร์

²⁴³สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, และพระกัญจน กนตธมโม, “ศึกษาภูมิปัญญาด้าน การผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสีเฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 2561) หน้า 16.

²⁴⁴พระมหาพงษ์ศิริ คมภีรเสฏฐ (นามแสง), “การศึกษาภูมิปัญญาเชิงพุทธในการใช้สมุนไพรของบ้าน โคกสง่า ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 109.

เทศ บุนนาค มะตูม จำปา ราชพฤกษ์ สะเดา พิกุล สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม จันทน์แดง เป็นต้น²⁴⁵

5.2.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเล็ก ๆ ได้ขับเคลื่อนการดำเนินงานโดยบูรณาการร่วมกับชุมชน ร่วมกับผู้ประกอบการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายตราวังสมุนไพรมะวัน เริ่มตั้งแต่ต้นน้ำกลางน้ำ และปลายน้ำ ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องจากบ้านหนองแคเป็นเส้นทางแห่งมรรคา มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่เข้ามาในอนาคต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้กล่าวมานั้นมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทัศน์ ประทุมแก้ว, และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากวิสาหกิจชุมชน ส่วนใหญ่เน้นการเรียนรู้จากธุรกิจที่ประสบความสำเร็จอื่น ๆ การเข้าร่วมศึกษาดูงาน และการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการฝึกฝน และมีการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องโดยร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมทางวิชาการในกิจกรรมพัฒนาธุรกิจร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมุ่งเน้นกิจกรรมบูรณาการและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ และสร้างความสุขให้กับสมาชิกในครอบครัวของคุณเอง²⁴⁶ บ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการรวมตัวของคนในชุมชนออกมาสร้างรายได้ในช่วงที่โควิด 19 มีการระบาด โดยมีการคิดค้นวิธีการรักษา กระชายขาวจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทางชุมชนเห็นว่าควรนำมาศึกษาและทำเป็นยาสมุนไพรรักษาให้กับคนที่มีอาการติดเชื้อไวรัส มีการสร้างชุมชนเข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้ขึ้นในช่วงวิกฤตการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงของประเทศ จากแนวคิดที่กล่าวมานี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ รังสรรค์ บุตรชา และคณะ ได้อธิบายว่า สมุนไพรไทยหลายชนิดนั้นมีสรรพคุณที่ดีต่อสุขภาพ และมีประวัติการใช้เป็นยารักษาโรคมาอย่างยาวนาน หากแต่มีเพียงไม่กี่ชนิดที่ถูกนำมาศึกษาวิจัยทางการแพทย์อย่างจริงจังด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ทำให้ออกสารวิจัยใน

²⁴⁵พรพรรณทิพา ชเนศร, “คุณภาพชีวิตของผู้ใช้ยาสมุนไพรในการรักษาแบบแพทย์แผนไทยโดยการปรับสมดุลธาตุทั้ง 4 ตามหลักพุทธจิตวิทยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 80.

²⁴⁶สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 2562), หน้า 103.

ระดับชาติและนานาชาติมีจำนวนน้อย ส่งผลให้สมุนไพรไทยไม่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายเท่าที่ควร บทความนี้ จึงได้ยกเอาหนึ่งในยาสมุนไพรตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา” ซึ่งปรับปรุงมาจากจากคัมภีร์ตำกษาศีลามาคันคว่า โดยตำรับยาดังกล่าวได้ผ่านการปรับสูตรใหม่ให้มีประสิทธิภาพครอบคลุมซึ่งประกอบด้วยสมุนไพร 9 ชนิด ได้แก่ แก่นจันทน์แดง แก่นจันทน์ขาว หัวคล้ารากผักข้าว ต้นผักข้าว รากมะนาว รากสะแก รากกระทิงหมาบ้า รากย่านาง และบอระเพ็ด จากการรวบรวมข้อมูลสรรพคุณของสมุนไพรเหล่านี้ พบว่า มีฤทธิ์โดดเด่นในด้านการลดไข้ ลดการอักเสบ และต้านอนุมูลอิสระ อีกทั้งยังมีผลการศึกษาพบว่า ยาสมุนไพรตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา” นี้ สามารถยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ Covid-19 main Protease ของเชื้อโคโรนาไวรัสที่ก่อโรคโควิด-19 ด้วยยาสมุนไพรตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา”²⁴⁷ ยังมีความสอดคล้องกับบทความวิจัยของ ประสาท กิตตะคุปต์ ได้กล่าวว่าประเทศไทยมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคต่าง ๆ บทความนี้ยกตัวอย่างสมุนไพรไทยที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาโรคมัยไข้เจ็บ เช่น พ้าทะเลลายโจร (*Andrographis paniculata*) ที่ช่วยรักษาผู้ป่วยโรคโควิด-19 บทความนี้ยังครอบคลุมถึงกวาวเครือขาว, *Garcinia hanburyi*, *Croton sublyratus*, ชิง (*Zingiber officinale*) และขมิ้น (*Curcuma longa*) มีการสาคิตโครงสร้างทางเคมีของสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพของสมุนไพรเหล่านี้ บทความนี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านของบรรพบุรุษไทย ซึ่งได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้ป่วยพ้าทะเลลายโจรมาจนถึงปัจจุบัน และได้กลับมาเป็นบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้ป่วยพ้าทะเลลายโจร ดังนั้น เราจึงต้องตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านของบรรพบุรุษ²⁴⁸ ซึ่งคำกล่าวที่ว่า “นี่ยังมีความสอดคล้องงานวิจัยของ ฤทธิชัย แกนาค, พระครูวิมลศิลป์ และสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน” พบว่าคุณสมบัติของสมุนไพรพื้นบ้านที่ครัวเรือนในชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาอาการกลุ่มโรคต่าง ๆ จำแนกออกเป็น 5 กลุ่มโรค ดังนี้ 1) กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร มีสมุนไพร 15 ชนิด ดังนี้ กระชาย กระเทียม กระเพรา กล้วยน้ำว่า ขมิ้นชัน ข่า ชิง ขี้เหล็ก ชะพลู ชะอม ตะไคร้ ไพล พักทอง มะขามและมะตูม เพื่อใช้รักษาอาการเจ็บป่วย ท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุก เสียด อาการท้องผูก อาการท้องเสีย ถ่ายพยาธิ 2) กลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ มีสมุนไพร 5 ชนิด ดังนี้ ชิง พักทอง มะกรูด มะขาม มะนาวและส้มป่อย เพื่อใช้รักษาอาการเจ็บป่วย อาการไอ เจ็บคอ และระคายคอกจากเสมหะ 3) กลุ่มโรคระบบขับถ่าย มีสมุนไพร 3 ชนิด ดังนี้ ตะไคร้ เตยหอมและพักทอง เพื่อใช้รักษาอาการ

²⁴⁷รังสรรค์ บุตรชา และคณะ, สมุนไพรไทยตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา” ในการดูแลตนเองของผู้เข้าข่ายโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019, วารสารสาธารณสุขและวิทยาศาสตร์สุขภาพ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2565): 231.

²⁴⁸ประสาท กิตตะคุปต์, ภูมิปัญญาชาวบ้านของสมุนไพรไทยและการนำไปใช้เป็นผลิตภัณฑ์, วารสารวิชาการราชวิทยาลัยจุฬารักษ์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2565): 15.

ขับเบา ขับปัสสาวะ 4) กลุ่มโรคโรคผิวหนัง มีสมุนไพร 4 ชนิด ดังนี้ กระจี๋ม กระจี๋ม กระจี๋ม กระจี๋ม และ พักทอง เพื่อใช้รักษากลาก เกลื้อน ทืด ผี แผลพุพอง อาการแพ้ อักเสบจากแมลงสัตว์กัดต่อย อาการ ลมพิษ ผื่นคันตามผิวหนัง และ 5) กลุ่มโรคอาการเจ็บป่วยอื่น ๆ มีสมุนไพร 4 ชนิด ดังนี้ ขนุน ขิง ขี้เหล็ก ไพล และมะตูม เพื่อใช้รักษาอาการเคล็ดขัดยอก อาการนอนไม่หลับ ร้อนใน ยาบำรุงกำลัง²⁴⁹ เป็นต้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้

1. ภาครัฐควรสนับสนุนการประสานงานในการหาแหล่งเงินทุนหมุนเวียน
2. ศึกษาความเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชน ด้วยความรู้ และความเข้าใจที่ดี ผู้เข้าร่วมโครงการจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมที่ครัวเรือนของตน ดำเนินการได้
3. จะต้องส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสนับสนุน การ สร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน
4. ภาครัฐมีหน้าที่ประสานงาน สร้างเครือข่ายการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจาย ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
5. ภาครัฐควรจัดให้มีตลาดเพื่อสนับสนุนสินค้าและบริการของผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนา ผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจาย

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพในคำถามที่น่าสนใจเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ ในการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจาย ฟ้าทะลายโจร ซึ่งมีลักษณะการประมวลผล คล้ายคลึงกัน
2. ควรวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจายให้ทั่วทุกจังหวัด เพื่อใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการและวิธีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจาย
3. จำเป็นต้องทำการศึกษาชุมชนที่ยังไม่ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจายให้ทราบถึง ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจายให้มากขึ้น อันเป็นประโยชน์ต่อการ กำหนดแนวทางการดำเนินโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระจายในอนาคต

²⁴⁹ ฤทธิชัย แกนาค, พระครูวิมลศีลปะกิจ, และสุภัสชา พันเลิศพาณิชย์, “การส่งเสริมและการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่, 2561), หน้า 127.

บรรณานุกรม

1. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ:

(1) หนังสือ:

กรมส่งเสริมการเกษตร. วิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548.

กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร:

พิมพ์ดี, 2541.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2538.

จิระเดช มโนสร้อย. วิธีการพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถแข่งขันได้ในตลาดสากล.

เชียงใหม่: คณะเภสัชศาสตร์ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล. วิสาหกิจชุมชน : กลไกฐานราก. กรุงเทพมหานคร:

ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ดวงเดือน สมวัฒน์ศักดิ์. เอกสารวิชาการเรื่องวิสาหกิจชุมชน. ชัยนาท: กรมส่งเสริมการเกษตร,

2548.

อึ้ง อุดมไพจิตรกุล. เศรษฐศาสตร์การจัดการ. กรุงเทพมหานคร: Diamond in Business World,

2542.

นนิตย์ มรกต และคณะ. การรู้วิทยาศาสตร์ในสังคมโลกาภิวัตน์. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2556.

นิตี เอียวศรีวงศ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้ง

แอนด์พับลิชซิ่ง, 2536.

ประทีป ชุมพล. รศ.. ประวัติ ปรัชญา นายแพทย์ และตำรายาในแพทย์แผนไทย. กรุงเทพมหานคร:

โอเดียนสโตร์, 2556.

- ประเวศ วะสี. “การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น”. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิปัญญากับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2534.
- ประเวศ วะสี. การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2536.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- _____. **อายุยืนอย่างมีคุณค่า.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และวิธีการ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- พิเชษฐ หลั่งทรัพย์. **การจัดการธุรกิจเบื้องต้น.** นนทบุรี: เจริญรุ่งเรืองการพิมพ์, 2546.
- พิบูล ทีปะपाल. **หลักการตลาดยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21.** กรุงเทพมหานคร: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, 2545.
- เพ็ญภา ททรัพย์เจริญ. **การนวดไทยสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข: สรุปรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข, 2537.
- เพ็ญศรี เขมะสุวรรณ. **การวิจัยตลาด.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2548.
- มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม โรงเรียนอายุรเวทอารัง. **สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ พระคัมภีร์ปฐมจินดาตำราการแพทย์ไทยเดิม (แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับอนุรักษ์) เล่มที่ 1 ฉบับชำระ พ.ศ.2550.** กรุงเทพมหานคร: ศุภวิชการพิมพ์, 2550.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: นานามีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2554.
- รุ่งรัตน์ เหลืองนทีเทพ. **พืชเครื่องเทศและสมุนไพร.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2540.
- วิจิต นันทสุวรรณ. **ขบวนการชุมชนใหม่.** กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2547.
- วิทวัส รุ่งเรืองผล. **หลักการตลาด Principle of Marketing.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. **เภสัชกรรมไทยรวมสมุนไพร ฉบับปรับปรุงใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, 2540.
- _____. **ร่วมอนุรักษ์มรดกไทยสารานุกรมสมุนไพรรวมหลักเวชกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2540.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **การบริหารการตลาดยุคใหม่.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2546.

- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท มูฟเม้นท์ เจนทรี จำกัด, 2565.
- สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน. **คู่มือการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานสำหรับอาสาสมัครสาธารณสุข**. นนทบุรี: องค์การทหารผ่านศึก, 2536.
- สำนักงานเลขาธิการ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. **คู่มือปฏิบัติงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2551.
- _____. **พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2548.
- สุปัญญา ไชยชาญ. **การบริหารการตลาด**. กรุงเทพมหานคร: พี เอ ลีฟวิ่ง, 2543.
- _____. **หลักการตลาด**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลีฟวิ่ง, 2543.
- สุวิทย์ วิบูล ผลประเสริฐ. **การใช้ยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2555**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2555.
- เสนาะ ขาวขำ. “การใช้สมุนไพรตามพืชมานุษยชาติเพื่องานสาธารณสุขมูลฐาน”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.
- เสรี พงศ์พิศ. **คืนสู่รากเหง้าทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: ชาวบ้าน, 2529.
- _____. **ฐานคิด จากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548.
- _____. **วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่เจริญวิทย์การพิมพ์, 2550.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. **มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **พลวัตสังคม-วัฒนธรรม : ความอยู่รอดหรือหายนะ ในมองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2543.
- _____. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540.

(2) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/งานวิจัย:

นิตยา หวงศิริธัญย์. “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พรรณทิพา ชเนศร. “คุณภาพชีวิตของผู้ใช้ยาสมุนไพรในการรักษาแบบแพทย์แผนไทยโดยการปรับสมดุลธาตุทั้ง 4 ตามหลักพุทธจิตวิทยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

พระครูสมุห์จักรกฤษณ์ ปญญาโวโร (ปิยะโสภะ) “การประยุกต์คำสอนเรื่องการรักษาโรคในพระพุทธศาสนาสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

พระมหาพงษ์ศิริ คมภีรเสฏฐโฐ (นามแสง). “การศึกษาภูมิปัญญาเชิงพุทธในการใช้สมุนไพรของบ้านโคกสง่า ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

วิทยา จันทะวงศ์ศรี. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. **รายงานการศึกษาอิสระ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.

(3) รายงานวิจัย:

ปภาวี รัตนธรรม. “การพัฒนาศูนย์เสริมสร้างทักษะอาชีพด้านการแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สู่ชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2562.

พระอุดมปิฎก และคณะ. “การศึกษาอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

ฤทธิชัย แกนาค, พระครูวิมลศิลป์ และสุภัชชา พันเลิศพานิชย์. “การส่งเสริมและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย, 2561.

วรรณมา มังกิตะ และคณะ. “หมู่บ้านสมุนไพรเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านหนองสุวรรณ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่”. **รายงานวิจัย**. โครงการคลินิกเทคโนโลยี

สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: คลินิกเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ, 2562.

ศักดิ์ชาย สึกขา. แนวทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษากลุ่มอาชีพที่มีระดับค่าแวน 1-2 ดาว. **รายงานวิจัย**. จังหวัดศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีกับจังหวัดศรีสะเกษ, 2550.

สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ. “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาстил 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 2562.

สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, และพระกัญจน์ กนตธมโม. “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 2561.

สุรน้อย ลีลาอุดม และสุภาพร น้อยลา. “การพัฒนาผลิตภัณฑ์แผ่นกรองชั้นในของเครื่องฟอกอากาศจากใยใบไผ่ผสมสกัดน้ำมันหอมระเหยจากกระชายขาวที่มีประสิทธิภาพในการกำจัด PM 2.5 และยับยั้งเชื้อจุลินทรีย์”. **ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม**. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2564.

(4) บทความวารสาร:

ขวัญฤดี ตันตระกูล. “แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชน”. **วารสารการพัฒนาท้องถิ่น**. (มิถุนายน-กันยายน 2551): 55.

เขมิกา สงวนพวง และจิตรลดา รอดพลอย. แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน ในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. **วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2564): 68.

ฐิติพันธ์ จันท์หอม. “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย”. **วารสารสมาคมนักวิจัย**. ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (เมษายน 2559): 181.

ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ. “การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี”. **วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)**. ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2560): 70.

ธิดิยา ทองเกิน. การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามแนวทางมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีผลต่อพฤติกรรมความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค: กรณีศึกษากลุ่มนวดเพื่อสุขภาพวัดคลองคาง อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์. **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์**. ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563): 26.

ประสาท กิตตะคุปต์. ภูมิปัญญาชาวบ้านของสมุนไพรไทยและการนำไปใช้เป็นผลิตภัณฑ์. **วารสารวิชาการราชวิทยาลัยจุฬารักษ์**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2565): 15.

พนารัช ปรีดากรณ์ และเต็มธรรม สิทธิเลิศ. กลยุทธ์การพัฒนากระชายดำและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกระชายดำ. **การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติ UTCC Academic Day ครั้งที่ 2**. (8 มิถุนายน 2561): 646.

แพรวพรรณ บุญนวม และคณะ. “การศึกษาสารพฤกษเคมีเบื้องต้น ปริมาณฟีนอลิกและฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระของสารสกัดกระชายขาวเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สบู่กระชาย”. **วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ**. ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2564): 162.

รังสรรค์ บุตรชา และคณะ. สมุนไพรไทยตำรับ “ยาแคปซูลเคอรา” ในการดูแลตนเองของผู้เข้าข่ายโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. **วารสารสาธารณสุขและวิทยาศาสตร์สุขภาพ**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2565): 231.

วิภาวี กฤษณะภูติ. การจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน : การเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่น. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์**. ฉบับที่ 30 ปีที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2556): 166-168.

สัญญา เคนาภูมิ. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพผลของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม. **วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์**. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2558): 72-73.

เสรี พงศ์พิศ. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”. **นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**. 1(3) (ธันวาคม 2544): 31-34.

อุทัย ปริญาสุทธินันท์. “วิสาหกิจชุมชน” ปฏิทรรศน์ในการแข่งขันทางธุรกิจ. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย**. ปีที่ 37 ฉบับที่ 2 (สิงหาคม 2560): 134.

(5) ภาษาอังกฤษ:

Jitvaropasa R. Saenthaweesuka S. Somparna N. Thuppiiaa A. Sireeratawonga S. and Phoolcharoenb W. Antioxidant, antimicrobial and wound healing activities of *Boesenbergia rotunda*. [Electronic Journal]. **Natural Product Communications**. 7(7). (2012): 909-912.

- Kiat S. Richard TP. Rohana Y. Halijah I. Norzulaani K. Noorsaadah A. Inhibitory activity of cyclohexenyl chalcone derivatives and flavonoids of fingerroot. *Boesenbergia rotunda* (L.). towards dengue-2 virus NS3 protease. **Bioorganic & Medicinal Chemistry Letters**. 16(12). (2006): 3337-3340.
- Kirana C. Jones GP. Record IR. McIntosh GH. Anticancer properties of panduratin A isolated from *Boesenbergia pandurata* (Zingiberaceae). **Journal of natural medicines**. 61(2) (2007): 131-137.
- Nirali. J. and Shankar. M. B. **Global Market Analysis of Herbal Drug Formulations**. Int J Ayu Pharm Chem. 2015. 4(1): 59-64.
- Tewtrakul S. Sanan S. Chatchanok K. Chanita P. Sarot C. Anti-inflammatory effects of compounds from *Kaempferia parviflora* and *Boesenbergia pandurata*. **Food Chemistry**. 115(2). (2009): 534-538.
- Tilburt C J. and Kaptchuk J. T.. **Herbal medicine research and global health: an ethical analysis**. Bulletin of the World Health Organization. 2008. 86(8): 595.

(6) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. “**ท้องอืด.... อาหารไม่ย่อย**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.si.mahidol.ac.th. [16 กันยายน 2565].
- ไทยเกษตรศาสตร์. **สมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐาน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thaikasetsart.com/ยาสมุนไพร>. [16 กันยายน 2565].
- มูลนิธิหมอชาวบ้าน. “**แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ และแน่นจุกเสียด**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.doctor.or.th. [16 กันยายน 2565].
- สำนักงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. “**กานพลู, กระวาน, ดีปลี, กระชาย, ขมิ้นชัน, ขิง, กระจับปี่, พริกไทย, พลู**”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.rspg.or.th/plants_data/herbs/. [16 กันยายน 2565].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก หนังสือนำ

ที่ พิเศษ/2566

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย 67 หมู่ 2 บ้านอ้อ ตำบล
น้ำคำ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
33000

20 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร ผู้นำชุมชนบ้านเพี้ยมาตร

ตามที่ ข้าพเจ้า พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง ตำแหน่ง อาจารย์ คณะ/ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์
ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำวิจัยในปี งบประมาณ 2566 เรื่อง “การพัฒนา
ผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนใน
จังหวัดศรีสะเกษ” ตามสัญญาเลขที่ ว.094/2566 ความทราบแล้ว นั้น

ในการนี้ คณะผู้วิจัยพิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้
เป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงใคร่ขอเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากท่าน เพื่อเสริมประเด็นในการวิจัยให้สมบูรณ์
ยิ่งขึ้น ตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมนี้ คณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จาก
ท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลต่อไป

เจริญพร

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง".

(พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง)

หัวหน้าโครงการ

โทรศัพท์ : 06-3797-2789

ผู้ประสานงาน : ผศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ประกอบด้วย 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () ที่เห็นว่าตรงกับความคิดของท่านตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ

() หญิง

() ชาย

2. อายุ

() 16 – 20 ปี

() 21 – 25 ปี

() 26 – 30 ปี

() 30 – 35 ปี

() 36 – 40 ปี

() มากกว่า 40 ปี

3. สถานภาพ

() สมรส

() โสด

() ม่าย

4. การศึกษาชั้นสูงสุด

() ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษาตอนต้น

() มัธยมศึกษาตอนปลาย

() ปวช.

() อนุปริญญา, ปวท., ปวส.

() ปริญญาตรีขึ้นไป

5. ท่านประกอบอาชีพหลัก คือ

() รับจ้างทั่วไป

() ค้าขาย

() เกษตรกร

() วางงาน

- () ประกอบอาชีพส่วนตัว
- () อื่น ๆ (ระบุ)
6. ท่านมีรายได้ต่อเดือนโดยประมาณเดือนละเท่าใด
- () ไม่เกิน 1,000 บาท/เดือน () 1,001– 3,000 บาท/เดือน
- () 3,001 – 5,000 บาท/เดือน () 5,001 – 7,000 บาท/เดือน
- () 7,001 บาทขึ้นไป/เดือน
7. ท่านมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายหรือไม่
- () รายได้พอดีกับรายจ่าย
- () รายได้เหลือเก็บสะสม
- () รายได้ไม่พอกับรายจ่าย
8. ท่านมีสถานะใดในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ”
- () ประชาชนผู้ชุมชน () วิทยากรผู้ให้ความรู้ชุมชน
- () ทีมวิทยากรชุมชนระดับหมู่บ้าน () พัฒนาชุมชนระดับตำบล
- () ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ
9. ท่านได้รับข้อมูลข่าวสารในการเข้าร่วมการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” จากแหล่งใด
- () การประชุมหมู่บ้าน () เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
- () หอกระจายข่าว () แผ่นปิดประกาศ
- () อื่น ๆ (ระบุ)
10. เพราะเหตุใดท่านจึงเข้าร่วมการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- () ต้องการมีอาชีพหลัก และอาชีพเสริม
- () ได้รับคำแนะนำชักชวนจากญาติหรือเพื่อนบ้านที่ทำงานในโครงการ
- () อยากมีอาชีพประจำที่มั่นคง
- () ว่างาน/ยังไม่มีอาชีพหลัก
- () ได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จากเจ้าหน้าที่โครงการ
- () ได้รับการส่งเสริมจากท้องถิ่น
- () อื่น ๆ (ระบุ)
11. ท่านเข้าร่วมการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” ในเรื่องใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () การพัฒนาผู้นำชุมชน
- () การประชุมเชิงปฏิบัติการวิทยากรชุมชนระดับจังหวัด
- () การเตรียมความพร้อมทีมวิทยากรชุมชนระดับหมู่บ้าน
- () การส่งเสริมการสร้างวิสาหกิจชุมชนในระดับหมู่บ้าน
- () การสนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนา กลุ่มอาชีพ
- () การประชุมเชิงปฏิบัติการที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร
กระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนระดับประเทศ
- () การประชุมเชิงปฏิบัติการที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร
กระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด
- () การประชุมเชิงปฏิบัติการที่สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร
กระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนระดับอำเภอ

ตอนที่ 2 กระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรกระชายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

1. กระบวนการด้านลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย

1.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ สอดคล้องกับความต้องการและเป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่อย่างไร?

1.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถส่งเสริมรายได้ และแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในพื้นที่ได้หรือไม่อย่างไร?

1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ มีการประชาสัมพันธ์อย่างเหมาะสมอย่างไร?

1.4 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่อย่างไร?

1.5 การขับเคลื่อนงานวิสาหกิจชุมชน OTOP ไปสู่การปฏิบัติ มีการดำเนินงานและมีความเห็นพ้องต้องกันในรายละเอียดโครงการอย่างไร?

1.6 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมทางด้านอาชีพแก่ประชาชนในพื้นที่เพื่อนำไปประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมอย่างไร?

2. กระบวนการด้านการใช้สมุนไพรกระชายผ่านภูมิปัญญาเชิงพุทธ

2.1 ท่านคิดว่าการใช้สมุนไพรกระชายผ่านภูมิปัญญาเชิงพุทธของชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ มีความเป็นมาและได้รับการสืบต่ออย่างไรบ้าง

2.2 ท่านคิดว่าการใช้สมุนไพรกระชายผ่านภูมิปัญญาเชิงพุทธของชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ควรมีอัตลักษณ์ด้านใดบ้างที่เห็นว่ามีคุณค่าที่สุดต่อชุมชน

2.3 ท่านคิดว่าการใช้สมุนไพรกระชายผ่านภูมิปัญญาเชิงพุทธของชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ควรมีรูปแบบในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรมอย่างไร

2.4 ท่านคิดว่าการใช้สมุนไพรกระชายผ่านภูมิปัญญาเชิงพุทธของชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ควรมีลักษณะอย่างไร และหากมีการเปลี่ยนแปลง ควรเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดจึงจะเหมาะสม และไม่เกิดความขัดแย้งต่อชุมชน

3. กระบวนการด้านประโยชน์การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชาย

3.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ทำให้ครัวเรือนมีรายได้ที่มั่นคงหรือไม่อย่างไร

3.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมทางด้านอาชีพแก่ประชาชนในพื้นที่เพื่อนำไปประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมอย่างไร

3.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ช่วยทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้พบปะและช่วยเหลือกัน ในด้านการประกอบอาชีพหรือไม่

3.4 โครงการวิสาหกิจชุมชน OTOP ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรต่าง ๆ มากขึ้นหรือไม่

3.5 การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถลดต้นทุนการผลิตสินค้าและบริการได้หรือไม่อย่างไร

**ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายสู่การสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์สุขภาพ
เชิงพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ**

1. ท่านคิดว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ
ของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ควรมีการปรับปรุงในด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าอุปสรรคสำคัญในการเข้าร่วมโครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อ
เสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่อะไร และ
อย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านมีข้อเสนอแนะใดบ้างเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่
ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนตามแนวทางพุทธศาสนาในจังหวัดศรีสะเกษ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมวิจัย

ภาคผนวก จ รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. สัมภาษณ์ นายอานนท์ เตียงสา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
2. สัมภาษณ์ นายทองสุรย์ เตียงสา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
3. สัมภาษณ์ นายสมจิตร สุทาวัน, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
4. สัมภาษณ์ นายวาปี เตียงสา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
5. สัมภาษณ์ นายจวบ วีระสิงห์, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
6. สัมภาษณ์ นางราตรี พิมพ์ทอง, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
7. สัมภาษณ์ นางสาวเกสร พิมสาร, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
8. สัมภาษณ์ นางเซ่ง เสน่หา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 24 มิถุนายน 2566.
9. สัมภาษณ์ นางบังเกิด กัณฑ์หา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.
10. สัมภาษณ์ นางกฤษณา สุทาวัน, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.
11. สัมภาษณ์ นางสุด ชะบา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.
12. สัมภาษณ์ นางกาสิ จำปาพันธ์, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.
13. สัมภาษณ์ นางไพ สุทาวัน, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.
14. สัมภาษณ์ นางประนอม พิมสาร, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.

15. สัมภาษณ์ นางนงเยาว์ พิมสาร, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.
16. สัมภาษณ์ นางวนิดา จำปาพันธ์, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 1 กรกฎาคม 2566.
17. สัมภาษณ์ นายประเสริฐ โคกท่า, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
18. สัมภาษณ์ นายประเดิม พิมสาร, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
19. สัมภาษณ์ นายวรฤทธิ์ เสน่หา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
20. สัมภาษณ์ นายประเสริฐ ชันดี, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
21. สัมภาษณ์ นายอาคม ชะบา, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
22. สัมภาษณ์ นางอุดม สุทาวัน, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
23. สัมภาษณ์ นางนุชรา นรสาร, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
24. สัมภาษณ์ นางละมัย บัวศรี, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.
25. สัมภาษณ์ นางเพิ่มแก้ว เอกฉัตร, ชุมชนบ้านเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 8 กรกฎาคม 2566.

ประวัติผู้วิจัย

1. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระมหาตะวัน ตปคุโณ (พิมพ์ทอง)
 (ภาษาอังกฤษ) : Phra Mahatawan Tapakuno (Pimthong)
 ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ เลขที่ 67 ม. 2 ต.น้ำคำ อ.เมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ
 รหัสไปรษณีย์ 33000 โทร. 0-4561-7943, สำนักงานวิชาการ 081-474-2848, ทะเบียน 081-464-8178, โทรศัพท์มือถือ 081-877-2469

ประวัติการศึกษา

ประวัติการศึกษาฝ่ายสามัญ

- ปี 2545 สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเพียงมาตร (รัฐราษฎร์พิทยาคาร)
- ปี 2548 สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนเพียงมาตร (รัฐราษฎร์พิทยาคาร)
- ปี 2551 สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนราชินีไศล
- ปี 2555 สำเร็จนิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- ปี 2563 สำเร็จพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรม

- พ.ศ. 2564 สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวง -บาลีสสนามหลวง
ระดับนักธรรมชั้นเอก และ พระเปรียญธรรม 3 ประโยค
- ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อเปรียญธรรม 4 ประโยค

ประสบการณ์การทำงานและผลงาน

ปีการศึกษา 2552 – 2555

- รางวัลชนะเลิศ ระดับชาติ (ชั้นอุดมศึกษา) การประกวดสุนทรพจน์เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยในพระบรม
ราชูปถัมภ์
- ได้รับการประกาศเกียรติคุณนักศึกษาดีเด่น ในฐานะผู้สร้างชื่อเสียงและคุณประโยชน์แก่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

- ปีการศึกษา 2558 ได้รับทุนเล่าเรียนหลวง ระดับปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปีการศึกษา 2559 ได้รับทุนสนับสนุนและพัฒนาวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโท จากมูลนิธิเพื่อการศึกษา โดยพระเมธีวชิโรดม (ท่าน ว.วชิรเมธี)
- ปีการศึกษา 2564 ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงแผนกบาลี (ทุนโครงการสนับสนุนศาสนทายาทสืบสานและเผยแผ่พระพุทธศาสนา)
- ฝึกอบรมสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ (ลูกไก่) รุ่นที่ 3 สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ร่วมกับหน่วยงานมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
- เป็นรักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดเพี้ยมาตร ตำบลหนองแค อำเภอราชสีห์ จังหวัดศรีสะเกษและอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

ผลงานทางวิชาการ

- พระมหาตะวัน ตปคุโณ (พิมพ์ทอง), บทความเรื่อง, “การพัฒนาความสมานฉันท์ของประชาชน : ตามแนวทางอริยสัจ 4”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2565): 209-220.
- พระมหาตะวัน ตปคุโณ (พิมพ์ทอง), บทความเรื่อง, “หลักธรรมมานำกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทย”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).
- พระมหาตะวัน ตปคุโณ (พิมพ์ทอง), บทความเรื่อง, “พุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองในสังคมไทย”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).

2. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อนามสกุล

(ภาษาไทย) ผศ. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

(ภาษาอังกฤษ) Asst. Prof. Dr.Suthat Pratoomkaew

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

สถานที่ติดต่อ 258/5 หมู่ 1 ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ 33000

ประวัติการศึกษา

- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2557
- ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2553
- พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2552
- บริหารศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา จบปีการศึกษา 2552

งานที่ปรึกษาวิชาการ -เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)

ระดับบัณฑิตศึกษา -เป็นอาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)

งานวิจัย

- (1) **ชื่อเรื่อง** : ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 10 แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2557)
- (2) **ชื่อเรื่อง** : พุทธจริยศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์สีเฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2559)
- (3) **ชื่อเรื่อง** : โครงการย่อย 2 การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ (แผนงานวิจัย : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา) แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)
- (4) **ชื่อเรื่อง** : โครงการย่อย 3 การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ (แผนงานวิจัย : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา) แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)
- (5) **ชื่อเรื่อง** : การเรียนรู้และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ลาว เขมร กูยชุมชนบริเวณอุทยานภูเขไฟเขากระโดง ในจังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)

- (6) **ชื่อเรื่อง** : ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)
- (7) **ชื่อเรื่อง** : การบูรณาการกระบวนการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)
- (8) **ชื่อเรื่อง** : กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)
- (9) **ชื่อเรื่อง** : การพัฒนาระบบ GPS เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมปราสาทโบราณจังหวัดสุรินทร์ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)
- (10) **ชื่อเรื่อง** : พลวัตวัฒนธรรมของประชาชนตามแนวชายแดนไทยกัมพูชา: คติความเชื่อ และการละเล่น, แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)
- (11) **ชื่อเรื่อง** : การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศิล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2562)
- (12) **ชื่อเรื่อง** : การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ, แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2562)

บทความทางวิชาการ

(1) ในประเทศ

1. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “ความกตัญญูต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ตามแนววิถีของชาวไทยพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 12 ฉบับพิเศษ ประจำปีพุทธศักราช 2559.
2. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา”, วารวิชาการ มจร. บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ (TCI กลุ่ม 2), ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559).
3. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การจัดการองค์การสงฆ์เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน”, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี

2560, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, ระหว่างวันที่ 24 มิถุนายน 2560.

4. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : ตามแนววิถีธรรม วิถีไทย”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ระหว่างวันที่ 2 สิงหาคม 2560.

5. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “ความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม ในจังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาตินวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม 2560.

6. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “ศึกษการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักศีล 5 ในสังคมไทย”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาตินวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม 2560.

7. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “คุณค่าทางคำสอนในพิธีกรรมแห่นกขมิ้นของกลุ่มชาวไทยกวย-ส่วย บ้านศาลาสამัคคี ตำบลบ้านขบ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาตินวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม 2560.

8. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “พุทธวิธี: ฤกษ์งามสู่การสื่อสารทางการเมืองไทยปัจจุบัน”, วารสารวรมันภูองแหงพุทธศาสตร์ปริทรรศน์ วิทยาเขตสุรินทร์ (TCI กลุ่ม 2), ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2560).

9. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การศึกษาเครื่องประกอบในพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร:กรณีพิธีการแห่นกขมิ้นปราสาทบ้านไพล ตำบลเขื่อนเพ็ญ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ “ราชภัฏศรีสะเกษ วิชาการ ครั้งที่ 5” ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ระหว่างวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

10. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความมั่นคง : ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ระหว่างวันที่ 25 สิงหาคม 2561.

11. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “**ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ**”, การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสุรินทร์ครั้งที่ 9” “การเชื่อมโยงเครือข่ายวิชาการด้วยงานวิจัย”, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ 29-31 สิงหาคม 2561.
12. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “**การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติภาพในสังคมไทย : ตามแนวพุทธสันติวิธี**”, การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสุรินทร์ครั้งที่ 9” “การเชื่อมโยงเครือข่ายวิชาการ ด้วยงานวิจัย”, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ 29-31 สิงหาคม 2561.
13. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “**ศาสนาชาวบ้าน : การดำรงอยู่ในบริบทความเชื่อทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ**”, การประชุมวิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2562, ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.
14. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “**กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ**”, การประชุมวิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2562, ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.
15. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “**แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษาวัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ**”, การประชุมวิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2562, ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.
16. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “**ศึกษาแนวทางการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนชุมชนราษฎร์บำรุง จังหวัดศรีสะเกษ**”, การประชุมวิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2562, ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.
17. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “**ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโฆนตา”อำเภอยุพันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ**”, การประชุมวิชาการและการนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2562, ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.

18. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนผู้ติดยาเสพติด : กรณีศึกษาวัดโนนสูงวนาราม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2562, ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.
19. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 10”, การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ 4 “การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ณ มหาวิทยาลัยราชธานี, ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม 2562.
20. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “จวมกรุสนมสังวาลย์” มรดกภูมิปัญญาของกลุ่มชาวไทยเขมร”, การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ 4 “การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ณ มหาวิทยาลัยราชธานี, ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม 2562.
21. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, ความเชื่อที่มีต่อ “บุญข้าชะ” บุญพิธีของชาวอีสาน, การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ 4 “การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม 2562.
22. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “แซนโฏนตา : ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรมอำเภอ ขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด (TCI กลุ่ม 2), ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562).
23. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ “เวทีวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมศึกษา” ครั้งที่ 2, ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ระหว่างวันที่ 23 สิงหาคม 2562.
24. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ ราชมงคลสุรินทร์ ครั้งที่ 10 “วิจัยและนวัตกรรมนำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ประจำปี 2562, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ 19-20 กันยายน 2562.

25. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม”, วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอัยเย็ด (TCI กลุ่ม 2), ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563).
26. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน การประกอบพิธีกรรม “แกลสะเอง” อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต อุบลราชธานี, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563)
27. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบูชาศาลปู่ ตาของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563).
28. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “พลวัตวัฒนธรรมของประชาชนตามแนว ชายแดนไทยกัมพูชา:คติความเชื่อ และการละเล่น”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563).
29. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, **อัตลักษณ์และคุณค่าทางความเชื่อของชาว ลาวกับพิธีกรรม “ลงข่วง” ในจังหวัดศรีสะเกษ**, วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ (TCI กลุ่ม 2), มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอัยเย็ด, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2563): 64-73.
30. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “คติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน ประเพณีทำบุญสารทเดือนสิบของจังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมทางวิชาการ ระดับชาติ (Proceedings) ราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 6 ประจำปี 2563 “วิจัยและพัฒนา ท้องถิ่นภายใต้ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง”, ณ อาคารศูนย์คอมพิวเตอร์และศูนย์ภาษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จังหวัดเลย, ระหว่างวันที่ 25 มีนาคม 2563.
31. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “ศาลเจ้าที่ : สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ทางความ เชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ส่วย ลาว และเยอ ในจังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมทาง วิชาการระดับชาติราชภัฏเลยวิชาการ ครั้งที่ 6 ประจำปี 2563 “วิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ภายใต้ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง”, ณ อาคารศูนย์คอมพิวเตอร์และศูนย์ภาษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จังหวัดเลย, ระหว่างวันที่ 25 มีนาคม 2563.

32. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “กิจกรรมส่งเสริมเพื่อลดการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในเพลงลูกทุ่งหมอลำ”, วารสารครุสীมา, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2563), 33-39.
33. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “รัฐประหาร : การบริหารจัดการทางการเมืองที่ขาดหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธ”, การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและเขตลุ่มแม่น้ำโขง ครั้งที่ 3 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประจำปี 2564, ระหว่างวันที่ 29 สิงหาคม 2564.
34. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “ภาวะผู้นำแนวพุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน”, การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและเขตลุ่มแม่น้ำโขง ครั้งที่ 3 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประจำปี 2564, ระหว่างวันที่ 29 สิงหาคม 2564.
35. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “การพัฒนาความสมานฉันท์ของประชาชน : ตามแนวทางอริยสัจ 4”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2565): 209-220.
36. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “หลักธรรมานามัยกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทย”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).
37. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “พุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมืองในสังคมไทย”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).
38. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนชุมชนราษฎร์บำรุง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).
39. ดร.สุทัศน์ ปรหมแก้ว, บทความเรื่อง, “การพัฒนาหัตถกรรมผ้าไหมเชิงพุทธของชุมชนบ้านปะอ่าว ตำบลปะอ่าว อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).

40. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนชาวกูย อำเภอปราจีนบุรี จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).
41. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “การส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบ : กรณีศึกษาชุมชน บ้านสมบุญณ์ ตำบลรุง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).
42. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธ :กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุ วัดวิสุทธิโสภณ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ”, วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565).
43. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความมั่นคงของชุมชนตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา, วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 1), ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2565): 340-351.
44. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, พหุวัฒนธรรม: การอยู่ร่วมกันของชุมชนตามแนวสภาราณียธรรมเชิงพุทธบูรณาการ, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 1), ปีที่ 10 ฉบับที่ 5 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2565): 2313-2325.
45. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อวิถีชีวิตพิธีกรรม และความเชื่อของคนอีสาน, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 1), ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2566).
46. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, พุทธธรรมาภิบาลกับการบริหารจัดการทางการเมืองในสังคมไทย, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ (TCI กลุ่ม 1), ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม 2566).

(2) ต่างประเทศ

1. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, “Bai Sai : Buddhism innovation as a sacrifice to promote constancy way of life of Thai – Khmer group in Muang District, Surin Province, Thailand”, International Academic Conference 2017, at Nanyang Technological University, Singapore Between 13-14 June 2017.

2. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, **“The Doctrines in “Mamuad Ritual” related to Buddhist Principles of Thai Khmer People in Tambon Nok Muang, Amphoe Muang, Surin Province”**, International Academic Conference 2017, at the National University of the Philippines, Philippines Between 1-2 December 2017.
3. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, **“Buddhist Innovation” Values of doctrine and the redirection orientation by Kalmor ritual of Kui people in Nongdum Village Surin Province, Thailand”**, International Academic Conference 2017, at the National University of the Philippines, Philippines Between 1-2 December 2017.
4. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, **“A Study of Relationship between Health Care Deity and Thai-Kui group in Sanka District, Surin Province”**, International Academic Conference 2017, at the National University of the Philippines, Philippines Between 1-2 December 2017.
5. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, **“Pa Kum Chang : Belief in sacred power of Thai-Kui people in Surin Province”**, International Academic Conference 2017, at National University of Malaya, Malaysia Between 5-6 December 2017.
6. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, **“Ancient Language in Sacred Ritual of Buddhist Thai – Khmer People in Muang District, Surin Province, Thailand”**, The 1st International Conference on Local Languages, Empowerment and Preservation of Local Language, Pali, 23-24 February 2018, Faculty of Arts, Udayana University Denpasar, Bali, Indonesia.
7. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, **“ A Ritual to Communicate with God of That-Khmer Group : A Case Study of Joal Mamaud Ritual Muang District Surin Province of Thailand”** , The 1st International Conference on Local Languages, Empowerment and Preservation of Local Language, Bali, 23-24 February 2018, Faculty of Arts, Udayana University Denpasar, Bali, Indonesia, P.623-627.
8. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, **“Dharma for Unity : Peaceful Co-Existence of Thai Kut ethnicGroup With Ancient Culture Inheritance**

- in Ban Takien, Samrong Tab Sub-District, Samrong Tab District, Surin Province of Thailand” , International Conference on Migration, Cultural Identity, Language and Communication 2018, Asia University, Taiwan, P.12.
9. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, “ **The Ritual and Practical Belief in Arogayasala Prasat Chang Pi Sikhorphum District, Surin, Thailand**” , International Conference on Migration, Cultural Identity, Language and Communication 2018, Asia University, Taiwan, P.14.
10. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, “ **The Symbolism Behind the Sanctuary Worship of the Superstition of Thai-Kui People in Samrongthap District of Surin Province in Thailand**” , International Conference on Migration, Cultural Identity, Language and Communication 2018, Asia University, Taiwan, P.15.
11. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, “ **Sanai : The Sacred Musical Instrument of Yur Ethnic Group In Amphoe Rasisalai, Srisaket Province**” , International Conference on Migration, Cultural Identity, Language and Communication 2018, Asia University, Taiwan, P.53.
12. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, “ **“ or” a Cultural Belief in The Treatment Ritual of Thai-Loas People in Surin Province**” , International Conference on Migration, Cultural Identity, Language and Communication 2018, Asia University, Taiwan, P.54.
13. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, “ **Cultural Dimensions of Thai Kui Ethnic Group’s Social Lives: A Case Study of Takien Village, Samrong Tab District, Surin Thailand**” , International Conference on Migration, Cultural Identity, Language and Communication 2018, Asia University, Taiwan, P.60.
14. Dr.Suthat Pratoomkaew, The article titled, “ **Religion and mental health among older adults in Thailand: a national survey study**” , Mental Health Review Journal, (Scopus), Accepted 29 June 2021.

8.3 หนังสือ/ตำรา

1. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, ตำรารายวิชา พระพุทธศาสนากับสาธารณสุข (Buddhism and Health care) รหัสวิชา 101 437, พิมพ์ครั้งที่ 1, ศรีสะเกษ: โรงพิมพ์ ศรีสะเกษการพิมพ์, 2562.
2. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, หนังสือเรื่อง “ความกตัญญูต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธศาสตร์”, พิมพ์ครั้งที่ 1, ศรีสะเกษ: โรงพิมพ์ศรีสะเกษการพิมพ์, 2562.
3. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, หนังสือเรื่อง “สหายธรรมในแดนพุทธภูมิ”, พิมพ์ครั้งที่ 1, ศรีสะเกษ: โรงพิมพ์ศรีสะเกษการพิมพ์, 2562.
4. ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา จิตวิทยาในพระไตรปิฎก (Psychology in tipitaka) รหัสวิชา 101 415, พิมพ์ครั้งที่ 1, ศรีสะเกษ: บริษัท สำนักพิมพ์พานทอง จำกัด, 2564.

8.4 รางวัลเกียรติคุณที่ได้รับ

1. พ.ศ. 2561 รางวัลโล่เกียรติคุณ, บริจาคทรัพย์เพื่อก่อสร้างอนุพุทธมณฑลจังหวัดศรีสะเกษ และสมทบกองทุนเพื่อการศึกษาวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ผู้มอบรางวัล วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
2. พ.ศ. 2562 รางวัลเชิดชูเกียรติ, ในโครงการเทิดพระเกียรติองค์ราชันร้อยดวงใจถวายพ่อของแผ่นดิน ตามรอยพระยุคลบาท "บุคคลต้นแบบตัวอย่างแห่งปี" สาขาส่งเสริมวัฒนธรรมดีเด่น, ผู้มอบรางวัล นายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี ในรัชกาลที่ 9.
3. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรติคุณ, สาขาผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติดีเด่น, ผู้มอบรางวัล ม.ล. สุธีเทพ จรูญโรจน์ ที่เป็นประธานในพิธีมอบโล่เชิดชูเกียรติ.
4. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรติคุณ, ในพิธีมอบรางวัลศักดิ์สิทธิ์ “รางวัลพระลักษมีเทวี” สาขาครูต้นแบบครูตัวอย่างดีเด่น, ผู้มอบรางวัล พลตรี หม่อมราชวงศ์วชิรวัฒน์ จักรพันธุ์.
5. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรติคุณ งานเชิดชูเกียรติปูชนียบุคคลต้นแบบของสังคมไทย ในโครงการรักแผ่นดิน, รางวัลศรีแผ่นดิน “นารายณ์ทอง” สาขาผู้ส่งเสริมพระพุทธศาสนาดีเด่น, ผู้มอบรางวัล นายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี ในรัชกาลที่ 9.
6. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรติคุณ, ในโครงการเทิดไถ่ถิ่นเกิดแดนสยาม บูชาพระคุณแม่ของแผ่นดิน สาขาลูกผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมดีเด่น, ผู้มอบรางวัล หม่อมหลวงสุธีเทพ จรูญโรจน์.

7. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรตินิยม, ในพิธีประกาศเชิดชูเกียรติ รางวัลต้นแบบ “บุคคลตัวอย่างแห่งชาติ” ประจำปี 2563 รางวัลครูชเงิน ผู้สาขาผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมดีเด่น, ผู้มอบรางวัล นายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี ในรัชกาลที่ 9.
8. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรตินิยม ญาณสังวร “คนดีศรีสยาม”, ในโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม โครงการประกาศเกียรติคุณคนดีของแผ่นดินตามรอยยุคลบาท สาขานักพัฒนาและทำคุณประโยชน์ต่อศาสนาและสังคมดีเด่น, ผู้มอบรางวัล นายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี ในรัชกาลที่ 9.
9. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรตินิยม, ในโครงการสร้างกระแสการพัฒนาคนและสังคมในระดับภาค งานประกาศเกียรติคุณยกย่องส่งเสริมบุคคลต้นแบบที่ยอมรับของจังหวัดและสังคม รางวัล "คนดีศรีอีสาน" ปี 2563 คนดีที่พึงประสงค์บุคคลต้นแบบตัวอย่างที่ทรงคุณค่าของคนอีสาน สาขาคณะต้นแบบตัวอย่างดีเด่น, ผู้มอบรางวัล พลเอก จิตตศักดิ์ เจริญสมบัติ.
10. พ.ศ. 2563 รางวัลโล่เกียรตินิยม, ในโครงการปณิธานความดี แทนคุณแผ่นดิน คนดีคิดดี สังคมดี รางวัลพระภิกษุ “คนดีของแผ่นดิน” ปี 2563 สาขาส่งเสริมศาสนาดีเด่น, ผู้มอบรางวัล นายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี ในรัชกาลที่ 9.
11. พ.ศ. 2563 รางวัลเชิดชูเกียรติ, ผู้มีความสามารถและผลงานเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ "บุคคลตัวอย่างแห่งชาติ" ประจำปี 2563 สาขา ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมดีเด่น, ผู้มอบรางวัล นายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี ในรัชกาลที่ 9.
12. พ.ศ. 2564 รางวัลเชิดชูเกียรติ, นาคธรรมจักร "คนดีศรีเมืองพุทธ" "เชิดชู สืบสานพระพุทธศาสนาคุณแผ่นดินไทย" เนื่องในโอกาสสถาปนาส่งเสริมพระพุทธศาสนา สาขา ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและสังคม, ผู้มอบรางวัล พลตรี หม่อมราชวงศ์ วิยวัฒน์ จักรพันธุ์
13. พ.ศ. 2564 เข้ารับใบประกาศเกียรติคุณรางวัลบุคคลแห่งปี, รางวัล "พรหมวิหารธรรม" "คนดี ความดี คนไทยต้นแบบตัวอย่างดีเด่น" สาขาด้านวิชาการดีเด่น, ผู้มอบรางวัล หม่อมหลวงสุธีเทพ จรุงโรจน์

งานด้านบริการวิชาการและการบริการสังคม :

(1) งานด้านบริการวิชาการ

1. กรรมการจัดทำวารสารศรีนครลำดวนปริทัศน์ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

2. กรรมการโครงการประเพณีบุญเจดีย์ข้าวเปลือก โครงการบุญผะเหวดเทศน์มหาชาติ และโครงการการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ หอพุทธศิลป์ และงานบุญบูรพาจารย์
3. กรรมการดำเนินการสอบปลายภาคการศึกษาที่ 2/2559
4. กรรมการจัดพิธีซ้อมรับปริญญา ประจำปี 2560
5. กรรมการดำเนินการสอบปลายภาค ประจำปีภาคการศึกษาที่ 3/2560
6. กรรมการดำเนินงานโครงการไหว้ครูบูรพาจารย์ ประจำปีการศึกษา 2560
7. กรรมการดำเนินงานดำเนินการสอบปลายภาค ปีการศึกษาที่ 1/2560
8. กรรมการดำเนินงานโครงการจัดทำแผนพัฒนา/แผนงบประมาณ/แผนปฏิบัติการ ประจำปีงบประมาณ 2564 กิจกรรมประชาพิจารณ์แผนพัฒนาระยะที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)
9. กรรมการดำเนินงานโครงการธรรมะสู่สถานศึกษาและส่วนราชการ ประจำปีงบประมาณ 2560
10. กรรมการดำเนินงานโครงการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับทุนสนับสนุน ประจำปีงบประมาณ 2561 (เพิ่มเติม) และปีงบประมาณ 2562

(2) งานบริการแก่สังคม

1. สถาบันการอชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 วิทยาเขตนครสุรินทร์ บรรยายในหัวข้อเรื่อง “พระพุทธศาสนากับวัยรุ่น”
2. กรรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ บรรยายในหัวข้อเรื่อง “พุทธศาสนากับการบูรณาการ”
3. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ บรรยายในหัวข้อเรื่อง “พุทธศาสนากับการบูรณาการ”

3. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระพรสวรรค์ ใจตรง, ดร.

(ภาษาอังกฤษ) : Phrapornsawan Thitiyano/Jaitrong, Dr.

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ เลขที่ 67 ม. 2 ต.น้ำคำ อ.เมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ รหัสไปรษณีย์ 33000 โทร. 0-4561-7943, สำนักงานวิชาการ 081-474-2848, ทะเบียน 081-464-8178, โทรศัพท์มือถือ 089-917-9153

ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิ	ปีที่สำเร็จ	ชื่อสถานที่ศึกษา
พธ.บ.พระพุทธศาสนา	2552	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศน.ม.รัฐศาสตร์การปกครอง	2554	มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย
พธ.ด. พระพุทธศาสนา	2559	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาระงานในความรับผิดชอบ (ภายใน 3 ปีย้อนหลัง)

1. ประสบการณ์ในการสอนปริญญาตรี

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
1	ประวัติพระพุทธศาสนา	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
2	ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
3	การเมืองการปกครองเปรียบเทียบ	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
4	ระบบประชาธิปไตยเปรียบเทียบ	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
5	รัฐศาสตร์ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
6	สัมมนาปัญหาการเมืองการปกครองของไทย	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
7	ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์ 1	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
8	ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์ 2	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.

2. ประสบการณ์ในการสอนปริญญาโท

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
1	ระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
2	สัมมนาพระพุทธศาสนา	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.
3	สัมมนาวิทยานิพนธ์	วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มจร.

ผลงานทางวิชาการ

งานวิจัย

- พระพรสวรค์ จิตติญาโณ, ดร., การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของ
เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ (หัวหน้าโครงการ) (2560) ทุนอุดหนุน
การวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระพรสวรค์ จิตติญาโณ, ดร., การศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ (ผู้ร่วมวิจัย) (2560)

ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., **การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ** (ผู้ร่วมวิจัย) (2560) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., **กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ**, (ผู้ร่วมวิจัย) (2561) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., **การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ**, (ผู้ร่วมวิจัย) (2562) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความทางวิชาการ

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., **ไตรภูมิพระร่วง : จากหลักธรรมสู่อุดมการณ์การปกครอง**. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 ระดับนานาชาติครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. 28 มีนาคม 2559.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร. **จุดเริ่มต้นของอาเซียนสีเขียวด้วยแนวทางพระพุทธศาสนา**. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา มจร. 2560.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ,ดร. **วิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ**. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่. 24 มิถุนายน 2560.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., **ความรักกับการเลือกคู่ : ทศนะทางพระพุทธศาสนา**. วารสารวรรณมธุองแหวก พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2560. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., **พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 : พระผู้ทรงเป็นพ่อหลวงและครูของแผ่นดิน**. วารสารศรีนครลำดวนปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2560. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., **การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ**. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาตินวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017, คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. 25-26 ธันวาคม 2560.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., การศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. 25-26 ธันวาคม 2560.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาตินวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. 25-26 ธันวาคม 2560.

-พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, ดร., การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารการประชุมวิชาการระดับชาตินวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017. คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน. 25-26 ธันวาคม 2560.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๘๓

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระมหาตะวัน พิมพ์ทอง / นักวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรกระชายเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันสู่ผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับ และข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย